

વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, અમદાવાદ
(ISO 9001:2015 - Approval No. 00044220)

**Vishv
UMIYA**
Foundation
આસ્થા, એકતા અને ઉર્જાનું ધામ

UMA SRUSHTI

ઉમાસૃષ્ટિ

એક વૈશ્વિક વિચારધારા

Published on - 01 March 2026
Editor- Prof. Dr. J. M. Panara
તંત્રી- ડૉ. જી. એમ. પનારા
₹50-00

શ્રી મહાપ્રભુ ચૈતન્યની જન્મજયંતી
પ્રસંગે હાર્દિક શુભકામનાઓ

વિશ્વ
ઉમિયાધામ
અમદાવાદ

“મારી ઈંટ મા ના મંદિરે”
ઈંટદાન અભિયાન

Vishv
UMIYA
Foundation

“વીરતા પરમો ધર્મ” અને “એકતા પરમો ધર્મ”
રૂા. એક હજાર કરોડના ખર્ચથી સનાતન ધર્મના
ઉમિયાના વિશ્વના ઊંચામાં ઊંચા મંદિરનું નિર્માણ
મહોત્સવ ડિસેમ્બર ૨૦૨૭ માં ભવ્યાતિભવ્ય રીતે

સમગ્ર ભ્રહ્માંડનું કેન્દ્રબિંદુ એટલે શિવ અને
શક્તિ એટલે મા પાર્વતી, જેનું બીજું નામ મા
પીઠમાંથી આપણને શક્તિ અને ઊર્જા સતત
સાથે પ્રત્યેક સનાતની પરિવારનો દરેક સભ્ય
સાથે મંદિર નિર્માણના ઈંટદાન અભિયાનમાં
યોગદાન અર્પિત કરે તેવી લાગણીસભર

મિત્રો, વિશ્વ ઉમિયાધામમાં
સનાતની માટે આસ્થા - એકતાનું
ધામ અને યુવા - મહિલા
જ્યાં ધર્મ - સંસ્કૃતિ
વિચારધારા કેન્દ્ર
મંદિરનું નિર્માણ
ચાલી રહેલ છે,
થઈ મા ઉમિયાના

ના મંત્રને ઉજાગર કરવાના ભાગરૂપે અમદાવાદમાં
પ્રતીક અને આસ્થાના કેન્દ્ર સમા જગતજનની મા
સંસ્થા દ્વારા થઈ રહેલ છે, જેનો પ્રાણ - પ્રતિષ્ઠા
ઉજવવામાં આવનાર છે.

શક્તિ. શિવ એટલે દેવાધિદેવ મહાદેવ અને
ઉમિયા, કે જેના નવ સ્વરૂપો અને એકાવન શક્તિ
મળતી રહે છે, ત્યારે “હું સનાતની છું” ના ગૌરવ
જગતજનની મા ઉમિયા પ્રત્યેની આસ્થા - શ્રદ્ધા
“મારી ઈંટ મા ના મંદિરે” અંતર્ગત પોતાનું
અપીલ આપશ્રીને કરીએ છીએ.

નિર્માણાધીન મા ઉમિયાનું મંદિર પ્રત્યેક
પ્રતીક, શિક્ષણ અને આરોગ્યનું
સશક્તિકરણનું કેન્દ્ર છે.
અને રાષ્ટ્ર હિતની
સ્થાને છે, તેવા
હાલ પૂરજોશમાં
જેમાં સહભાગી
કૃપાપાત્ર બનીએ.

“ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ” મંત્રને યાદ કરીએ - સનાતની એકતા આજની આવશ્યકતા છે.

મારું ઈંટદાન
મા ના ચરણોમાં

એક ઈંટદાન
રૂા. ૧૦૦૦/-

બેંક વિગત : A/c. ઘી મહેસાણા અર્બન કો.ઓ.બેંક લિ.,
સાયન્સ સીટી શાખા, અમદાવાદ
Bank A/c. No. 00441001001446
IFSC Code - MSNU0000044.

ઓનલાઈન ઈંટદાન માટે VUF એપ્લિકેશન ડાઉનલોડ કરો

Mob. Play store માં જઈ Vishv Umiya Foundation App Search કરી Install કરો, App ઓપન કરી મોબાઈલ નંબર એડ કરો,
મોબાઈલમાં આવેલ OTP દાખલ કરી આપની સંપૂર્ણ વિગત ભરો, ત્યારબાદ મોબાઈલ એપ્લિકેશનમાં બટન પર ક્લિક કરો.
ઓપન થયેલ મેનુમાં Collect Donation પર ક્લિક કરો, ત્યારબાદ ઓપન થયેલ QR Code થી પેમેન્ટ કરી શકાશે.

“વિશ્વ ઉમિયાધામ-જસપુર”, યેષ્ઠોદેવી મંદિરની સામે, એસ.જી.હાઈવે, અમદાવાદ-૩૮૨૭૨૧

+91 72020 80222/333

vuf.org

vishvumiyafoundation

ELEVATING WOMEN'S HEALTH WITH INNOVATION & CARE

Mayflower Hospital is home to countless advancements in women's healthcare across endometriosis, obstetrics, fertility, dermatology, and beyond

THE EXPERTISE OF OUR TEAM.

Endometriosis Clinic *by Mayflower*

World's best centre for advanced endometriosis diagnosis, laparoscopic excision surgeries and fertility-enhancing treatments.

Fertility Solutions *by Mayflower*

A unique, advanced egg and embryo freezing centre with world-class embryology labs and personalised protocols.

MAYFLOWER AESTHETICS

Effective skincare, pelvic floor rejuvenation and anti-ageing solutions backed by dermatologists and gynecologists.

Obstetrics Clinic *by Mayflower*

24/7 pregnancy care with advanced fetal monitoring, painless delivery options, and expert perioperative support.

85,000+

Surgeries

1 Lac+

Happy women

20,000+

Fertility Enhancing Surgeries

21+

Years of Care

+91 6352 800 850

care.mayflowerhospital.com

www.mayflowerhospital.com

માર્ચ ૦૧, ૨૦૨૬

March 01, 2026

વર્ષ : ૦૫, Year : 05

સળંગ અંક : ૪૬ Ank : 46

માલિક : વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન

Owner : Vishv Umiya Foundation

પ્રમુખ : આર. પી. પટેલ
President : R. P. Patel

તંત્રી - પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા
Editor - Prof. Dr. J. M. Panara

મેનેજિંગ એડિટર : ડો. પ્રભુદાસ પટેલ
Managing Editor: Dr. Prabhudas I. Patel

પરામર્શકશ્રી : Consultant

પદ્મશ્રી-દેવેન્દ્ર પટેલ | પદ્મશ્રી-ડો. કુમારપાળ દેસાઈ
Padmashri-Devendra Patel | Padmashri-Dr. Kumarpal Desai

સંપાદક મંડળ : Editor Board :
ડો. હર્ષદ પટેલ Dr. Harshad Patel
ડો. અશોક પટેલ Dr. Ashok Patel
ડો. ઉત્પલ પટેલ Dr. Utpal Patel
ડો. રૂપલ પટેલ Dr. Rupal Patel

સહસંપાદક :

ધવલ માકડિયા Co-Editor : Dhaval Makadia

કલાનિર્દેશક :

ભાવિક પટેલ Art Director : Bhavik Patel

લવાજમ :

દેશમાં : આજીવન (૧૦ વર્ષ) રૂ. ૩૫૦૦

પાંચ વર્ષ : રૂ. ૨૦૦૦

વિદેશમાં : આજીવન (૧૦ વર્ષ) ૫૦૦ ડોલર

પાંચ વર્ષ : ૩૦૦ ડોલર

Subscription Amount :

For India : Life Time (10 Year) Rs. 3,500

5 Year : Rs. 2,000

For USA : Life Time (10 Year) 500 \$

5 Year : 300 \$

ઈ-મેઇલ/e-mail: umasrushti@vuf.org

Mobile : +91 7202080222/333

રજિ. ઓફિસ :

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - વિશ્વ ઉમિયાધામ,
વૈષ્ણોદેવી મંદિરની સામે, એસ.જી.હાઈવે, જાસપુર રોડ,
તા. કલોલ, જી.ગાંધીનગર, ગુજરાત-૩૮૨૨૨૧

Regd. Office :

Vishv Umiya Foundation - Vishv Umiyadham,
Opp. Vaishnodevi Temple, S.G. Highway, Jaspur Road,
Ta. Kalol, Dist. Gandhinagar, Gujarat-382721

મુદ્રક અને પ્રકાશક :

મુદ્રક : અનિલ ડી. ગોંડલિયા - કેવલ ઓફસેટ, બી/૮, જે. કે.
એસ્ટેટ, દૂધેશ્વર, અમદાવાદ. પ્રકાશક : ડો. પ્રભુદાસ આઈ. પટેલ
વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, કલોલ, ગાંધીનગર ખાતેથી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

Printer & Publishers :

Printed by Anil D. Gondaliya - Keval Offset,
B/8, J. K. Estate, Dhudeshwar, Ahmedabad &
Published by Dr. Prabhudas I. Patel at Vishv Umiyadham
Jaspur, Kalol, Gandhinagar

વિશ્વ
ઉમિયાધામ
અમદાવાદ

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	લેખનું શીર્ષક	લેખક	પાના નં.
૧.	વેદોનો દિવ્ય સંદેશ	પ્રહલાદભાઈ પટેલ	૦૫
૨.	સમાજ સેવાથી રાષ્ટ્ર સેવામાં આપણું યોગદાન	પ્રમુખશ્રીની કલમે	૦૬
૩.	શ્રી રામચરિત માનસ	ડો. પ્રભુદાસ પટેલ	૦૮
૪.	મીરાંનો સાધન - પથ (ગતાંકથી શરૂ...)	શ્રી ભાણદેવજી	૦૯
૫.	મહાપ્રભુ ચૈતન્ય	ડો. મણિભાઈ પ્રજાપતિ	૧૧
૬.	આધુનિક યુગમાં બાલસાહિત્ય	ગુલાબભાઈ જાની	૧૩
૭.	બાળક : પ્રતિબિંબ, પડઘો અને પડછાયો	ડો. ભાવેશ જેતપરિયા	૧૫
૮.	“લાયબ્રેરીના પુસ્તકોનો પોકાર....	રસિક પટેલ	૧૭
૯.	સમયનો સદ્ઉપયોગ : એક આદર્શ કેળવણી	ડો. નરભેરામ જે. રાંકજા	૨૦
૧૦.	સાહિત્ય ક્ષેત્રે વિકલાંગોનું વિશિષ્ટ યોગદાન	મનોજ જે. પટેલ	૨૨
૧૧.	જીવનનાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં સ્ત્રીઓનું યોગદાન	શ્રીમતી ગીતા ઉનડકટ	૨૪
૧૨.	તમારું ભવિષ્ય તમારા હાથમાં કઈ રીતે ?	શ્રીમતી સુનીતા ડી. વ્યાસ	૨૬
૧૩.	સ્ત્રીઓ વધુ બિનસલામત બનવા લાગી છે, ત્યારે ! પ્રાગજીભાઈ પટેલ		૨૭
૧૪.	લોકોપયોગી માર્ગદર્શન	એચ. એસ. પટેલ IAS	૨૯
૧૫.	જીવનની શક્યતાઓ કેટલી ?	ભદ્રાચુ વછરાજાની	૩૧
૧૬.	ભવોભવની ભૂલ સુધારીએ !	પદ્મશ્રી ડો. કુમારપાળ દેસાઈ	૩૨
૧૭.	ઝેર તો પીધાં જાણી અજાણી	કૌશિક મહેતા	૩૪
૧૮.	કર્ણાટકના દર્શનીય સ્થળો	ડો. ચશવંત કે. ગોસ્વામી	૩૭
૧૯.	કિડની ધીમેથી બોલે છે... પરંતુ...	ડો. કોશા પટેલ	૪૦
૨૦.	ખેડૂતોના પરસ્પરના “અનુભવોની આપ-લે”	હીરજી ભીંગરાડિયા	૪૩
૨૧.	પશુ-પંખીઓનું અનોખું કવિ સંમેલન	ગિરા પિનાકીન ભટ્ટ	૪૮
૨૨.	પ્રવૃત્તિ અહેવાલ	શૈલેષભાઈ પટેલ	૪૬
૨૩.	સમાચાર	ડો. રૂપલબેન પટેલ	૪૯

વેદોનો દિવ્ય સંદેશ

સ્વયંવાર્જિસ્તન્વં કલ્પયસ્વ સ્વયં યજસ્વ સ્વયં જુષસ્વ ।

મહિમા તેડન્યે ન સન્નશે ॥

(યજુર્વેદ ૨૩/૧૫)

ભાવાર્થ : બીજાઓના આશીર્વાદ અથવા ઉપદેશ દ્વારા કોઈનું પણ ધ્યેય કદાપિ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી. એના માટે તો પોતાના જ શરીર, મન અને આત્મા દ્વારા સત્કર્મો તથા પરોપકારનાં કાર્યો કરવાં પડે છે.

સંદેશ : ભારતીય ધર્મ તથા મનુષ્યમાં દેવત્વની ભાવનાઓનું આજે જે રીતે પતન થયેલું જોવા મળે છે તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે કહેવાતા બ્રાહ્મણોએ ધર્મને પોતાનું પેટ ભરવાનું સાધન માત્ર બનાવી દીધો તથા પોતાના વ્યક્તિગત સ્વાર્થ માટે ધર્મનું વિકૃત સ્વરૂપ લોકોની સામે રજૂ કર્યું છે. તેમણે લોકોના મનમાં એવી જડ માન્યતા ઘુસાડી દીધી છે કે બસ, ભગવાનની મૂર્તિની પૂજા કરો, બ્રાહ્મણોની સેવા કરો, તેમને દાન દક્ષિણાથી ખુશ કરો, તો બધી જ ઈચ્છાઓ ફળીભૂત થઈ જશે. આવા બ્રાહ્મણો, જેઓ હંમેશા અધાર્મિક આચરણ જ કરતા હોય તેમનો ઉપદેશ અને આશીર્વાદ શું મનુષ્યોને ભવબંધનમાંથી મુક્તિ અપાવી શકે?

જો કોઈના આશીર્વાદ મળવાથી જ આપણું કલ્યાણ થઈ જતું હોત, તો આજે સંસારમાં કોઈ પણ દીનહીન કે દુઃખી જોવા ન મળત. આવા બધા વ્યર્થ વિચારોને કારણે જ લોકો આળસું અને કર્મોથી વિમુખ બની જાય છે. પોતે તો કાંઈ કરતાં જ નથી અને પોતાની અસફળતાઓના દોષનો ટોપલો ભગવાનને માથે નાખતા ફરે છે. પોતાના ભાગ્યને દોષ દે છે. ભાવળનું ઝાડ વાવીને કેરી ખાવાની ઈચ્છા

ક્યાંથી પૂરી થશે?

વેદનું કથન છે કે મનુષ્ય જેવું વિચારે છે તેવો જ તે બની જાય છે. જે મનુષ્ય પોતાની જાતને નિર્બળ અને શક્તિહીન માને છે તેવા મનુષ્યને સંસારની કોઈ શક્તિ બળવાન બનાવી શકતી નથી. તેથી આપણી ભાવનાઓને બદલવાની અત્યંત જરૂર છે. ઉપદેશ અને આશીર્વાદથી મનમાં ઉત્સાહ અને તેજસ્વિતાની ભાવના જન્મ લે છે અને તે મુજબનો જીવનક્રમ નક્કી થવાથી સમગ્ર જીવન શ્રેષ્ઠતા અને પરાક્રમથી ઝળહળી ઉઠે છે. તેની અંતઃચેતના એ વિશ્વાસના આધારે વિકસિત થતી જાય છે કે પોતાને મળેલા આશીર્વાદ અને ઉપદેશની શક્તિ એનાં કાર્યોમાં સફળતા અપાવવા માટે હરહંમેશ સહયોગ આપતી રહેશે અને તેને લક્ષ્ય સુધી

પહોંચાડી દેશે. તેવા લોકો બમણા ઉત્સાહથી કાર્ય કરવામાં લાગી જાય છે.

આશીર્વાદ આપવો એ એક ગૌરવયુક્ત જવાબદારી છે. સમર્થ અને સક્ષમ મનુષ્યને આશીર્વાદ અને ઉપદેશ આપવાનો અધિકાર છે. આશીર્વાદ આપતી વખતે પાત્ર અને કુપાત્રનું ધ્યાન રાખવામાં આવે તે જરૂરી છે. જો મનુષ્ય પોતે કંઈ જ ન કરે અને માત્ર ભગવાન, ગુરુ કે બ્રાહ્મણના આશીર્વાદથી જ પોતાની ઈચ્છાઓ પૂરી કરવાની આશા રાખીને બેસી રહે, તેના જેવો મોટો મુર્ખ બીજો કોણ હોઈ શકે? ધૃતરાષ્ટ્રે પણ મહાભારતના યુદ્ધ પહેલાં અર્જુનને “વિજયીભવ”ના આશીર્વાદ આપ્યા હતા, પરંતુ દુર્યોધન પોતાનો પુત્ર હોવા છતાં તેને “વિજયીભવ”ના આશીર્વાદ માગવા છતાંય આપ્યા નહતા.

ઉપદેશ અથવા આશીર્વાદ માત્ર પુરુષાર્થને બળવાન કરવાનું જ કાર્ય કરે છે. આશીર્વાદ આપનાર પ્રત્યે જો આપણી સાચી શ્રદ્ધા હોય તો આપણા મનમાં જવલંત ઉત્સાહ જાગૃત થાય છે અને કાર્યની સફળતા માટેનો પૂર્ણ વિશ્વાસ પેદા થઈ જાય છે. આ રીતે આશીર્વાદથી આપણું શરીર, મન અને આત્મા એકરસ થઈને સત્કર્મો તથા પરોપકારનાં કાર્યોમાં લાગી જાય છે અને આપણામાં દેવત્વની ભાવનાનો વિકાસ થાય છે. ■

પ્રિય બંધુ-ભગિનીઓ,

કોઈપણ રાષ્ટ્ર એ માત્ર નકશા પર દોરેલી સરહદો નથી, પણ ત્યાં વસતા લોકોની સામૂહિક સંવેદના અને જાગૃતિનું નામ છે. કોઈપણ રાષ્ટ્રની મજબૂતી તેની ભૌગોલિક સીમાઓથી નહીં, પરંતુ તેના નાગરિકોની સામૂહિક ચેતનાથી મપાય છે. વ્યક્તિથી ‘સમાજ અને ‘સમાજ’થી ‘રાષ્ટ્ર’ સુધીની યાત્રા એ જ સાચી વિકાસયાત્રા છે. જ્યારે વ્યક્તિ પોતાની સ્વાર્થની સીમાઓ ઓળંગીને સમાજ માટે વિચારતી થાય, ત્યારે ‘સમાજ ચેતના’નો જન્મ થાય છે. પરંતુ જ્યારે આ જ સમાજ હિતની ભાવના રાષ્ટ્રના સાર્વ ભૌમત્વ, અખંડિતતા અને વિકાસ સાથે જોડાય છે, ત્યારે તે ‘રાષ્ટ્ર ચેતના’ બને છે. જ્યારે સમાજનો પ્રત્યેક ઘટક પોતાની સામાજિક જવાબદારી પ્રત્યે જાગૃત થાય છે, ત્યારે જ રાષ્ટ્ર ચેતનાનો જન્મ થાય છે. મને કહેતાં ગૌરવ થાય છે કે વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન જેવી વૈશ્વિક સંસ્થા આજે આ જ કાર્ય એટલે કે - વ્યક્તિને સમાજ સાથે અને સમાજને રાષ્ટ્રના કલ્યાણ સાથે જોડવાનું કાર્ય સુપેરે કરી રહી છે. સમાજ ચેતના એટલે માત્ર કોઈ જ્ઞાતિ કે સમુદાય પૂરતું સીમિત રહેવું એવું નથી, પરંતુ સમાજમાં રહેલી નબળાઈઓને દુર કરી એક તંદુરસ્ત વાતાવરણ ઉભું કરવું તે છે. રાષ્ટ્ર એક મોટું વૃક્ષ છે અને સમાજ તેના મૂળ છે. જો મૂળ મજબૂત અને પોષણ યુક્ત હશે, તો જ રાષ્ટ્રરૂપી વૃક્ષ ફળદ્રુપ અને મજબૂત બનશે.

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનનું વિઝન અને ભૂમિકા : વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન એ માત્ર એક ધાર્મિક સંસ્થા જ નથી, પરંતુ સામાજિક ક્રાંતિનું કેન્દ્ર છે. મા ઉમિયાના આશીર્વાદ સાથે જ્યારે લાખો પાટીદારો અને અન્ય સમાજો એક છત નીચે ભેગા મળે છે, ત્યારે તેનો હેતુ માત્ર ભક્તિ નથી, પરંતુ શક્તિ અને એકતાનો સમન્વય છે. સંસ્થાની કેટલીક અનોખી પહેલ જોઈએ તો ખ્યાલ આવશે કે એ કઈ રીતે રાષ્ટ્રીય પરિવર્તનનું નિમિત્ત બની શકે છે. આ પહેલને સમજાવતા કેટલાંક મુખ્ય બિંદુઓ નીચે મુજબ છે :

૧. સાંસ્કૃતિક સેતુ : વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન દ્વારા અમેરિકા, કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા, યુ.કે., આફ્રિકા સહિતના વિવિધ દેશોમાં સંગઠનનો જે વ્યાપ વધારવામાં આવ્યો છે, તે માત્ર એક સંસ્થાનો વિસ્તાર જ નથી, પણ “ગ્લોબલ પાટીદાર” અને ‘ભારતીય સંસ્કૃતિ’ના સમન્વયની એક નવી ક્ષિતિજ છે. વિદેશમાં વસતી નવી પેઢી પોતાના મૂળિયાં અને જગતજનની ઉમિયા માતાજીના આશીર્વાદથી વંચિત ન રહે તે માટે આ સંગઠન એક મજબૂત કડીનું કામ કરે છે. તે પશ્ચિમી સંસ્કૃતિની વચ્ચે સનાતન ધર્મના સંસ્કારોનું સિંચન કરે છે.

૨. NRI સ્નેહમિલન : સંસ્થા દ્વારા દર વર્ષે એન.આર.આઈ. સ્નેહમિલનનું આયોજન થાય છે. તેમાં અનેક દેશોના વ્યવસાયિકો જોડાય છે. વિદેશમાં સ્થાયી થયેલા સમૃદ્ધ ભારતીયો પોતાની શક્તિ, બુદ્ધિ અને સંપતિનો ઉપયોગ વતન ગુજરાત અને ભારતના વિકાસ માટે કરી શકે તેવું વાતાવરણ આ સંસ્થા પુરુ પાડે છે. શિક્ષણ સ્વાસ્થ્ય અને સામાજિક સેવાના કાર્યોમાં N.R.I. મિત્રો ખુબ સારી રીતે સહભાગી બની માતૃભૂમિનું ઋણ અદા કરે છે.

૩. આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અને સુરક્ષા કવચ : વિશ્વના કોઈપણ ખૂણે જ્યારે કોઈ ભારતીય મુશ્કેલીમાં હોય, ત્યારે આ સંસ્થાનું નેટવર્ક એક “સપોર્ટ સિસ્ટમ” તરીકે કામ કરે છે. ખાસ કરીને વિદેશમાં અભ્યાસ માટે જતા વિદ્યાર્થીઓ માટે રહેઠાણ, નોકરી કે અન્ય કાયદાકીય મદદ માટે આ સંસ્થાનું સંગઠન આશીર્વાદરૂપ સાબિત થાય છે. “સંગઠન એ જ શક્તિ છે” આ મંત્રને વિશ્વ ફલક પર ચરિતાર્થ કરીને સંસ્થા એ સાબિત કરી રહી છે કે ભૌગોલિક અંતર હોવા છતાં આપણે સૌ એક છીએ. આ એકતાનો ભાવ રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં પણ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. આ રીતે મા ઉમિયાનો રથ હવે વિશ્વ ઉમિયાધામ જસપુર - અમદાવાદ પૂરતો સીમિત નથી, સાત સમંદર પાર પણ તેની આસ્થાનો ધ્વજ લહેરાઈ રહ્યો છે.

૪. રજવાડાઓનું સન્માન : અંગ્રેજોની હકૂમતમાંથી ભારત જ્યારે આઝાદ થયું ત્યારે સરદાર પટેલના કહેવાથી પળનો પણ વિલંબ કર્યા વિના પોતાના પદ્મ રજવાડાઓ અખંડ ભારતના નિર્માણ માટે ભારતમાતાને ચરણે સમર્પિત કરી દીધાં એવા રાજવીઓના ત્યાગને સન્માનિત કરવા માટે દેશમાં સૌપ્રથમ વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશને એક લાખની જનમેદની વચ્ચે પૂર્વ રજવાડાઓના પરિવારોનું આદરપૂર્વક સન્માન કર્યું. ઇતિહાસના પાનાઓમાં ક્યાંક વિસરાઈ ગયેલી એ ગૌરવશાળી ઢાળોને જીવંત કરવામાં આવી. આજના સમયમાં જ્યારે વ્યક્તિગત સ્વાર્થ અને નાના વિવાદો સમાજને તોડી રહ્યા છે, ત્યારે રાજવી પરિવારોના આ સન્માન દ્વારા નવી પેઢીને શીખ મળે છે કે “રાષ્ટ્રહિતથી મોટું બીજું કંઈ નથી.” પોતાના રજવાડા જતાં હોવા છતાં સરદાર પટેલના કહેવાથી એક અવાજે એક થઈ જવું, એ સાચી “રાષ્ટ્ર સેવા” છે.

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન દ્વારા પૂર્વ રાજવીઓનું સન્માન કરવું એ સામાજિક સમરતાનું ઉત્કૃષ્ટ ઉદાહરણ છે. આ પગલું સાબિત કરે છે કે રાષ્ટ્ર નિર્માણ માટે જ્ઞાતિ-જાતિના વાડાઓને ઓળંગીને એક બીજાના પૂરક બનવું અનિવાર્ય છે. આ પહેલ સામાજિક સેવાથી રાષ્ટ્ર સેવાનો મજબૂત સંદેશ આપે છે. લોખંડી પુરુષ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે દેશને એક તાંતણે બાંધ્યો હતો, આ કાર્યક્રમ એ એકતાના વિચારને ફરીથી મજબૂત કરે છે દેશભરમાં પ્રથમવાર કોઈ સામાજિક સંસ્થાએ આટલા મોટા પાયે આ સાહસિક પહેલ કરી છે.

૫. અયોધ્યા રામમંદિરના કારસેવકોનું સન્માન : અયોધ્યામાં ભગવાન શ્રીરામના ભવ્ય મંદિરનું નિર્માણએ માત્ર ઈમારતનું સર્જન નથી, પણ ભારતની પાંચ સદીઓની પ્રતીક્ષા અને સંઘર્ષના વિજયનું પ્રતીક છે. આ સંઘર્ષમાં જેમણે પોતાના પ્રાણોની આહુતિ આપી અને જે કારસેવકોએ લાઠી-ગોળીઓનો સામનો કર્યો તેમનું સન્માન કરવું એ રાષ્ટ્રચેતનાની સર્વોચ્ચ અભિવ્યક્તિ છે. વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશને સમગ્ર દેશમાં સર્વપ્રથમ આ કાર્યક્રમ યોજીને રાષ્ટ્ર ચેતનાને ખરા અર્થમાં ઉજાગર કરી છે.

રાષ્ટ્ર ચેતનાનો પાયો “કૃતજ્ઞતા” (Gratitude) છે. જે રાષ્ટ્ર પોતાના શહીદો અને સંઘર્ષ કરનારા નાયકોને ભૂલી જાય છે, તેનું પતન નિશ્ચિત હોય છે. કારસેવકોનું સન્માન કરીને વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશને સમાજને યાદ અપાવ્યું છે કે આજે જે ભવ્ય શિખરો દેખાય છે, તેના પાયામાં આ કારસેવકોના બલિદાનની પાયાની ઈંટો રહેલી છે. આનાથી યુવા પેઢીમાં સ્વર્ધમ અને સ્વદેશ માટે સમર્પિત થવાની પ્રેરણા મળે છે. રામમંદિર એ ભારતની સાંસ્કૃતિક અસ્મિતાનું કેન્દ્ર છે. કારસેવકોએ કોઈ રાજકીય પક્ષ માટે નહીં, પણ રાષ્ટ્રના આત્મસન્માન માટે સંઘર્ષ કર્યો હતો. કારસેવકોએ કોઈ પદ, પ્રતિષ્ઠા કે વળતરની અપેક્ષા વિના રાષ્ટ્ર-ચેતના માટે કારસેવા કરી હતી. આ સમયે કોઈ ઉચ્ચ-નીચ કે જ્ઞાતિજાતિના ભેદ નહોતા, સૌ માત્ર “રામભક્ત” હતા. સમાજ જ્યારે રાષ્ટ્રીય મુદ્દે એકઠો થાય છે ત્યારે તમામ સામાજિક વિભાજનો ઓળગી જાય છે. “સામૂહિક શક્તિ” જ રાષ્ટ્રચેતનાનું સાચું સ્વરૂપ છે. કારસેવકોએ રાષ્ટ્રના ગૌરવને પુનઃજીવંત કર્યું છે.

૬. સમાજ ચેતનામાં મારું યોગદાન : સમાજનું મૂળ પરિવાર છે. માટે આપણા પરિવારમાં જ સંસ્કારોના સંવર્ધન દ્વારા સમાજ ચેતનાનું બીજ વાવવું જોઈએ. સંતાનોમાં સનાતન ધર્મ અને આપણી ધાર્મિક પરંપરાઓ પ્રત્યે શ્રદ્ધા જગાવવાથી જ આપણા યોગદાનની શરૂઆત થાય છે. ઘરમાં તહેવારોની સામૂહિક ઉજવણી, ધર્મગ્રંથોના પાઠ, મહાપુરુષોની જીવનગાથાનો પરિચય આ બધું આપણી સમાજ ચેતનાને મજબૂત બનાવે છે. યુવાનોમાં દેશભક્તિ, સમાજસેવા અને નેતૃત્વના ગુણો વિકસે તે માટે પ્રેરણા આપવી એ પણ આપણું યોગદાન છે. સમાજના કાર્યક્રમોમાં સક્રિય ભાગ લેવો, જરૂરિયાતમંદોને સહાય કરવી, અને પરસ્પર સહકારની ભાવના પ્રબળ કરવી એ જ સમાજ ચેતનાની સાચી અભિવ્યક્તિ છે.

૭. સમાજ અને રાષ્ટ્રનો અવિભાજ્ય સંબંધ : રાષ્ટ્ર કોઈ એક દિવસમાં ઉભું થતું નથી. પેઢી દર પેઢી સંસ્કાર, ત્યાગ, સંઘર્ષ અને પરિશ્રમથી રાષ્ટ્રનું નિર્માણ થાય છે. રાષ્ટ્ર નિર્માણની શરૂઆત સમાજના ઘડતરમાંથી થાય છે. યુવાનોને ભારતીય સંસ્કૃતિના મૂલ્યોથી માહિતગાર કરવા એ રાષ્ટ્રના ચરિત્ર નિર્માણનું કાર્ય છે. જ્યારે આપણે સમાજમાં કોઈ બીમારની મદદ કરીએ છીએ, કોઈ ગરીબ વિદ્યાર્થીની ફી ભરીએ છીએ કે કોઈ બેરોજગારને રોજગારી અપાવીએ છીએ, ત્યારે પરોક્ષ રીતે આપણે રાષ્ટ્રની સમસ્યાઓ ઓછી કરીએ છીએ. વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના નેજા હેઠળ ચાલતી વિવિધ વૃત્તિઓ સાબિત કરે છે કે જે કોઈ એક સમાજ પોતાની શક્તિઓનો સકારાત્મક ઉપયોગ કરે, તો તે આખા રાષ્ટ્ર માટે પ્રેરણારૂપ બની શકે છે.

૮. રાષ્ટ્ર સેવામાં આપણું યોગદાન : રાષ્ટ્ર સેવા એટલે દેશ માટે શહીદ થવું એટલું જ નહીં, પરંતુ એક જવાબદાર નાગરિક તરીકે પોતાનું કર્તવ્ય નિભાવવું.

જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ સખત મહેનત કરી આર્થિક રીતે સક્ષમ બને છે, ત્યારે તે દેશના જીડીપીમાં ફાળો આપે છે. વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનની ઈન્શિએશન વિંગ ‘વાઈબ્સ’ (VIBES)ના માધ્યમથી ઉદ્યોગોને પ્રોત્સાહન આપવું એ રાષ્ટ્ર સેવાનું જ એક રૂપ છે. ‘આત્મનિર્ભર’ ભારતના સ્વપ્નને સાકાર કરવા માટે સમાજના યુવાનો ઉદ્યોગ સાહસિક બને તે અનિવાર્ય છે. આપણા સમાજને સંગઠિત રાખવાની સાથે અન્ય સમાજો સાથે પણ સુમેળભર્યા સંબંધો જાળવવાના ભાવ સાથે સમાજને જોડવો એ રાષ્ટ્રને એકતાના સૂત્રમાં પરોવવાનું કાર્ય છે.

નિષ્કર્ષ : આજની પેઢી ટેકનોલોજીમાં આગળ છે, પણ તેને સંસ્કારોની જરૂર છે. આ સંસ્થા યુવા પેઢીને ભારતીય સંસ્કૃતિના મૂલ્યોથી માહિતગાર કરીને રાષ્ટ્રના ચરિત્ર નિર્માણનું કાર્ય કરે છે. હું સ્વયં જાગૃત બનું, મારા પરિવાર અને સમાજને જાગૃત કરું અને સમાજની શક્તિનો રાષ્ટ્રના વિકાસમાં વિનિયોગ કરું એ જ સાચી દેશસેવા છે. મારું યોગદાન ભલે નાનું હોય, પરંતુ સતત અને નિષ્ઠાપૂર્વકનું હોય તો એ સમાજ અને રાષ્ટ્ર બન્ને માટે મૂલ્યવાન છે. જ્યારે સમાજનો પ્રત્યેક નાગરિક એમ વિચારવા લાગશે કે “રાષ્ટ્રનું હિત એ જ મારું હિત છે”, ત્યારે ચેતનાનો સૂર્ય સુવર્ણ તેજ સાથે પ્રકાશશે.

“સમાજ જાગે તો રાષ્ટ્ર જાગે, સમાજ મજબૂત તો રાષ્ટ્ર અડગ”

આર. પી. પટેલ - પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - અમદાવાદ

www.vuf.org | ઉમાસૃષ્ટિ | ૦૧ માર્ચ, ૨૦૨૬ | ૦૭

સંપાદક : ડો. પ્રભુદાસ પટેલ

લેખક ઉમાસૃષ્ટિના મેનેજિંગ એડીટર તથા પૂર્વ તંત્રી, શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ એવોર્ડ, શ્રેષ્ઠ શિક્ષકનો નેશનલ એવોર્ડ તથા ગુજરાત ગરિમા એવોર્ડ વિજેતા અને જાણીતા કેળવણીકાર છે.

શ્રી રામચરિતમાનસ કથાસાર

ગોસ્વામી તુલસીકૃત 'રામચરિત માનસ' આધારિત કથાસાર અને ભગવાન રામચંદ્રની લીલાઓ

પૂર્વકથા : શ્રી રામચંદ્રજી સીતાજીને સાથે લઈ વનમાં જવા તૈયાર થયા, અને ઝડપથી વનગમનની તૈયારી કરવા કહ્યું, પછી માતાને પગે લાગીને આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કર્યા. માતાએ કહ્યું બેટા ! જલદી પાછો આવીને પ્રજાનાં દુઃખ મટાડજે.

હવે આગળ :

ફિરિહિ દસા બિધિ બહુરિ કિ મોરી ।

દેખિહકં નયન મનોહર જોરી ॥

માતા આગળ બોલ્યાં, હે વિધાતા ! શું મારા સારા દિવસો પાછા આવશે ? જેથી હું આ મનોહર જોડીને ફરી જોઈ શકું ? હે તાત ! 'વત્સ' કહીને, લાલ કહીને, રઘુવર કહીને હું પાછી ક્યારે તમને બોલાવી હૃદય સરસા ચાંપીશ ? હું ક્યારે હર્ષિત થઈને તમારાં અંગોને જોઈશ ?

લખિ સનેહ કાતરિ મહતારી ।

બચનુ ન આવ બિકલ ભઈ ભારી ॥

માતાને રામચંદ્રજીએ અનેક પ્રકારે સમજાવ્યાં, તે વખતનું અને પ્રેમનું વર્ણન કરી શકાતું નથી. પછી જાનકીજી સાસુને પગે લાગ્યા અને બોલ્યા, “હે માતા ! સાંભળો, આપની સેવા કરવાના સમયે દેવે મને વનવાસ આપી દીધો. મારો મનોરથ સફળ ન કર્યો. આપ ક્ષોભનો ત્યાગ કરો; પરંતુ કૃપા ન ત્યજશો.”

બારહિં બાર લાઙ્ગા ઝર લીન્હી ।

ધરિ ધીરજુ સિખ આસિષ દીન્હી ॥

માતાએ સીતાજીને વારંવાર હૃદયે ચાંપ્યા અને શિખામણ આપી આશીર્વાદ આપ્યા; કે જ્યાં સુધી ગંગા-યમુનામાં જળની ધારા વહશે, ત્યાં સુધી તમારું સૌભાગ્ય અખંડ રહેશે, સીતાજી ઘણા પ્રેમથી વારંવાર ચરણકમળોમાં શીશ નમાવીને ચાલ્યાં.

સમાચાર જબ લલિમન પાઐ ।

બ્યાકુલ બિલખ બદન ઝઠિ ધાઐ ॥

જ્યારે લક્ષ્મણજીને સમાચાર મળ્યા, ત્યારે વ્યાકુળ થઈને ઉદાસ મુખે દોડ્યા તેમનું શરીર કંપી રહ્યું છે. નેત્રો આંસુથી ભરાયેલા છે. પ્રેમથી અત્યંત અધીર થઈને તેમણે શ્રી રામચંદ્રજીના પગ પકડી લીધા તેઓ કંઈ કહી શકતા નથી. એવું વિચારી રહ્યા છે કે, હે વિધાતા! શું અમારું સર્વે સુખ અને પુણ્ય પૂરાં થઈ ગયાં ?

બોલે બચનુ રામ નય નાગર ।

સીલ સનેહ સરલ સુખ સાગર ॥

પછી નીતિમાં નિપુણ અને શીલ, સ્નેહ, સરળતા અને સુખના સમુદ્ર શ્રી રામચંદ્રજી બોલ્યા, હે તાત ! પરિણામમાં થનારા આનંદને હૃદયમાં સમજીને તમે 'પ્રેમવશ અધીર ન થાઓ' હે ભાઈ ! મારી શીખ સાંભળો અને માતાપિતાની સેવા કરો ભરત અને શત્રુઘ્ન બંને ઘેર નથી, પિતાજી વૃદ્ધ છે અને મારા માટે પણ દુઃખી છે.

મૈં બન જાઝું તુમ્હિ લેઙ્ગ સાથા ।

હોઙ્ગ સબહિ બિધિ અવધ અનાથા ॥

લક્ષ્મણજીએ સાથે જવાની વાત કરતાં શ્રી રામજી બોલ્યા. હું તમને વનમાં સાથે લઈ જાઉં તો અયોધ્યા દરેક રીતે અનાથ થઈ જશે. માતા-પિતા અને પરિવાર બધા ઉપર દુઃખનો ભાર આવી પડશે. એટલે તમે અહીં રહો. હે તાત! જેના રાજ્યમાં પ્રિયપ્રજા દુઃખી રહે છે, તે રાજા અવશ્ય નરકનો અધિકારી થાય છે.

રહુ તાત અસિ નીતિ બિચારી ।

સુનત લખનુ ભાઈ બ્યાકુલ ભારી ॥

આં સાંભળતાં જ લક્ષ્મણજી બહુ વ્યાકુળ થઈ ગયા. પ્રેમવશ લક્ષ્મણજી કંઈ ઉત્તર આપી શકતા નથી. તેમણે રામજીના પગ પકડી લીધા અને કહ્યું; હે નાથ ! હું દાસ છું - આપ સ્વામી છો; એટલે આપ જ જો મને છોડી દેશો તો મારી શી વલે થશે ? દયાના સમુદ્ર રામચંદ્રજીએ લક્ષ્મણના કોમળ વચનો સાંભળી હૃદય સરસા ચાંપી દીધા ! ■

(ક્રમશઃ આવતા અંકમાં)

મીરાંનો સાધન - પથ

ભગવાનની મૂર્તિની સેવા-પૂજાથી શું થાય છે ?

(૧) ભગવાન સાથે સંબંધનું સ્થાપન : અધ્યાત્મપથના પથિકો જાણે છે કે ભગવાન સાથે કોઈક સ્વરૂપનો સંબંધ બંધાવો, એ બહુ મોટી ઘટના છે. ભગવાનની મૂર્તિની પૂજા દ્વારા ભક્ત ભગવાન સાથે સંબંધ સ્થાપિત કરી શકે છે. મૂર્તિપૂજા દ્વારા, જો તે ઉચિત મનોવલણ અને ઉચિત વિધિથી થાય તો ભગવાન સાથે હૃદયનો સંબંધ જોડાય છે. આ સંબંધ દ્વારા ભક્તનું જીવન એક વિશિષ્ટ ભાગવત સ્પર્શથી સ્પંદિત થવા લાગે છે.

(૨) ચિત્તશુદ્ધિમાં સહાયતા : સમગ્ર કર્મકાંડ ચિત્તશુદ્ધિની પ્રક્રિયામાં મૂલ્યવાન સહાય આપે છે. પૂજા બહિરંગસ્વરૂપે ક્રિયાકાંડ છે અને અંતરંગ સ્વરૂપે ભગવાન સાથે ભાવબંધનની ઘટના છે. આ બંને સ્વરૂપે પૂજા ભક્તના જીવનની અને ચિત્તની શુદ્ધિમાં સહાયક બની શકે તેમ છે. સવારમાં એક કલાકની પૂજનવિધિ થાય તો તેની ચિત્ત પર આખો દિવસ અસર રહે છે. ભક્તનું મન પૂજાના માધ્યમથી ભગવાન સાથે જોડાયેલું રહે છે. આ ભગવત્-સ્મરણ દ્વારા ચિત્તની શુદ્ધિ થાય જ છે.

પૂજા વખતે મંત્રોનો પાઠ થાય છે. આ મંત્રપાઠ પણ ચિત્તશુદ્ધિમાં સહાય કરે છે. પૂજા દ્વારા ભક્તના હૃદયમાં શ્રદ્ધા, ભગવદ્ - નિર્ભરતા આદિ ભાવો સ્થિર થતાં, ચિંતા, ભય, અજંપો, વૈફલ્ય આદિ અશુદ્ધિઓ દૂર થવા લાગે છે.

(૩) ચિત્તનું સંસ્કારીકરણ : કર્મની અસર તેના ચિત્તતંત્ર પર અચૂક પડે છે. સારાં કે ખરાબ, કોઈ કર્મો નિષ્ફળ જતાં નથી. સત્કર્મો, સદ્વાચન વગેરે વ્યક્તિના ચિત્ત પર સહાયક અને અનુકૂળ અસર મૂકે છે. આને જ ચિત્તના સંસ્કારીકરણની ક્રિયા કહે છે. જીવન તો જન્મ જન્મની યાત્રા છે. આપણે અનેક જન્મોના સંસ્કારોનું ભાથું સાથે લઈને આવ્યા છીએ અને જે કંઈ કરશું તેનું ભાથું સાથે રહેશે જ. પૂજા ચિત્તના સુસંસ્કારીકરણ માટે ઉત્તમ સાધન છે. આ સુસંસ્કારો ક્યારેક ને ક્યારેક તો ઉપયોગી થશે જ.

પૂર્વમીમાંસા શાસ્ત્ર પ્રમાણે યજ્ઞ, પૂજા આદિ કર્મોના અનુષ્ઠાથી એક 'અદષ્ટ'નું નિર્માણ થાય છે. આ અદષ્ટ એક સૂક્ષ્મ તત્વ છે. વ્યક્તિના સ્થૂળ શરીરનું અવસાન થયા પછી પણ આ અદષ્ટ વ્યક્તિત્વ પરલોકયાત્રામાં અને પુનર્જન્મ વખતે પણ વ્યક્તિની સાથે રહે છે. આનો અર્થ એમ કે યજ્ઞ, પૂજા આદિ દેવકર્મોની અસર વ્યક્તિના આ જીવન અને અન્ય જન્મો પર પણ પડે જ છે.

(૪) ભાવપુષ્ટિની પ્રક્રિયા : ભક્તના ચિત્તમાં પરમાત્મા પ્રત્યે ભાવ જન્મે અને તે ભાવ પુષ્ટ થાય - આ ઘટના ભક્તિપથમાં બહુ મૂલ્યવાન ગણાય છે. પૂજાના સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં લાગે છે કે તે ભાવપુષ્ટિની પ્રક્રિયા છે. ભક્ત એવો ભાવ રાખે છે કે મૂર્તિ સાક્ષાત ભગવાન છે. તે જ

ભાવથી મૂર્તિને સ્નાન, ચંદન, વસ્ત્ર, ભોજન, ધૂપ-દીપ આદિ અર્પણ કરે છે. જો જાગૃતિપૂર્વક થાય તો પૂજા દ્વારા ભાવજાગૃતિ, ભાવપુષ્ટિ અને ભાવશુદ્ધિની ઘટના સિદ્ધ થાય છે. ભાવ જ પૂજાનું કેન્દ્ર છે અને પૂજા દ્વારા ભાવ પુષ્ટ પણ થાય છે.

(૫) અંતરંગ સાધન માટે યોગ્યતાનું નિર્માણ : પૂજા સ્વરૂપતઃ બહિરંગ સાધન છે, પરંતુ અંતરંગ સાધનમાં પ્રવેશ માટે દ્વાર બની શકે તેમ છે અને અંતરંગ સાધન માટે સાધકના ચિત્તને યોગ્ય બનાવવામાં સહાય કરે છે. ઘણા સાધકો સીધા જ ધ્યાન કે સમાધિનો અભ્યાસ કરતા હોય છે, પરિણામે અંતરંગ કે બહિરંગ એકેય સાધન હાથ લાગતું નથી. વૈફલ્ય હાથ લાગે છે. એક છલાંગે શિખર ચડવા જતાં હાથપગ ભાંગી જાય, તેવું જોખમ છે, તેથી ઉત્તમ માર્ગ એ છે કે પર્યાપ્ત પ્રમાણમાં બહિરંગ સાધનનું અનુશીલન કરવું જોઈએ, જેથી અંતરંગ સાધનની યોગ્યતાનું નિર્માણ થાય. એક સમય એવો આવશે આવે છે કે સાધકની બહિરંગ સાધના છુટી જાય છે, પરંતુ જેણે બહિરંગ સાધના આચરી જ નથી તે છોડે શું ?

મૂર્તિપૂજાનું ભાવપૂર્વક, વિધિવત્ અને પર્યાપ્ત સમય સુધી અનુષ્ઠાન કરવામાં આવે તો માનસપૂજાની યોગ્યતા આવે છે. મૂર્તિપૂજાનું જ માનસપૂજામાં પર્યવસાન થાય છે. માનસપૂજામાં મૂર્તિ, દ્રવ્યો, ક્રિયા આદિ સ્થૂળ સ્વરૂપે હોતાં નથી. પરંતુ ભક્ત મનોમય મૂર્તિ સમક્ષ મનોમય દ્રવ્યો અને મનોમય ક્રિયાઓથી ભગવાનનું પૂજન કરે છે. સમગ્ર ક્રિયા ભક્તના હૃદયમાં જ ચાલે છે. મૂર્તિપૂજા કરતાં માનસપૂજા વધુ સૂક્ષ્મ, વધુ સમર્થ સાધન છે. ભાવની તીવ્રતા કેળવવા અને ભગવાન સાથે હૃદયનો સંબંધ સ્થાપિત કરવા માટે માનસપૂજા મૂલ્યવાન અને સમર્થ સાધન છે.

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ભવજીને ક્રિયાયોગનો ઉપદેશ આપે છે, ત્યારે સ્પષ્ટ રીતે કહે છે કે જેમ ભગવાનની પૂજા મૂર્તિ કે અગ્નિમાં થઈ શકે છે, તેમ તેની પૂજા હૃદયમાં પણ થઈ શકે છે. હૃદયમાં ભગવાનની પૂજા, તે માનસપૂજા જ છે.

મીરાંના સાધનક્રમમાં મૂર્તિપૂજા અને માનસપૂજા, બંનેને સ્થાન મળ્યું છે. મીરાંની પૂજા સામાન્ય ભક્તની પૂજા કરતાં ઘણી ભિન્ન છે. જીવ-કોટિ સાધકનો સાધનક્રમ અને સાધન-સ્વરૂપ તથા ઈશ્વર કોટિ સાધકનો સાધનક્રમ અને સાધન-સ્વરૂપ - આ બંને વચ્ચે ભિન્નતા હોય તે સ્વાભાવિક છે. મીરાં તો પાતાળ તોડીને પ્રગટેલી ગંગા છે. સ્થૂળમાંથી સૂક્ષ્મ, બહિરંગમાંથી અંતરંગ, મૂર્તિપૂજામાંથી માનસપૂજા આદિ ક્રમબદ્ધતા મીરાં માટે નથી. મીરાં તો ભાવ લઈને જ જન્મ્યાં છે. આ મૂલગત ભિન્નતા છતાં મીરાંએ પોતાના સાધનક્રમમાં ગિરિધર ગોપાલની સેવા અને પૂજાને સ્થાન આપ્યું છે. હા, તેમનું સ્વરૂપ મીરાંનું પોતાનું છે.

ધર્મ સૃષ્ટિ

૭. નામજપ : જેઓ ભગવાનના પ્રેમી હોય, જેઓ ભગવાનના સગુણ-સાકાર સ્વરૂપના ઉપાસક હોય, જેઓ ભક્તિપથના પથિક હોય તેઓ ભગવાનના નામનો જપ કરે જ.

ભગવાન અરૂપ હોવા છતાં તેઓ રૂપ ધારણ કરે છે, તેથી ભગવાનના ભક્તો તેમના રૂપનું ધ્યાન કરે છે. ભગવાન નામરહિત હોવા છતાં નામ ધારણ કરે છે, તેથી ભગવાનના ભક્તો ભગવાનના નામનો જપ પણ કરે છે.

નામ અને નામીનો ભેદ વ્યાવહારિક ભૂમિકા પર જોવા મળે છે. પરંતુ ચિન્મય ભૂમિકામાં નામનામીનો ભેદ નથી. ચિન્મય ભૂમિકામાં દેહ-દેહીનો ભેદ પણ નથી, તેમ નામ-નામીનો ભેદ પણ નથી. ચેતનાની એક એવી ભૂમિકા પણ છે, જે ભૂમિકામાં નામ અને નામીનો અભેદ હોય છે.

વ્યાવહારિક ભૂમિકા પર નામ અને નામીમાં થોડી ભિન્નતા ઊભી થાય છે, આમ છતાં નામ અને નામીમાં જે મૂલગત અભિન્નતા છે, તે મટી જતી નથી. આમ હોવાથી ભક્તો માટે નામી સુધી પહોંચવા માટે નામ એક માધ્યમ બને છે. નામના તંતુને પકડીને ભક્ત નામી (ભગવાન) સુધી પહોંચી શકે છે.

શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ તેમની એકમાત્ર રચના ‘શિક્ષાષ્ટક’માં કહે છે -

નામ્નામકારિ બહુધા નિજ સર્વશક્તિ-

સ્તત્રાર્પિતા નિયમિત સ્મરણે ન કાલઃ ?

એતાદશી તવ કૃપા ભગવન મમાપિ

દુર્દેવી શમિહા જનિનાનુ રાગઃ ॥ - શિક્ષાષ્ટક - ૨

“નામમાં પ્રભુએ પોતાની પૂર્ણશક્તિ સ્થાપિત કરી છે. સ્મરણમાં કોઈ વિધિનેષેધ નથી. છતાં, હે ભગવન્ ! અમારું કેવું દુર્ભાગ્ય છે કે એવા સર્વસુલભ સાધન તરફ અમારા હૃદયમાં પ્રેમ જાગતો નથી.”

ગીતામાં પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું છે - **યજ્ઞાનાં જપયજ્ઞોઽસ્મિ**

ગીતા ૧૦-૨૫

“યજ્ઞોમાં હું જપયજ્ઞ છું”

નામજપ એટલે શું?

ભગવાનના કોઈ એક કે વધુ નામોનું વિશિષ્ટ મનોવલણપૂર્વક વારંવાર આવર્તન કરવામાં આવે ત્યારે તે ‘નામજપ’ ગણાય છે.

આપણાં મીરાંબાઈ પરમ ભક્ત છે. ભગવાનના સગુણ-સાકાર સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ તેમના ઈષ્ટદેવ છે, તેથી તેમના અધ્યાત્મસાધનમાં ‘જપસાધન’નો સમાવેશ હોય જ. મીરાંબાઈ નામજપ કરે છે, કૃષ્ણનામ જપે છે. મીરાંબાઈ સંકલ્પપૂર્વક, બુદ્ધિપૂર્વક વિચારીને, કોઈના માર્ગદર્શનથી પ્રેરિત થઈને નામજપ કરતાં નથી. મીરાંબાઈનું હૃદય, મીરાંબાઈનું સમગ્ર વ્યક્તિત્વ મીરાંબાઈનું જીવન કૃષ્ણપ્રેમથી પરિપ્લાવિત થયેલું છે. આ કૃષ્ણપ્રીતિથી

પ્રેરાઈને મીરાંબાઈ કૃષ્ણનામનો જપ કરે છે. મીરાં નામજપ દ્વારા કૃષ્ણપ્રીતિ પામે છે, તેવું નથી. મીરાં કૃષ્ણપ્રીતિ પામીને, તે પ્રીતિપૂર્વક કૃષ્ણનામનો જપ કરે છે.

જપની ત્રણ ભૂમિકા છે.

૧. વાચિક જપ : જપ કરનાર પોતે અને બીજા પણ સાંભળી શકે તેવી રીતે મુખેથી ઉચ્ચારીને જપ કરવામાં આવે તે વાચિક જપ છે. આ જપનું બહિરંગ સ્વરૂપ છે.

૨. ઉપાંશુ જપ : અન્ય કોઈ ન સાંભળે પણ જપ કરનાર પોતે સાંભળી શકે તેટલા ધીમા અવાજે જપ કરવામાં આવે તે ઉપાંશુ જપ છે. આ સૂક્ષ્મ જપ છે.

૩. માનસ જપ : માત્ર મનમાં જ જપ કરવામાં આવે તે માનસ જપ છે. જપનું આ અંતરંગ સ્વરૂપ છે.

સામાન્ય ક્રમ એવો છે કે વાચિકમાંથી ઉપાંશુમાં અને ઉપાંશુમાંથી માનસ જપમાં પ્રવેશ થાય છે. પરંતુ આ સામાન્ય ક્રમ છે. મીરાં સામાન્ય ક્રમને અનુસરતાં નથી. મીરાં જે કોઈ સ્વરૂપના જપ કરે તેમાં તેમનું અંતરતમ સંલગ્ન જ હોય છે. મીરાં વાચિક જપ કરે ત્યારે પણ તેઓ માનસ જપ પણ કરતાં જ હોય છે. તેથી મીરાંના જપમાં વાચિક, ઉપાંશુ અને માનસ જપ, એકસાથે જ ચાલે છે. મીરાંમાં જપની સામાન્ય ક્રમિકતા હોતી નથી. મીરાં ક્રમને અનુસરતાં નથી, ક્રમ મીરાંને અનુસરે છે.

જપનું વર્ગીકરણ બીજી એક પદ્ધતિથી પણ કરવામાં આવે છે :

(૧) ધ્વનિપ્રધાન જપ (૨) ચિંતનપ્રધાન જપ (૩) ભાવપ્રધાન જપ

(૪) પ્રાર્થના-પ્રધાન જપ

મીરાંના નામજપમાં આ બધા પ્રકારના જપ એકસાથે જ ચાલે છે. આમ છતાં વિશેષતઃ મીરાંના જપ ભાવપ્રધાન જપ છે.

મીરાંના જપ આંતરજપ પણ છે અને અજપાજપ પણ છે. મીરાં જપ કરતાં નથી, મીરાંમાં જપ થાય છે. અરે ! મીરાં ઈચ્છે કે ન ઈચ્છે, મીરાંની ચેતનામાં શ્રીકૃષ્ણનું સ્મરણ સતત ચાલુ જ રહે છે. મીરાંનું મન, મીરાંનું શરીર, મીરાંના પ્રાણ, મીરાંનું અંતરતમ, મીરાંનું સમગ્ર અસ્તિત્વ શ્રીકૃષ્ણના નામનો અખંડ જપ કરે છે.

‘રામ હમારા જપ કરે, હમ બૈઠે આરામ મીરાંમાં જપ થાય છે. અરે ! મીરાં ઈચ્છે કે ન ઈચ્છે, મીરાંની ચેતનામાં શ્રીકૃષ્ણનું સ્મરણ સતત ચાલુ જ રહે છે. મીરાંનું મન, મીરાંનું શરીર, મીરાંના પ્રાણ, મીરાંનું અંતરતમ, મીરાંનું સમગ્ર અસ્તિત્વ શ્રીકૃષ્ણના નામનો અખંડ જપ કરે છે.

‘રામ હમારા જપ કરે, હમ બૈઠે આરામ’ - આવા મીરાંના જપ છે !

વધુ આવતા અંકે

કવર સ્ટોરી

ડૉ. મહિમાર્થ પ્રજાપતિ

થરા કોલેજના પૂર્વ પ્રિન્સિપાલ, સંસ્કૃતના વિદ્વાન તરીકે રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા પુરસ્કૃત, ધાર્મિક સાહિત્યના સુપ્રસિદ્ધ લેખક, ગૌરવ પુરસ્કાર, શાસ્ત્રચૂડામણિ એવોર્ડ સહિત કુલ ૧૨ એવોર્ડ અને ૪૦ જેટલા ધાર્મિક પુસ્તકોના લેખક

મહાપ્રભુ ચૈતન્ય

રાધાકૃષ્ણ એકસ્વરૂપ થઈ ચૈતન્ય મહાપ્રભુ રૂપે પ્રગટ્યા

ચમુનાચાર્ય, રામાનુજાચાર્ય, વેંકટનાથવેદાન્તાચાર્ય, મધ્વાચાર્ય, નિમ્બાકાચાર્ય, વલ્લભાચાર્ય ઇત્યાદિ વેદાન્તી આચાર્યોની પરંપરામાં ચૈતન્ય સંપ્રદાયના પ્રવર્તક અને શ્રીકૃષ્ણની કીર્તનભક્તિના પ્રચારક મહાપ્રભુ ચૈતન્યનો પ્રાદુર્ભાવ થયો.

મહાપ્રભુ ચૈતન્ય : જન્મ, માતા-પિતા શિક્ષા-દીક્ષા : તા. ૧૮-૦૨-૧૪૮૬ની ફાગણ માસની પૂર્ણિમાએ અંગાળના નવદ્વીપ ગામમાં ચૈતન્યનો જન્મ થયો. પિતાનું નામ જગન્નાથ મિશ્ર અને માતાનું નામ શચીદેવી. ચૈતન્યનું મૂળ નામ 'વિશ્વંભર' અને 'નમાર્થ' હતાં. માતા શચીદેવીના પિતા પ્રસિદ્ધ જ્યોતિષી હતા. તેમણે જન્મકુંડળી જોઈને કહ્યું : 'આ બાળક નિમાર્થ મહાપુરુષ થશે, અસંખ્ય જીવોનું કલ્યાણ કરશે' કહેવાય છે કે એકવાર નિમાર્થ પાસે પાસામાં ખૂબ રડવા લાગ્યા. પ્રયત્ન કર્યો છતાં છાના ન રહ્યા. ત્યારે માતાએ પદ ગાયું -

'બોલ હરિ, બોલ હરિ, હરિ હરિ બોલ, મુકુન્દ માધવ, ગોવિંદ બોલ.'

આ સાંભળી તરત છાના રહી ગયા. આમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બાલ્યાવસ્થાથી જ હરિનામ પ્રત્યે તેમને સ્વાભાવિક પ્રેમ હતો. નાનપણથી જ તેમને કૃષ્ણની જેમ નૃત્ય કરવાની આદત, જે પાછળથી કીર્તન ભક્તિના નાચમાં પરિણમી. લક્ષ્મીદેવી સાથે તેમનાં લગ્ન થયાં. વિશ્વંભર (નિમાર્થ) ગદાધર પંડિત પાસે સંસ્કૃત વ્યાકરણ શીખ્યા. નિરુક્ત, અલંકારશાસ્ત્ર, વેદાન્તશાસ્ત્ર વગેરેનો અભ્યાસ કર્યો. પાઠશાળા ખોલી. તેમની વિદ્વતા, વાક્પટુતા, ખંડન-મંડનની શક્તિ ઇત્યાદિના કારણે પ્રખ્યાત પંડિતોમાં તેમની ગણના થવા લાગી.

શ્રીકૃષ્ણભક્તિ અને કીર્તનભક્તિના પ્રચારક બન્યા મહાપ્રભુ ચૈતન્ય : ચોવીસ વર્ષની ઉંમરે તેમણે કેશવભારતી નામના સંન્યાસી મહાત્મા પાસેથી સંન્યાસની દીક્ષા ગ્રહણ કરી, તેઓ કાશી ગયા. તે પછી ગયામાં ઈશ્વરપુરી પાસેથી 'ગોપીજનવલ્લભાય નમઃ' એ મંત્રની દીક્ષા લીધી. હવે તેઓ નમાર્થને બદલે મહાપ્રભુ ચૈતન્ય તરીકે ઓળખવા લાગ્યા. અંગાળના વેષ્ણવો તેમને સાક્ષાત્ પૂર્ણબ્રહ્મ માનવા લાગ્યા. એમના વ્યક્તિત્વનો એવો વિલક્ષણ પ્રભાવ પડ્યો કે વાસુદેવ સાર્વભૌમ અને પ્રકાશાનંદ સરસ્વતી જેવા અદ્વૈત વેદાન્તી પણ કૃષ્ણપ્રેમી બની ગયા. એટલું જ નહિ, એમના વિરોધી કે વિદર્શી પણ તેમના ભક્ત બની ગયા. અનેક સંન્યાસીઓ પણ તેમના અનુયાયી બન્યા. ચૈતન્ય મહાપ્રભુનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય તો હતો ભગવદ્ભક્તિ અને ભગવન્નામનો પ્રચાર કરવો. તો પણ એમણે બીજા ધર્મોની કદાપિ નિંદા કરી નથી તેમના ભક્તિ - સિદ્ધાન્તમાં દ્વેષ અને અદ્વૈતનો સુંદર સમન્વય થયો છે. જીવોના ઉદ્ધાર માટે તેમણે ભગવન્નામ અને કીર્તનને જ મુખ્ય અને સરળ ઉપાય માન્યો છે. એમણે 'રાધાભાવ'ને સૌથી ઊંચો ભાવ માન્યો છે. તેમનું મંતવ્ય છે કે મનુષ્ય પોતાના જીવનનો અધિકતમ સમય ભગવાનનાં સુમધુર નામોના કીર્તનમાં વ્યતીત કરે. કીર્તન કરતી વખતે તે પ્રેમમાં એટલા મગ્ન થઈ જાય કે એનાં નેત્રોમાં અશ્રુધારા વહેવા લાગે, તેની વાણી ગદ્ગદિત થઈ જાય. ભગવાન્નામના ઉચ્ચારણમાં દેશ કાળનું કોઈ અંધન નથી. ભગવાને પોતાની બધી શક્તિ અને પોતાનું સમગ્ર માધુર્ય પોતાનાં નામોની અંદર ભરી કાઢ્યાં છે. તેમણે નીચેના મંત્રનો વિશેષ પ્રચાર કર્યો -

'હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે, હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે'

આ મંત્રના ઉચ્ચારણ સાથેનું નૃત્ય એ જ કીર્તન ભક્તિ.

મહાપ્રભુ ચૈતન્યે દૈવી સંપત્તિ ઉપર પણ ભાર મૂક્યો : ચૈતન્ય મહાપ્રભુએ ઉપદેશ આપ્યો કે ભક્તોએ ભગવન્નામના ઉચ્ચારણની સાથે 'દૈવી સંપત્તિ' પણ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. દૈવી સંપત્તિ એટલે દિવ્યગુણ, જેવા કે દયા, અહિંસા, સત્ય, સમતા, ઉદારતા, મૃદુતા, શૌર્ય (પવિત્રતા), અનાસક્તિ, પરોપકાર, નિષ્કામતા, ચિત્તની સ્થિરતા, ઈન્દ્રિયદમન, ગંભીરતા, કરુણા, મૈત્રી, ધૈર્ય વગેરે. મહાપ્રભુ આચરણની પવિત્રતા ઉપર ખૂબ ભાર મૂકતા હતા.

કવર સ્ટોરી

મહાપ્રભુ ચૈતન્યે પોતાના કૃષ્ણ-સ્વરૂપનાં અનેકને દર્શન કરાવ્યાં : એમના જીવનમાં અલૌકિક ઘટનાઓ બની. એકવાર તેમણે શ્રી અદ્વૈતપ્રભુને પોતાના વિશ્વરૂપનું દર્શન કરાવ્યું. તેમજ નિત્યાનંદપ્રભુને એકવાર શંક, ચક્ર, ગદા, પદ્મ, ધનુષ તેમજ મોરલી સાથેના છ હાથવાળા નારાયણનું દર્શન કરાવ્યું. ગોદાવરીના તટે રાય રામાનંદ સામે તેવો રસરાજ (શ્રીકૃષ્ણ) અને મહાભાવ (શ્રીરાધા)ના યુગલરૂપે પ્રગટ થયા. ‘ચૈતન્યચરિતામૃત’ ગ્રંથમાં ઉલ્લેખ છે કે તેમણે કેટલાય લોકોના અસાધ્ય રોગો મટાડ્યા. દક્ષિણમાં જ્યારે તેઓ પોતાના એક શિષ્ય નિત્યાનંદપ્રભુના ગામ પહોંચ્યા, તો ત્યાં નિત્યાનંદને મધુ (મધ)ની આવશ્યકતા હતી. ત્યારે ચૈતન્ય મહાપ્રભુએ આખા એક સરોવરના જળને મધમાં પરિવર્તિત કરી નાખ્યું !

ચૈતન્ય સંપ્રદાયનો પ્રમુખ વેદાન્તી સિદ્ધાન્ત છે ‘અચિંત્યભેદાભેદવાદ’ : અંગાળના ચૈતન્ય સંપ્રદાય કે ગૌડીય વૈષ્ણવ સમાજના મતનું નામ ‘અચિંત્યભેદાભેદવાદ’ છે. આ સંપ્રદાય કે મતના પ્રવર્તક ચૈતન્ય મહાપ્રભુ હતા. આ સંપ્રદાયનું મંતવ્ય છે કે ચૈતન્ય દેવ ભગવાન શ્રી કૃષ્ણના પ્રેમાવતાર હતા. ચૈતન્યપ્રભુ શ્રી વલ્લભાચાર્યના સમકાલીન હતા.

‘અચિંત્યભેદાભેદવાદ’ એટલે દ્વૈત અને અદ્વૈતનો સમન્વય. પરમાત્મા દ્વૈત પણ છે અને અદ્વૈત પણ છે, અર્થાત્ પરમાત્મા એક પણ છે અને અનેક પણ છે. પૂર્ણબ્રહ્મરૂપે તે એક છે, અવતારો સ્વરૂપે તે અનેક છે. ઈશ્વર વ્યાપક હોવા છતાં પણ ભક્તિગ્રાહ્ય છે. બ્રહ્મ જગતના કર્તા અને નમિત્તિ-ઉપાદાન કારણ છે. તે અચિંત્ય શક્તિસંપન્ન છે. આ શક્તિથી તે જગતરૂપે પરિવર્તિત થઈ જાય છે. જગત સત્ છે પરંતુ અનિત્ય છે. ઈશ્વર અને જીવ વચ્ચેનો સંબંધ આ પ્રમાણે છે. ઈશ્વર ગુણી છે, જીવ ગુણ છે, ઈશ્વર દેહી છે, જીવ દેહ છે, ભગવાન ભોક્તા અને જીવ ભોગ્ય છે.

શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુના અનુયાયી શિષ્યો અને તેમનું પ્રદાન : ચૈતન્ય મહાપ્રભુના મુખ્ય શિષ્યો આ પ્રમાણે છે.

- ૧. શ્રી નિત્યાનંદપ્રભુ :** એમણે ચૈતન્ય મહાપ્રભુના ભગવન્નામ અને ભગવદ્ભક્તિ સિદ્ધાન્તનો પ્રચાર કર્યો.
- ૨. શ્રી હરિદાસ સાધુ :** હરિદાસનો જન્મ મુસલમાન પરિવારમાં થયો હતો. મુસ્લિમ હોવા છતાં તેમણે ‘હરિ’ નામનો પ્રચાર-પ્રસાર કર્યો. મુસલમાનોએ તેમનો બહિષ્કાર કરેલો જ્યારે તેમનો દેહાન્ત થયો ત્યારે શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુએ પોતાના હાથે એમની દફનક્રિયા કરી હતી.
- ૩. શ્રી રૂપ ગોસ્વામી અને શ્રી સનાતન ગોસ્વામી :** આ બન્ને સગાભાઈ હતા. તેમણે ગૃહસ્થી ત્યાગીને સંન્યાસ લીધો અને શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુના મુખ્ય અનુયાયી બની ગયા. તેમણે ગૌડીય વૈષ્ણવ સિદ્ધાન્તનું પ્રતિપાદન કરવા માટે અનેક ગ્રંથો અને ટીકાઓ લખી. આ બન્ને ઉચ્ચ કોટિના સંત કહેવાયા.
- ૪. જીવ ગોસ્વામી :** આ ગૌડીય સંપ્રદાયના એક મહાન આચાર્ય હતા. એમના ‘ષટ્સંદર્ભ’ નામના ગ્રંથમાં ચૈતન્ય મહાપ્રભુના દાર્શનિક સિદ્ધાન્તોનું નિરૂપણ કર્યું છે.
- ૫. નરહરિ સરકાર ઠાકુર :** નરહરિના જીવનમાં ઘણી અલૌકિક ઘટનાઓ બની છે. ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે શ્રી ચૈતન્ય તીર્થયાત્રા કરતાં કરતાં તેમના ગામમાં પહોંચ્યા તે સમયે એમના પ્રભાવથી પૂજા માટે બારે માસ કદમ્બવૃક્ષ ઉપર પ્રતિદિન બે ફૂલ આવતાં રહ્યા આ ક્રમ અનેક વર્ષો સુધી ચાલ્યો. રૂપ, સનાતન, રઘુનાથ ભટ્ટ, ગોપાલ ભટ્ટ તેમજ રઘુનાથદાસ આ છ ગોસ્વામી શ્રી ચૈતન્યના રાધાભાવના ઉપાસક હતા. પરંતુ નરહરિ રસરાજ (શ્રીકૃષ્ણ)ની ઉપાસના કરતા હતા. નરહરિના વંશજો અત્યાર સુધી શ્રી ચૈતન્યમહાપ્રભુની રસરાજરૂપે ઉપાસના કરે છે.

શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુના જીવન વિષે નિષ્કર્ષરૂપે કહી શકાય કે મહાપ્રભુએ વૃંદાવનમાં લુપ્ત તીર્થોનો પુનરુદ્ધાર કરીને દેશ ભરમાં કીર્તન-ભક્તિનો પ્રચાર કર્યો, પાપીઓ અને પતિતોનો ઉદ્ધાર કર્યો, અનેક મુસલમાનોનું હૃદયપરિવર્તન કર્યું આ બધું કરવા માટે એમણે સંન્યાસની દીક્ષા લીધી. તેમના અનેક સંન્યાસી શિષ્યો થયા. તેમણે શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુના સિદ્ધાન્તોનો પ્રચાર-પ્રસાર કર્યો.

મો. ૯૮૭૯૬૩૨૮૧૬

આધુનિક યુગમાં બાલસાહિત્ય

કવિવર ટાગોરે રામાયણના પાત્ર લક્ષ્મણપત્ની ઊર્મિલાને ‘કાવ્યેર ઉપેક્ષિતા’ કહી બિરદાવી છે, તેમ સાહિત્યના ક્ષેત્રે બાલસાહિત્ય એ ઉપેક્ષિત વિભાગ રહ્યો છે. ખૂબ પ્રયત્નો પછી યશવન્તભાઈ તથા તેમના સાથીઓએ બાલસાહિત્યને મહત્વ અપાવ્યું છે તે માટે તેમને હૃદયપૂર્વક ધન્યવાદ. બાળકેળવણી અને બાળસાહિત્યનો નિકટનો સંબંધ છે. બંનેના કેન્દ્રમાં બાળક છે.

‘બાળકને સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ છે’ - એ મહાન વિચાર માનવજાતિને ગયા સૈકા તરફથી મળેલી મહામૂલી ભેટ છે. આ ક્રાંતિકારી વિચારે બાળકો તરફની મોટાંની દૃષ્ટિમાં - વલણમાં જબરા ફેરફાર કર્યા છે. આ વિચારે બાળકોની કેળવણીની દિશામાં આમૂલ પરિવર્તન કર્યું છે. આજે બાળકના વ્યક્તિત્વની પ્રતિષ્ઠા સ્થાપાઈ છે એમાં શંકા નથી.

માનવ-સંસ્કૃતિના વિકાસમાં આ એક વિરાટ પગલું છે. રૂસો, પેસ્ટોલોજી, ફોબેલ, ડૉ. મોન્ટેસોરી અને આપણે ત્યાં ગિજુભાઈ, હરભાઈ જેવા અનેક જાણીતા-ન-જાણીતા મહાનુભાવોના પ્રતાપે આજે બાળકના વ્યક્તિત્વને પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત થઈ છે.

બાળકના સ્વતંત્ર વ્યક્તિના આ વિચારબીજને દુનિયાના મનોવિજ્ઞાનીઓએ ઉછેર્યું. બાળમનોવિજ્ઞાન એ મનોવિજ્ઞાનની એક મહત્વની શાખા બન્યું. આ વિજ્ઞાનની શોધને લીધે બાળમાનસના અનેક નવીન, મનોહર, ચમત્કાર પ્રદેશ આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ ખુલ્લા થવા લાગ્યા. બાળકના અર્થહીન જણાતા વર્તન પાછળ ઘણી વાર ઊંડો અર્થ રહેલો હોય છે એમ સમજાયું. બાળકના તોફાન, કારણ વિનાનું હાસ્ય વગેરેમાં મનોવૈજ્ઞાનિક સત્યો દેખાવા લાગ્યાં.

નવા વિચારને પરિણામે બાળકેળવણીમાં ક્રાંતિકારી પ્રયોગ થવા લાગ્યા. ક્યાં નિશાળનું નામ પડતાં કે શિક્ષકને દૂરથી જોતાં ધ્રૂજતાં બાળકોવાળો જમાનો અને ક્યાં નર્સરી શાળામાં પંખીનાં ટોળાંની જેમ કલ્લોલ કરતાં, રમતાં, કૂદતાં બાળકોનો જમાનો!

સમાજના કેન્દ્રમાં કુટુંબ છે, તેમ કુટુંબના કેન્દ્રમાં બાળક છે. આથી આજે રાજ્ય, સમાજસેવકો, બાલસાહિત્યકારો અને કેળવણીકારોએ બાળકો પ્રત્યેની દૃષ્ટિના આમૂલ પરિવર્તનના આ વિચારને તથા તેના કાર્યક્રમના પ્રચારને પસંદગી આપવી પડશે. સમાજની દરેક પ્રવૃત્તિમાં બાળકો માટેની કાળજી સૌને ઊડીને આંખે વળગે તેમ દેખાઈ આવવી જોઈએ. આમ, બધે મોરચે આપણે બાળકની પુનઃપ્રતિષ્ઠા કરવાની રહે છે. વિશ્વના મહાન વૈજ્ઞાનિક આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈને કહ્યું છે કે -

જગતમાં જ્યાં સુધી એક પણ બાળક દુખિયારું હોય ત્યાં સુધી એકેય શોધ મહાન નથી તેમ જ એકેય સિદ્ધિ અસાધારણ નથી. ટાગોરના મતે - જે મહાન હોય છે તે જન્મથી જ બાળક હોય છે. મૃત્યુ પામે છે ત્યારે તે જગતને પોતાનું મહાન બાળપણ અર્પણ કરતો જાય છે. અને ફાશફૂકોલ લખે છે - **જ્યારે બાળકો હસે છે ત્યારે નવી પરીઓ જન્મે છે. બાળકો રડે છે ત્યારે પરીઓ મરી જાય છે.**

બાળકની વ્યાખ્યા આપવી મુશ્કેલ છે. બાળક એટલે કુતૂહલ. નાના બાળકને આ વિશ્વની વિવિધ રચનાઓ જાણવાનો અદમ્ય ઉત્સાહ હોય છે. બાળકની અનેકવિધ જરૂરિયાતોમાં તેનાં શારીરિક પોષણ અને માનસિક પોષણ સહુથી વધુ આવશ્યક છે. **વૈજ્ઞાનિકોના મતે બાળકના મગજનો ૮૦ ટકા વિકાસ ૬ થી ૮ વર્ષની ઉંમરમાં થઈ જાય છે**, એટલે આ ગાળો ખૂબ સાચવી લેવા જેવો છે. માબાપ તથા બાલમંદિર તથા પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોની આવી વિશેષ જવાબદારી બને છે.

દુનિયાભારનાં બાળકોને વાર્તા ગમે છે. બાળકોને જ નહીં, મોટેરાંઓને પણ વાર્તાઓ સાંભળવી ગમે છે. કાકાસાહેબ કાલેલકરે વાર્તા સાર્વભૌમ અને ચિરંજીવ છે એમ કહી સાહિત્યના બધા પ્રકારમાં કથા-વાર્તા-સાહિત્યને શિરોમણિ કહી બિરદાવેલ છે. તેમના મતે વાર્તાનો અવતાર ન થયો હોય એવી તસુભાર પણ જમીન આ જગતમાં નહિ મળે અને વાતોની મીઠાશથી ગાંડો ન થયો હોય એવો એક પણ કાળ, એક પણ યુગ નહિ મળે. નાનાં બાળકોની બાળવાર્તાઓ હોય કે ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતા લોકોની લોકકથાઓ હોય કે પુરાણોની અદ્ભુત કથાઓ હોય, પણ તેમાં જીવનનું શુદ્ધ પ્રતિબિંબ હોય છે. આથી વાર્તાઓને શિક્ષણમાં સ્વતંત્ર અને મહત્વનું સ્થાન હોવું જોઈએ એવો મહાત્મા તૉલ્સ્ટોયનો અને કવિવર રવીન્દ્રનાથનો આગ્રહ હતો.

બાળકો સાથે કામ કરતાં આ સત્ય અમને પણ લાધ્યું છે. બાળકોને વાર્તા સાંભળવી અને વાંચવી ગમે છે. ઈ.સ. ૧૯૯૮માં અમે અમેરિકાની યાત્રાએ ગયાં ત્યારે ઉદ્દેશ અમારાં સંતાનો વિભાવરી તથા આનંદ સાથે નિરાંતે રહેવાનો હતો. એ સમયમાં અનેક વાર્તાઓ વાંચવા મળી. તેમના વિષયોનું વૈવિધ્ય સ્પર્શી ગયું. ચાલીસ જેટલાં બાળવાર્તાનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં. એમાંથી કેટલાંક પુસ્તકોનો પરિચય ‘શ્રેષ્ઠ વિદેશી બાલવાર્તાઓ’ પુસ્તકમાં અમે આપેલ છે. અમને જે પુસ્તકો ગમ્યાં તે ‘ગમતાનો કરીએ ગુલાલ’ પ્રમાણે બીજાંઓ પણ માણે એ માટે તેનો પરિચય તે પુસ્તકમાં રજૂ કર્યો છે.

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

અનેકવિધ દેશોની બાલવાર્તાઓ વાંચ્યા પછી સમજાયું કે કેટલીક વાર્તાઓમાં થોડા ફેરફારો સાથે ઘણું સામ્ય છે. દા.ત. આપણી ‘રાજા સુપડકનો’ની વાર્તા છે, તેવી વિદેશની વાર્તાઓમાં પણ છે. વિશ્વના બધા જ દેશોનાં બાળકોમાં રસ પણ સરખા જણાય છે. સાહસ, પરોપકાર, અસત પર સતનો વિજય, હાસ્ય જન્માવે તેવી કલ્પનાને સંકોરે તેવી વાર્તા - આમ બાળકોના ગમા-અણગમા લગભગ બધે જ સરખા છે. જોડકણાં, ઉખાણાંમાં પણ સરખાપણું છે. ભારતમાં ‘પંચતંત્ર’, ‘હિતોપદેશે’ વર્ષોથી બાળકના મનોરંજન અને ઘડતરનું કામ કર્યું છે.

ગુજરાતી ભાષામાં બાળસાહિત્યને વ્યવસ્થિત રજૂ કરવાનું કાર્ય બાળકેવળણીકાર, ‘મુછાળી મા’ તરીકે વિખ્યાત શ્રી ગિજુભાઈ બધેકાને ફાળે જાય છે. તેમણે અનેક જૂની વાર્તાઓને એકઠી કરી, કેટલીક નવી બનાવી, સંગ્રહો બહાર પાડ્યા. બાળકને અનેક જરૂરિયાતોમાંથી એક જરૂરિયાત બાળવાર્તાની છે. જૂની પેઢી દાદા-દાદી, માતા-પિતા પાસે આ વાર્તા સાંભળી મોટી થઈ છે. રાતના સૂતી વખતે વાર્તા સાંભળીને મીઠી નિદ્રામાં પોઢી જતા બાળકો સુંદર, કલ્પનાસભર સ્વપ્નલોકમાં સરી જતાં હતાં.

બાળકને કેળવવાનું એક સાધન વાર્તા છે. ગિજુભાઈ, તારાબહેન મોડક, જુગતરામભાઈ પછી જીવરામ જોશી, રમણલાલ સોની. મિયાં હુસકી અને તભા ભટ્ટ, બકોર પટેલ વગેરે પાત્રો બાળકોનાં પ્રિય પાત્રો વર્ષો સુધી રહ્યાં છે. એ પછી યશવંતભાઈએ વિજ્ઞાનની વાતો લખી નવી દિશા બતાવી. હરીશ નાયકે બાળવાર્તાઓ તો લખી, પણ આખું કટુંબ વાર્તા એવી સરસ રીતે કહે કે બાળકો જ નહીં, મોટાંઓ પણ ખુશ થઈ જાય. કુમારપાળ દેસાઈ, ઈશ્વર પરમાર, શ્રદ્ધાબહેન ત્રિવેદી અને બીજા ઘણા બાળસાહિત્યકારોએ બહુમૂલ્ય પ્રદાન કરેલ છે.

અમે અમારી સંસ્થાનાં બાળકો પાસે બાલવાર્તા લખાવવા પ્રયત્નો કર્યાં છે. એક વિશિષ્ટ પ્રયોગ બાળકો પાસે સમૂહવાર્તા લખાવવાનો કરેલ છે. ‘સમર્પણ’ના શિશુઅંકમાં એ વાર્તાઓ પ્રકટ થઈ હતી. ધીરુબહેન પટેલ જેવાં સાહિત્યકારોએ તેમને બિરદાવી હતી. એ જ રીતે બાળકોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ‘ફૂલછાબ’ દૈનિક સાથે રહી સમગ્ર સૌરાષ્ટ્ર-કચ્છનાં બાળકો માટે જોડકણાં, કાવ્યો, વાર્તાઓની હરીફાઈ યોજી, તેને ખૂબ જ સારો પ્રતિસાદ મળ્યો. તેમાંથી ચયન કરી ‘ફૂલોના હસ્તાક્ષર’ પુસ્તક પ્રકટ કર્યું.

અમેરિકામાં અમે જોયું કે બાળકો માટે અનેકવિધ સુવિધાઓ છે. ત્યાંની પબ્લિક લાઈબ્રેરીની વ્યવસ્થા અદ્ભુત છે. ત્યાં એક વિભાગ બાળકો માટે હોય છે, જ્યાં પુષ્કળ રમકડાં સાથે પુસ્તકો હોય. પુસ્તકોમાં ઓડિયો બુક હોય, વિડિયો બુક પણ હોય. સાવ નાનાં બાળકો, જે વાંચવાનું

શીખતાં હોય તેમને માટે પાનું ફેરવે એટલે લખેલાં વાક્યો સરસ રીતે સાંભળી શકાય તેવાં પુસ્તકો હોય છે.

અમારી સંસ્થામાં ઘણાં વર્ષો પહેલાં આપણા મૂર્ધન્ય કવિ ઉમાશંકર જોશી પધારેલા. તેમણે બાળકો સમક્ષ ઘણી સરસ વાતો કરી. એ પછી પ્રશ્નોત્તરીમાં એક વિદ્યાર્થીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો : ‘આપે અમારા માટે કેટલું લખ્યું છે?’ ઉમાશંકરભાઈ મને કહે : ‘‘સમગ્ર કવિતા’’ છે?’ મેં મંગાવી આપી. તેમાંથી તેમણે બાળકાવ્યો ગણી કહ્યું : ‘કુલ સાત બાળકાવ્યો લખ્યાં છે.’ અને પછી કહે : ‘બાળકો માટે લખવું બહુ અઘરું છે.’ મોટાં રંગબેરંગી ચિત્રો, પ્રાસાનુપ્રાસ, સુંદર સજાવટ અને પ્રિન્ટિંગ— એથી બાળ-સાહિત્ય થઈ જતું નથી,

બાળકના મનને સમજી, તેને શું ગમશે? તેમાંથી તેનું ઘડતર થશે? તેની કલ્પના વિકસશે? તેની સર્જનાત્મક શક્તિ વિકસશે? — એવા વિચાર કરી બાલસાહિત્ય સર્જવું જોઈએ. બાલસાહિત્યની ચર્ચા કરતી વખતે બાલસામયિકો અંગે ચર્ચા કરવી આવશ્યક છે. અમારા વખતે ‘રમકડું’ એ બાળસામયિક સહુથી વધુ બાળપ્રિય હતું. તે ટપાલમાં આવવાનું હોય ત્યારે અમે ઉત્સુકતાથી રાહ જોતા. ઘણાં વર્ષો પછી તે બંધ થયું. હમણાં ‘સહજ બાલઆનંદ’ ઘણું બાળપ્રિય થયું. તેનો યશ યશદાદાને છે. વર્તમાનપત્રો બાળકો માટે સામાહિક પૂર્તિ બહાર પાડે છે.

‘દિવ્ય ભાસ્કર’— ‘બાળભાસ્કર’, ‘ગુજરાત સમાચાર’— ‘ઝગમગ’, ‘સંદેશ’— ‘બાલસંદેશ’ - જે કંઈક અંગે બાળકો માટે સાહિત્ય પીરસે છે, પરંતુ અંગ્રેજી માધ્યમના વધતા પ્રભાવથી બાળકો ગુજરાતી વાંચતાં બંધ થયાં છે. ટી.વી.ની ચેનલોમાં બાળકો માટેની ચેનલો જોવાનું બાળકો વધુ પસંદ કરે છે. આ પરિસ્થિતિમાં માતાપિતાની કેળવણી અતિઆવશ્યક છે. માતાપિતા બાળકોને વાર્તા વાંચી સંભળાવે, રાત્રે સૂતી વખતે વાર્તા કહે એ માહોલ નષ્ટ થતો જાય છે. ટી.વી., કમ્પ્યુટર, સ્માર્ટ ફોનમાં બાળકો વધુ સમય પસાર કરે છે. વાંચવાના વિકલ્પે આ બધાં આધુનિક ગેજેટ્સ વાપરવાનું બાળકો અને માતાપિતા વધુ પસંદ કરે છે. નવા જમાનાની માગ પ્રમાણે વિડિયોબુક, વાર્તા પરથી સીરિયલ બનાવવી વગેરે તરફ વળવું પડશે.

વોલ્ટ ડિઝનીએ બાળકના મનને પારખી ‘ડિઝનીલેન્ડ’ અને ‘ડિઝની વર્લ્ડ’નું સર્જન કર્યું છે તે અદ્ભુત છે. ડિઝનીનાં બાળકો માટેનાં પ્રકાશનો આજે પણ લોકપ્રિય છે. બાળકો માટે સર્જેલી કાર્ટૂન ફિલ્મો ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપે છે. ટેકનોલોજીના વિકાસ સાથે દુનિયા ઝડપથી બદલાઈ રહી છે. બાળકોનાં રસ-રુચિ પણ બદલાઈ રહ્યાં છે ત્યારે તેમને ગમે અને તેમના વિકાસમાં મદદરૂપ થાય તેવું બાલસાહિત્ય સર્જવાનો આપણા સહુ માટે પડકાર છે. ■

બાળક : પ્રતિબિંબ, પડઘો અને પડછાયો

વર્તમાન સમયમાં સમાજ અને પરિવાર સામે શહેરીકરણ, આર્થિક દોડધામ, વિભક્ત પરિવાર, દાદા-દાદીનો ખાલિપો, કેળવણીની પસંદગી, બાળ ઉછેર, યુવા અજંપો, સગપણના સાંધાવાંધા, છૂટાછેડાની ઘટમાળ વગેરે ઊડીને આંખે વળગે છે. વ્યવસાયિક તેજ-મંદી, સોનું, ચાંદી, મકાન, પ્લોટ, ખેતર વગેરેના ભાવની વધઘટ સાથે બી.પી.ની વધઘટ જોડાઈ જાય છે. તે મનોવલણ અને જીવનશૈલી પર પ્રભાવ પાડે છે. એમાં ધર્મ વિભાવના અને રાજકારણના રંગો ભળે છે. પરિવારનું કેન્દ્ર બાળક અને પરિવાર, પરિવાર જોડાઈને સમાજ બને, સમાજ જોડાઈને રાષ્ટ્ર બને. રાષ્ટ્ર ઈમારત છે તો પરિવાર દિવાલ છે, બાળક પાયો છે. પાયા પર ઈમારતનું ભવિષ્ય નક્કી થાય છે. બાળક પરિવારનું ભવિષ્ય છે. જન્મતાથી જ બાળક આપણા હાથમાં હોય છે, ધીમે ધીમે સરકતું જાય છે અને પાંખો આવતા ઊંડી જાય છે. પતંગની જેમ રાખી શકાય પવન બદલાય છતાં દોર આપણા હાથમાં રહે. એ આપણા વૃક્ષની ડાળે બેસતું પંખી બની જાય એ માટે ખેવના લેવાની હોય છે. બાળઉછેર આપણા હાથમાં હોવા છતાં આપણા હાથની વાત નથી એવું અનુભવાય છે.

સંયુક્ત પરિવારમાં રહેલા છે તેને ખબર હશે અથવા જોયું હશે કે બાળકો ક્યારે મોટા થઈ જાય છે તેની ખબર પડતી નહિ. અત્યારે સિંગલ ફેમિલી હૂતો હૂતી અને એનું સાતખોટનું બેયનું એક ટીનિયું છે. બેય ભણેલા હોય છતાં સંતાનોનો ઉછેર કરવામાં પરસેવો છૂટી જાય છે. અમુક સ્કૂલ તો છાતી ઠોકીને કહે છે કે બે-ત્રણ વર્ષનું એડવાન્સ બૂકીંગ છે. એના માટે મહાનગરમાં ઊંચી સ્કૂલમાં એડમિશન લેવા માટે દોડધામ કરે છે, શહેર બદલે છે, ખર્ચાઓ કરે છે. એય ખરું કે બાળકોને ઉછેરવા એ આપણા જીવનની મહત્વની અને ગંભીર જવાબદારી છે. સમયાંતરે જોઈએ તો સંતાનોના ઉછેરની ચિંતાઓ અને દોડધામ વધતી જાય છે. ક્યારેક આપણી અપેક્ષાઓ વધી જતી હોય એવું લાગે છે.

વર્તમાન સમયમાં બેય છેડા ભેગા કરવા તનતોડ અને મનતોડ મહેનત કરવામાં આવે છે. મહિલા પુરુષ સમોવડી બનવા, સ્ટેટ્સ જાળવવા, અર્થોપાર્જન માટે પુરુષ સાથે કદમતાલ મિલાવી રહી છે. બાળકને આપવાનો થતો સમય કોઈ બીજાએ આપવાનો થાય છે. આ સમયે સંતાનનો ઉછેર એક પડકાર બની જાય છે. બાળક ઉત્તમ બને, બાળક આદર્શ બને, બાળક બધી રીતે પાવરધો બને, એનાં સ્વપ્નનું બાળક બને એ વિશે અવધારણાઓ સાર્થક કરવા માટે એ રીતનો ઉછેર અને કેળવણી આપવી જરૂરી બની જાય છે. બાળકનો ઉછેર પરિવારની તાસીર મુજબ સાહજિક રીતે થાય છે. તેમાં બાળકોના ખ્યાલ-ખ્યાલ અને અપેક્ષાઓ જોડાય છે. એ સાથે સ્કૂલનું વાતાવરણ અને શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિ જોડાય છે. આ ત્રિવિધ તાલમેલ જળવાય તો હોડી ધારેલા કાંઠે પાર ઊતરે અને ન જળવાય તો લટકે, ભટકે અને ક્યાં અટકે તે નક્કી નહિ.

માણસ આજીવન શીખતો રહે છે. બાળક શીખવા માટે જન્મ્યું છે. આપણી હાજરીમાં શીખે છે છતાં આપણને એવું લાગે છે કે જે શીખવું જોઈએ એનાથી થોડું જુદું પડે છે ત્યારે સંશોધન કરવું પડે છે. ન શીખવાનું જેટલું શીખી લે છે તે ક્યાંથી અને કઈ રીતે પ્રવેશ કર્યો એ વિશે સતત જાગૃત રહેવું જોઈએ. આરંભના મહિનામાં બાળકને આપણે કહીએ તેમ કરે છે. એક વર્ષનું થાય પછી આજુબાજુ જોઈને જે શીખ્યું છે, તે પોતાની સૂઝથી કરવા માગે છે એ માટે ધાર્યું કરવા તરફ વધારે ઢળે છે. ધાર્યું ન કરવા દઈએ તો રડે, જીદ કરે છે. બાળક મુક્તતા ચાહે છે ત્યારે ઓર્ડર કામ ન આવે એને સમજણ આપવી પડશે. એના રુદનને વશ થઈને વ્યાલનો વરસાદ કરવાની જરૂર નથી. સમજણ અને ગેરસમજણનો સંક્રાંતિકાળ સમજી લેવો જોઈએ. ઊગતા છોડને ખાતર અને પાણી આપવાની સાથે તેના વિકાસને અવરોધક એવું આજુબાજુ ઊગી ગયેલા ઘાસનું નીંદામણ કરવું જરૂરી રહે છે.

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

આપણે એકધારા બહુ રહીએ છીએ જમી લીધું? લેશન કરી લીધું? આજે તોફાન નથી કર્યાને? એવા સવાલોને બદલે આપણી જાતને પૂછવું જોઈએ કે મારા બાળક માટે આજે મેં શું નવું કર્યું? એના સવાલો સાંભળીને ઉત્તર આપ્યા કે મોબાઈલ તરફ માથું ઝુકાવીને ઈગ્નોર કરી દીધા? જેના માટે આપણે દોડધામ કરીએ છીએ, ચિંતાઓ વેઠારીએ છીએ એવાં બાળકે રાખેલી વ્યક્તિગત અપેક્ષાઓ, એનું વિસ્મય અને નિર્દોષ પ્રેમ આપણે ભૂલી જતા નથીને? એની સાથે કેટલો સમય રમ્યા? આંખ સામે આંખ રાખીને ખીલ્યાં? એ નિર્દોષ પંખીનો કણસાટ કે ખિલખીલાટ સાંભળ્યો? આપણે જેવું આપીશું તે બધું બાળક વ્યાજ સાથે પાછું આપશે. આપણા વ્યવસાયનું ટેન્શન, ટીવીમાં કે મોબાઈલની આભાસી માયાનું પડળ દૂર કરીને બાળકમાં રીયલ ફિલીંગ ટચ કરીએ તો અંદર ઈંગરાઈ વહાલનું ઝરણું બહાર આવશે. આભાસી દુનિયાને બદલે આપણી સાથે અને સામે રહેલી વ્યક્તિઓને જરૂર છે તેને સમય આપીએ. બાળકને પાંખો આવશે અને આપમેળે ઊડવા લાગશે ત્યારે આપણી પરવા કરશે નહીં તે દિવસે ખાલિપો કનડશે, બહાર નીકળવા પગ પાછા પડશે અને એક ખૂણે રડવાનું થશે ત્યારે સાંભળનાર કોઈ નહીં હોય.

બાળક આપણી ટેવ કુટેવનું નિરીક્ષણ કરે છે. દાદા-દાદી, પપ્પા-મમ્મી, પરિજન, શેરી મહોલ્લામાં બોલીના શબ્દો, માન્ય ભાષાના શબ્દો અને હિન્દી કે અંગ્રેજી શબ્દો સાંભળીને શીખે છે. બાળક જ્યાં મુંઝાય ત્યાં માર્ગદર્શન નહિ મળે તો કુમળો છોડ મુરઝાઈ જશે. આપણે જે આદત પડાવીએ એવી પડે છે, પછી આપણે ફરિયાદ કરીએ તે યોગ્ય નથી. તન અને મનની સ્વસ્થતા માટે વિવિધ રમતોમાંથી સુટેવ વિકસે અને કુટેવ દૂર થાય એવી રીતે ધીરજથી કામ લેવાનું છે. બાળકમાં સમજણ આવતી જાય તેમ તેને સ્વતંત્ર નિર્ણય લેવાની છૂટ આપતા રહીએ. તેના પર ભરોસો મૂકવામાં આવે તો તેનો આત્મવિશ્વાસ વધે છે, સમય જતા બાળક સાહસિક બને છે.

બાળક સ્કૂલમાં જાય તે પહેલાં લાયક બનાવવા ખેવના લેવાની રહે છે. સ્કૂલ જથ્થાબંધ આઈડિયોલોજી આપે છે અને અનુશાસન

તરફ વાળે છે. વ્યક્તિગત ધ્યાન નહિવત્ આપી શકે છે. બાળક ઉત્કૃષ્ઠ બને, સંસ્કારી બને, હોશિયાર બને, બાળક આદર્શ બને, સભ્યતાના પાઠ શીખે એવા આપણા અરમાન હોય છે. બાળક આપણું હોવા છતાં સમાજ, રાષ્ટ્ર અને સંસ્કૃતિ સાથે જોડાયેલું છે. આપણે આદર્શ જવાબદારી નિભાવવામાં ક્યાશ રાખવી જોઈએ નહીં.

બાળક બારથી સોળ વરસનું થાય એટલે એની અંગત દુનિયા વિકસે છે. અભ્યાસ સંબંધિત, મિત્રો સંબંધિત એની વસ્તુગત પસંદગીઓ, ખાણીપીણી વિશે અંગત નિર્ણય લેવાની આઝાદી આપવી જોઈએ. એના સારા વિચારો સ્વીકારવા અને કદર કરતી જવી જોઈએ. જો કદરની દરકાર કરવામાં નહીં આવે તો જે એની કદર કરશે તેનું થઈ જશે. બાળક આ ઉંમરે ભટકી જાય છે. આત્મવિશ્વાસ વધે, અનુભવ વિકસે અને સાહસિકતા વધે તેવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. કોલેજકાળ ગોલ્ડન લાઈફ છે. ભણતર સાથે સપનો કા રાજા કે ડ્રીમ ગર્લ વિષયક ખ્યાલો બલવતર બને છે. લગ્ન લાયક બને ત્યાર પહેલાં ઘણીબધી ખેવના રાખવી પડે છે. એની પસંદગીઓ નજર અંદાજ કરી શકાતી નથી. ભણવા મોકલ્યા હોય અને લગ્ન કરીને આવતા રહે છે. છેલ્લું ભણતર ભણીને આવે ત્યારે આપણે સામેથી પૂછવું જોઈએ કે જીવનસાથીની પસંદગી કરી લીધી છે? જો હા કહે તો તેમાં માર્ગદર્શન આપવું જોઈએ. સગપણ વખતે ધંધે ન લાગીએ. આપણે ઓર્ડર મેન નહીં પણ એડવાઈઝર બનવું પડે છે.

બાળક આપણું હોવા છતાં આપણું ન રહે એવા સંજોગો ભયજનક છે. આપણી ફૂકથી બંશીના સૂર રેલાવીયે તો મનગમતા સૂર મળે અને પારકી ફૂક સૂર રેલાવશે તો સૂર નીકળશે પણ આપણી અપેક્ષાઓ પરિતૃપ્ત ન થાય એવું બનવા જોગ છે. વાંસળી હોય કે પાવો મનભાવન સૂર બનાવવા ફૂકનો ફરક હોય છે. સમયના ચાકડા પર ગતિ કરતું બાળક એને જે આકાર આપશે, ટપલાં મારશે એવું થશે; આપણા જેવું નહિ પણ એ જેનું માનશે, જેની સાથે સહવાસ કરશે, જેવું જીવશે એવું થતું જશે. આપણે એની સાથે તાલ મિલાવવાનો છે. કુળદીપક અને કુળની લક્ષ્મી પરિવાર અને પ્રાપ્ત વાતાવરણનું પ્રતિબિંબ, પડછાયો અને પડઘો છે.

મો. ૯૮૭૯૮૩૫૭૧૭

“લાયબ્રેરીના પુસ્તકોનો પોકાર....

અમને વાંચો” અને તમારા જીવનની દિશા અને દશા બદલો

શું કોઈ પુસ્તક આપણા જીવનની દિશા અને દશા બદલી શકે છે ? હા ચોક્કસ પણ હા, કેટલાક પુસ્તકો તમારી જીવનશૈલીને પણ પ્રભાવિત કરનારા સાબિત થાય છે, જે વાંચન તમારા મન હૃદયને સ્પર્શે છે તે તમારા આત્માનો ખોરાક બની જાય છે, કોઈ સારું પુસ્તક તમારી માનસિક શાંતિનું કારણ પણ બની જઈ શકે છે, હજારો લાખો પુસ્તકોમાંથી કોઈ એકાદ ગમતું પુસ્તક વાંચીને શરૂઆત કરો, એક દિવસ, બીજો દિવસ... એમ રોજે રોજ થોડું થોડું નિયમિત વાંચવાનું ચાલુ કરો, કંઈ પણ વાંચો પરંતુ વાંચન તમને ગમે તેવું હોવું જોઈએ, ધીરે ધીરે તમે જોશો તો તમારા વ્યક્તિત્વમાં આમૂલ પરિવર્તન આવતું દેખાશે, તમારી લાઈફ પહેલા જે રીતે બીબાઢાળ હતી તેમાં પણ સક્રિયતાનો અનુભવ તમે કરશો, પુસ્તક વાંચનથી એકાગ્રતાનો ગુણ વિકસશે, તમારી વાણીમાં મધુરતા અને સંયમ પ્રગટશે, લોકોને તમારા વર્તનમાં પણ ફેરફાર દેખાશે, ધીરજ અને ધૈર્ય જેવા ગુણોનો પણ વિકાસ થશે,

પુસ્તકો ખરીદીને ઘરમાં વસાવવા જ જોઈએ, અરસ પરસ એક બીજાને વાર તહેવારે ભેટમાં પણ આપવા જોઈએ, જેટલું બહોળું વાંચન તેટલું જ તમારી વ્યક્તિત્વ પણ વિશાળ બનતું જશે તે નક્કી.

વિશાળ અને સમૃદ્ધ લાયબ્રેરીમાં હજારો લાખો પુસ્તકો હોય છે, આજની નવી પેઢીમાં વાંચન રસ ઓછો હોવાના કારણે ...કે પછી ઈન્ટરનેટ, સોશીયલ મિડીયા, ઈન્સ્ટાગ્રામ રીલ, ફેસબુક, whatsapp કે પછી મોબાઈલની દુનિયામાં પરોવાયેલો યુવાન ફિઝિકલ રીતે પુસ્તક વાંચવાનું ભૂલી ગયો છે, ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ ઉપર પુસ્તક વાંચવું અને ફિઝિકલ પુસ્તક વાંચવું એ બન્નેમાં આસમાન જમીનનો ફરક રહેવાનો,

જે મજા ફિઝિકલ પુસ્તક વાંચવામાં આવે છે તે ડિજિટલ વાંચન માં નથી આવતી, પુસ્તકોથી હર્ષ ભર્યું ઘર નાના બાળકો માટે પણ સંસ્કારોનો અમૂલ્ય વારસો બની જાય છે અને એ વારસાને પેઢી દર પેઢી જાળવી પણ રાખે છે, પુસ્તકની એકાદ લીટી...એકાદ વાક્ય કે એકાદ નાનકડો લેખ કે પ્રકરણ તમારા જીવનનો ટર્નીંગ પોઈન્ટ સાબિત થાય તેવું પણ બની શકે.

લાંબા લાંબા નિબંધ જેવા ભારેખમ પુસ્તકો વાંચવા ના ગમે તો કોઈ રસાળ નવલકથા ઉપાડો..અચિની ભટ્ટ સાહેબની કોઈ નવલકથા વાંચવાનું ચાલુ કરો, નવલકથામાં આવતા પાત્રોમાં ખોવાઈ જાવ, ભાવા વેશમાં તણાઈ જાવ, સાક્ષી ભાવે નવલકથાને માણતા રહો, નવલકથામાં જે

કંઈ વાર્તા છે તે તમારી આજુબાજુ બની રહી હોય તેવી અનુભૂતિ કરતા જાવ, ભાવ વિભોર થઈને સ્વયંને વાર્તાના રસમાં ડુબાડી દો, પછી તમે જોશો કે ધીરે ધીરે તમારો વાંચનનો રસ કેળવાતો જશે ...વધતો પણ જશે, ભારેખમ ગંભીર લેખોના લેખકોને બદલે શરૂઆતમાં હલકા ફૂલકા કોમેડી લેખો વાંચો, જેમાં તમારુ હાસ્ય તમારા હોઠોને જરૂર લાંબા કરશે સાથે સાથે તમારા ચહેરાની એ તંગ રેખાઓ પણ હળવી થશે.. રિલેક્ષ થશે, શરૂઆતમાં વાંચનનો રસ કેળવવા માટે સસ્પેન્સ વાર્તાઓથી પણ શરૂઆત કરી શકાય, જે વાર્તાઓનો અંત અણધાર્યો પણ હોઈ શકે..કદાચ તમારી કલ્પના બહારનો પણ હોઈ શકે, ક્યારેક આ બધી વાર્તા સમૂહની વાર્તાઓ તમારા જીવનની કોઈ ગૂંચ ઉકેલનારી પણ સાબિત થાય તેવું પણ ક્યારેક બની શકે.

આજના સમયમાં એ વાત પણ એટલી જ સાચી છે કે ઓટીટી પ્લેટફોર્મ ઉપર પીરસાતી રસાળ દ્રશ્ય શ્રાવ્ય સિરીઝને બદલે પુસ્તક વાંચવું કેટલું યોગ્ય ? જે વાર્તા પુસ્તકમાં છે તે જ તમને ઓટીટી પ્લેટફોર્મ ઉપર દ્રશ્ય ચિત્રો દ્વારા હાલત ચાલતા પાત્રોમાં જોવા મળે છે, આ બધું હોવા છતાં પણ પુસ્તક વાંચનનો મહિમા અલગ છે તેવું મારું માનવું છે, જેમ કોઈ વેબ સિરીઝ માં ખડ ખડ વહેતી નદીને જુઓ અને કોઈ નદી કિનારે ફિઝિકલ રીતે બેસીને ખડ ખડ વહેતા નદીના પાણીને જુઓ એમાં બહુ મોટો ફરક છે તે જ રીતે ડિજિટલ અને ફિઝિકલ પુસ્તક વાંચનમાં ફરક છે, કોઈ રળિયામણા ડુંગરની ટોચે બેસીને, કે પછી વિશાળ ઘટાદાર વૃક્ષોની હરિયાળીથી શોભતા ગાર્ડનમાં, કુદરતના સાનિધ્યમાં તમે તન્મય થઈને પુસ્તક વાંચનનો લુપ્ત ઉઠાવી શકો છો અને આ આનંદ એક પ્રકારનું મેડિટેશન બની જાય તે પણ એટલું જ સાચું છે, જ્યારે ઓટીટી પ્લેટફોર્મ ઉપર પીરસાતી સિરીઝ ઘરની ચાર દીવાલો વચ્ચે આવેલા તમારા બંધિયાર ડ્રોઈંગ કે બેડ રૂમમાં જ જોઈ શકો છો,

ઉપર કહ્યું તે મુજબનો અસલ અનુભવ લેવા માટે આજે જ કોઈ પુસ્તક ખરીદીને ઉપાડો..ખરીદીને એટલા માટે કે તમે જે તે પુસ્તક વાંચીને એની કિંમત વસૂલ કરશો,..બાકી ભેટમાં આવેલું પુસ્તક ક્યાંક ખૂણામાં ગોઠવાઈ જશે તે એટલું જ સાચું છે, આમેય મૂલ્ય એનું જ અંકાય જેનું મૂલ્ય હોય, મૂલ્ય વગરની તો સૌજન્યતા પણ નિર્બળ પુરવાર થાય છે પછી તે વાત પુસ્તકની હોય કે ઘર પરિવારની. ■

મો. ૯૮૨૫૦ ૧૪૦૬૩

4 BHK &
4 BHK ++
FLATS

**SAMPLE
FLAT
READY**

Carpet Area

2079 Sq. Ft.
2665 Sq. Ft.

Huge Height

Slab Top to Slab Top

Basement | 13'

Ground Floor | 13'3"

First Floor | 14'9"

- 70% Open Area & 30% Typical Construction
- Superior Build & Work Quality
- Lavish Amenities For All Age Groups
- 26000 Sq Ft Podium Garden
- 2 Allotted Car Parking
- 2nd Plot From Ring Road Purely Residential Project
- Easy Connectivity With Industrial Areas like Shapar, Metoda & Vavdi

Our Associate Projects

Rera Number

PR/GJ/RAJKOT/RAJKOT/Rajkot Municipal Corporation/RAA13911/290724/311229

New 150 Feet Ring Road,
Near Sky Diamond Apartment, Rajkot

Contact: **77000 53000**

ZEN
GARDEN

4
4

BHK &
BHK ++
FLATS

SAMPLE
FLAT
READY

Carpet Area

2079 Sq. Ft.
2665 Sq. Ft.

Top Brand Products

TOTO | Sanitary Fittings

GROHE | CP Fittings

DGU | Window

6X4 TILES WITH IPS | Tiles

- East - West Open Flats
- Large Beam & Column Less Living & Dining Area
- Water Meter Installed in Flats
- Separate Metered Water Line, Direct From Bore, on 2nd & 3rd Floor for Vaishnav
- Rare 10'8" Slab Top to Slab Top Flat Height

Our Associate Projects

Rera Number

PR/GJ/RAJKOT/RAJKOT/Rajkot Municipal Corporation/RAA13911/290724/311229

New 150 Feet Ring Road,
Near Sky Diamond Apartment, Rajkot

Contact: **77000 53000**

ડૉ. નરેન્દ્રરામ જે. રાંકજા

મેમ્બર ફોર બોર્ડ ઓફ સ્ટડીઝ,
મારવાડી યુનિવર્સિટી, રાજકોટ અને પૂર્વ પ્રોફેસર,
જુનાગઢ કૃષિયુનિવર્સિટી, જુનાગઢ

સમયનો સદઉપયોગ : એક આદર્શ ફેળવણી

ઘણી વખત આપણે ભુતકાળ ને વાગોળવામાં અને ભવિષ્યમાં આળોટવામાં, વર્તમાન કિંમતી સમય નિરર્થક અને કાયમ માટે ગુમાવીએ છીએ. આપણને છેવટ સુધી ખબર નથી પડતી કે રોજ કેટલો સમય બીન જરૂરી શબ્દો અને વર્તનથી વેડફાઈ જાય છે. જો ઝાંઝવામાં જાળ નાખવામા આવે તો જળ ક્યારેય મળતું નથી અને માછલા પકડાતા નથી. આખી જીંદગી આપણે આવા હાખ્યાસ્પદ પ્રયત્નો કરતા રહીએ છીએ અને જે ક્ષણે ખબર પડે ત્યારે મોડું થઈ ગયું હોય છે, એટલે કે સમય જતો રહ્યો હોય છે. પરંતુ જાગ્યા ત્યારથી સવાર સમજીને એક નવા રાહની શરૂઆત થઈ શકે છે. ઘણા માણસો પાસે અઠળક સમય હોય છે, તેમની પાસે માત્ર સમયજ હોય છે, પરંતુ તેમનો સમય હોતો નથી. કેટલાક માણસો પાસે ખુબજ થોડો સમય હોય છે વળી કેટલાકતો તેમની પાસે સહેજ પણ સમય નથીનું રટણ કરતા હોય છે. ખરેખરતો દરેક કામ કરતા માણસો પાસે પોતાના માટે અને બીજાના માટે કાઢવો હોયતો પુરતો સમય હોય જ છે. અમુક માણસો પોતાની સતા કે મહતા બતાવવા માટે કહે છે કે સમય નથી એમ કહેતા ફરતા હોય છે. હકીકતમા જ્યાં સમયનો ઉપયોગ થવો જોઈએ ત્યાં થતો નથી અને બીન જરૂરી જગ્યાએ થાય છે જેને આપણે સમય નથી માં ખપાવીએ છીએ. આપણે ઘણી વખત કહીએ છીએ કે સમય સમય નુ કામ કરે છે. સમય સમય નુ તો કામ કરે જ છે પરંતુ આપણે એ સમયનો કામમા કેમ ઉપયોગ લેવો તેનો આધાર સફળતા કે નિષ્ફળતા ઉપર હોય છે. માણસની સફળતા કે નિષ્ફળતા માટે તેનો સ્વભાવ, હકારાત્મક કે નકારાત્મક વિચારો અને વલણ તેમજ સવિશેષ સમય પણ ભાગ ભજવે છે. સમાજ માંથી ઘણા બધા માણસો દ્વારા કે માધ્યમો દ્વારા પ્રેરણાઓ કે સલાહ મળતી રહેતી હોય છે, પરંતુ સમયાનુસાર કે સમાયાંતરે અમલમા મુકવામા ન આવે તો તે નિરર્થક બની જાય છે. અત્યારે આપણે વિવિધ માધ્યમો દ્વારા જેવા કે ન્યુઝ પેપર, કોન્ફરન્સ, સેમીનાર, વોટ્સેપ ઉપર વિડીયો, યુ-ટ્યુબ ઉપર વિડીયો વગેરે દ્વારા મળતી રચનાત્મક પ્રેરણાઓનો સકારાત્મક અને સમયસર અમલ કરવામા ન આવે તો સમયનો બગાડ જ છે.

ઘણી વખત બીજાઓના નકારાત્મક અભિપ્રાયોનો અમલ કરીને નિષ્ફળતા ને આમંત્રણ આપીએ છીએ અને સમયનો બગાડ કરવામાં આવે છે. ક્યારેક એવું બને કે અમુક નકારાત્મક વલણ ધરાવતા માણસો ફક્ત ઈર્ષા, હરિફાઈ, સ્વાર્થ અને હારના કારણે નકારાત્મક અભિપ્રાયો આપવાની ટેવ ધરાવતા હોય છે. આવી વ્યક્તિ ના અભિપ્રાયો ધ્યાનમા લઈ સમયનો બગાડ કરવો જોઈએ નહીં અને આપણી રચનાત્મક

પ્રવૃત્તિઓ સમયસર ચાલુ રાખવી જોઈએ. બીજું એક એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ફરીયાદ કરવામા ખોટો સમય બગાડવો નહીં. ઘણી વ્યક્તિઓ હંમેશા બીજાઓને ફરીયાદ કરવામાજ પોતાનો કિંમતી સમય બગાડે છે. ઘરની રસોઈ થી માંડી, વ્યવસાય, નોકરી કે અન્ય સામુહિક કામમા ફરિયાદ કરવાની ટેવ ધરાવતા હોય છે પરંતુ તેના બદલે વ્યવહારિક ઉકેલ લાવીને કે ચલાવી લેવાની વૃત્તિ રાખીને ફરિયાદ કરવાનું ઘટાડવું જોઈએ જેને લીધે પણ સમય નો ખોટો વ્યય થતો અટકે છે. આપણો ઈતિહાસ ચકાશી લઈએતો, સ્વામી વિવેકાનંદ, મહાત્માગાંધી, સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ, ડૉ. અબ્બદુલ કલામ જેવા ઘણા બધા મહાન માણસોની સફળતાના કારણોમાં એક કારણ તેઓએ કરેલ સમયનો સદઉપયોગ છે. કોઈ પણ કામની પાછળ વધારે પડતો સમય ફાળવવો એ મહત્વનું નથી પરંતુ જરૂરીયાત મુજબનો સમય ફાળવવો જોઈએ. કોઈ એક કામ બે કલાકમા થઈ જાય અને તેજ કામ માટે આપણે ચાર કલાક ફાળવીએ તો તે પણ યોગ્ય નથી. એકજ વસ્તુ માટે વધુ કામ કરવું જરૂરી નથી, પરંતુ જરૂર મુજબનું કામ કરવું જરૂરી છે અને તેથી પણ અગત્યનું સમય મર્યાદામા પુરૂ કરવું તે છે.

સમયની સાથે ટકનોલોજી અને શિક્ષણ પણ ભળેલ હોય છે. કોઈ શિક્ષિત માણસ બે કલાક કામ કરે અને અભણ માણસ આખો દિવસ કામ કરે તો પણ તે બે કલાક કામ કરવા વાળા જેટલુ કમાતો નથી, કારણ કે શિક્ષિત માણસ ટેકનોલોજી નો ઉપયોગ કરી ને સમય બચાવે છે. પહેલાના જમાનામાં ખેતી કાર્યો જેવાકે ખેતર ખેડવું, વાવણી કરવી, નિંદામણ કરવું તેમજ કાપણીની કામગીરી ખેડુતો જાતેજ શ્રમ કરીને કરતા. તેમા સમય પણ ખુબજ બરબાદ થતો. વહેલી સવારે ખેતર પહોંચી જતા અને રાત્રી દરમ્યાન પરત આવતા. આમ આખો દિવસ મહેનત કરવા છતા જે કંઈ કામ થતું તેના કરતા ખુબજ ઓછા સમયમા અને ઓછા શ્રમથી આજના ટેકનોલોજી યુગના સાધનોથી શક્ય બનેલ છે. આમ નવી ટેકનોલોજી નો ઉપયોગ કરવામા આવેતો સમયનો સદઉપયોગ થયેલ ગણાય. આવી રીતે કોઈ પણ ફિલ્ડમા, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી ના ઉપયોગથી સમય બચાવી શકાય છે અને જે કામ કરવાનો ધ્યેય છે તે પુરો કરી શકાય છે. આરોગ્ય બાબતમા જોઈએ તો ૧૦૮ વાન દ્વારા દર્દીઓને તાત્કાલિક હોસ્પિટલમાં પહોંચાડવામા આવે છે અને તુરંતજ સારવાર મળવા લાગે છે જેને કારણે ઘણા બધા કિસ્સાઓમા દર્દીઓના મૃત્યુ થતા અટકાવી શકાય છે.

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

વિદ્યાર્થીઓની બાબતમાં જોઈએતો ગ્રેજ્યુટ કે માસ્ટર ડિગ્રી મેળવ્યા બાદ તુરંતજ નોકરી કે સારો વ્યવસાય ભાગ્યેજ મળતો હોય છે. આ દરમ્યાન વિદ્યાર્થીઓએ તેમનો સમય વાંચન તથા અન્ય કમ્પીટીવ એકઝામીનેશનની તૈયારી કરવા માં ઉપયોગ કરવો જોઈએ. આપણે જોઈએ છીએ કે કેટલાક માણસો હંમેશા સમયની ગોઠવણ કરતા હોય છે અને જ્યારે કેટલાક સમજદાર માણસો સમય પ્રમાણે ગોઠવાઈ જતા હોય છે. જ્યારે એવા કેટલાક માણસો જોવા મળે છે કે નથી સમય પ્રમાણે ગોઠવાઈ શકતા જેથી તેઓ અનેક રીતે ગુંચવાતા જાય છે. આપણે કોઈ જગ્યાએ પહોંચવા માટે એવી ઉતાવળ કરીએ છીએ કે તેના લીધે બીજા જરૂરી અને અગત્યના કામોમાં ખુબજ વિક્ષેપ પડે છે તેથી નુકશાન થાય છે. જો જવા માટેના સમય ને બરાબર એડજેસ્ટ કરીને ગોઠવણ કરેલ હોય તો આવી ઉતાવળ કરવી પડે નહીં. કેટલાક ઉચ્ચતીયા જીવ સમયસર નીકળે છે અને સમયસર પહોંચી પણ જાય છે પરંતુ વચમાં બીન જરૂરી અધીરિયા અને ઉતાવળા થઈને દુખી થતા હોય છે. કેટલાક માણસો નિંભરો અને ઠંડાગાર હોય છે. કોઈ જગ્યા એ ચાર વાગ્યે પહોંચવાનું હોય તો ચાર વાગ્યે તો ઘેરથી નીકળે છે અને થોડી ઘણી જો તેનામાં જાગૃતી હોય તો ટેન્શન લેતા હોય છે પરંતુ જો તેનામાં જાગૃતી ન હોય તો મોડા પહોંચે છે અને મોડા પડવાથી જો કઈ નુકશાન થાય તો તે દોષનો ટોપલો બીજા ઉપર ઢોળવાનો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ પોતેજ આના માટે જવાબદાર છે તેવું સ્વીકારશે નહીં. એક વર્ષ પહેલા કોઈએ આપણને ક્વેશ કહીને દુભાવ્યા હોય અને પછી માફી પણ માગી લીધેલ હોય તેમ છતા તે વાતને સંભાળી સંભાળી ને ચોળીયા કરાય નહીં. ભુતકાળને વાગોળવાનો કોઈ અર્થ નથી. ક્યારેક આજની ઘડી ને ભુતકાળના ભુતપ્રેતથી ડરાવીને વર્તમાનને પણ ભુતકાળમાં ફેરવી નાખવામાં આવે છે.

આપણે ભુતકાળના દરેક કાર્યો માટે જવાબદાર જરૂર છીએ પરંતુ સારા અને સાચા કાર્યો ઉપર ચોકડી મુકીને એકાદ થયેલ ભુલનેજ વાગોળ્યા કરીએ છીએ જે વર્તમાન સમયને બગાડે છે. વડીલો તરીકે છોકરાઓને સલાહ, ઠપકો કે માર્ગદર્શન જે તે સમયે આપવું જોઈએ, સમય જતા રહ્યા પછી આવું કરવાથી ઉલટાની અવળી અસર પડી શકે છે. ખાસ કરી જ્યારે બાળકો બોર્ડ ની પરીક્ષામાં ફેઈલ થાય કે પરીણામ નબળું આવે તે સમયે માતા-પિતા બાળકોને ઠપકો આપતા હોય છે, પરંતુ રીઝલ્ટ આવી ગયા પછી આનો કંઈજ અર્થ નથી. જે કંઈ બન્યું છે, જેના કારણે બન્યું છે તે બન્યા પછી આ રીતનું વર્તન યોગ્ય નથી. આવા સમયે તેમની સાથે રહેવું જોઈએ અને આશ્વાસન આપવું જોઈએ કે કંઈ વાંધો

નહી, એક વખત આવું બનવાથી આપણે બધું હારી ગયા નથી, હજુ વધુ મહેનત કરીને સફળતા મેળવી શકાય છે. આમ કરવાથી ભવિષ્યમાં તે ભુલ ને સુધારી શકાય છે. જીવનનું પ્રથમ ઘડતર સમયબધ્ધતા છે, જો આ તત્વ જીવનમાં ઉતરી ન શક્યુ હોય તો માણસ ગમે તેટલી મોટી ગાદી ઉપર કે ખુરશી ઉપર બેઠેલો હોય તો પણ તે અણધાર ગણાવો જોઈએ. આજે સમયનો બગાડ કરવાનો અર્થ એ થાય છે કે મનુષ્ય પોતેજ પોતાને પાછળ ધકેલે છે. સંસારમાં સમયને અધિક મુલ્ય વાળું ધન માનવામાં આવે છે. આ મુલ્યવાન ધનનો વ્યર્થ ન કરવો જોઈએ, કારણ કે આ ધન એવું છે કે જે જતું રહ્યા પછી પાછું આવતું નથી. સમયનું વિશેષ મહત્વ એટલા માટે છે કે ધન કે પૈસા ખોવાઈ જાય તો તેને ફરીથી કમાઈ શકાય છે, જો સ્વાસ્થ્ય બગાડી જાય તો તેને ફરી થી સુધારી શકાય છે, સંબંધ બગાડી જાય તો તે પણ સુધારી શકાય છે પરંતુ સમય બગાડી જાય એટલે કે સમય એક વખત હાથ માંથી જતો રહે તો તેને ફરીથી પાછો લાવી શકાતો નથી. જે વ્યક્તી સમયનો સદઉપયોગ કરે છે. તે જીવનમાં સફળ થાય છે. ઈશ્વરે જે સમય આપણ ને આપેલ છે તેમાં આપણાથી એક ઘણની પણ વૃધી કરી શકાતી નથી. એક વાત તો નક્કી જ છે કે દેશ કે દુનિયાના જેટલા મહાન માણસો થઈ ગયા એ બધામાં એક બાબતનો કોમનજ જોવા મળે છે તે છે સમય બધ્ધતા, જેનો તેની મહાનતા લાવવામાં મુખ્ય ફાળો છે અને સમયે પણ તેઓને પુરૂ સન્માન આપેલ છે. સમય બધા માટે નિશુલ્ક છે. કોઈ તેને ખરીદી શકતા નથી કે નથી વહેંચી શકતા. જો આપણે સમયસર ભોજન ન કરીએ, સમયસર દવા ન લઈએ તો સમય આપણા સ્વાસ્થ્ય ને નુકશાન કરે છે. સમયસર ઉઠવું, પાણી પીવું, બ્રશ કરવું, નાહવું, નાસ્તો કરવો, સ્કૂલ જવું આ બધું સમયસર ન કરવામાં આવે તો અન્યથી પાછળ રહી જવાય છે.

આમ માણસના જીવનમાં સમય અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. સમય અને માણસ બંનેનો મોટો દુશ્મન આળસ છે. આળસુ માણસો ક્યારેય સમયનું મહત્વ સમજી શકતા નથી કે સમયનો સદઉપયોગતો કરી શકતા નથી અને સમય સાથે ચાલવામાં પણ અસમર્થ બની જાય છે. જે સમયે જરૂર જણાય તે કરવું જરૂરી છે, જેમકે બાળકોને રમવાના સમયે રમવા દેવા અને ભણવાના સમયે ભણવા અંગેની પ્રવૃત્તી કરવા દેવી જોઈએ. એ ધ્યાનમાં હોવું જોઈએ કે સમય કોઈનો દાસ નથી હોતો તે તેની ગતીથી જ ચાલતો હોય છે. એક કહેવત છે કે વિતી ગયેલ સમય પાછો આવતો નથી ને સમય કોઈની રાહ જોતો નથી. એટલા માટે તો કહી શકીએ કે સમયનો સદઉપયોગ એ એક આદર્શ કેળવણી છે.

મો. ૯૮૨૫૯ ૫૦૪૬૨

મનોજ જે. પટેલ

પોતાની શારીરિક વિકલાંગતાને અવસરમાં પલટાવનાર લેખક સામાજિક તથા શૈક્ષણિક લેખનમાં વિશેષ રૂચિ મુ.પો. : પીંપળ તા. ચાણસ્મા, જી. પાટણ(ઉ.ગુજરાત)

સાહિત્ય ક્ષેત્રે વિકલાંગોનું વિશિષ્ટ યોગદાન

વિકલાંગતા શું નથી એ તો સૌ કોઈ જાણે છે પરંતુ વિકલાંગતા શું છે એ તો જેઓ વિકલાંગો છે તે જ જાણી શકે. એક દિવસ નહિ તો એક કલાક માટે આંખો બંધ કરો કે હાથ-પગનો બિલકુલ ઉપયોગ ન કરો કે પછી કાન-મોં બંધ રાખો તો વિકલાંગતાનો થોડો આભાસ થશે, સાથોસાથ એ પણ ખબર પડશે કે વિકલાંગોના જીવનમાં ડગલે-પગલે કેટકેટલી મુશ્કેલીઓ આવતી હોય છે!

વિકલાંગોએ પોતાના અડગ મનોબળ અને અથાગ પુરુષાર્થ દ્વારા અનેક ક્ષેત્રોમાં જવલંત સફળતા મેળવેલ છે. જીવનની મધ્યે શારીરિક વિકલાંગ થયા પછી પણ સતત ચાર વખત અમેરિકાના રાષ્ટ્રપ્રમુખ બનેલા ફ્રેંકલિન રુઝવેલ્ટ, અંધ ડેવિડ એલેક્ઝાન્ડર પેટરસન, ન્યુયોર્કના પદ્મ ગવર્નર અંધ-લીગલી બ્લાઈન્ડ એન્ડ્ર્યુ કુઓમો, બાળપણમાં શારીરિક વિકલાંગ થયા પછી પણ કેન્દ્રીય મંત્રીમંડળમાં અનેક પદો શોભાવનાર એસ. જયપાલ રેડ્ડી (રાજનીતિ ક્ષેત્રે); શારીરિક વિકલાંગ સુધા ચંદ્રન (નૃત્ય-અભિનય ક્ષેત્રે); બધિર થોમસ ઓડિસન અને શારીરિક વિકલાંગ સ્ટીફન હોર્કિંગ્સ (વિજ્ઞાન ક્ષેત્રે); શારીરિક વિકલાંગ ઓસ્કાર પિસ્ટોરિયસ, વિલ્મા ડોલ્ક, પોલ વોલ્ટર, ગિરીશ શર્મા (ખેલક્રૂદ ક્ષેત્રે); શારીરિક વિકલાંગ ઋષિ અષ્ટવક (આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે); અંધ વિષ્ણુ દિગંબર પલુસ્કર, અંધ કૃષ્ણકાન્ત ડે, અંધ રવીન્દ્ર જૈન, બધિર બિથોવેન (તમામેતમામ સંગીત ક્ષેત્રે); શારીરિક વિકલાંગ ફ્રિડા કાહલો, બધિર ફ્રાંસિસ્કો ડી ગોયા, બધિર-મૂક સતિષ ગુજરાલ (ચિત્રકળા ક્ષેત્રે); એમ અનેક ક્ષેત્રની જેમ જ સાહિત્ય ક્ષેત્રે પણ અનેક વિકલાંગોએ ખૂબ મહત્વનું યોગદાન આપેલ છે.

સંસ્કૃત સાહિત્યમાં મહાકવિ કાલિદાસ અને ઈંગ્લિશ સાહિત્યમાં વિલિયમ શેક્સપિઅરનું જે અનંરૂં સ્થાન છે તેવું જ સ્થાન ગ્રીક-સાહિત્યમાં હોમર અને પર્શિયન સાહિત્યમાં રુડકીનું છે. આ બંને મહાકવિઓ અંધ હોવા છતાં તેઓએ ગ્રીક-પર્શિયન સાહિત્ય અને ભાષાને અનેરી રોશની આપેલ છે, વૈશ્વિક સાહિત્યમાં વિકલાંગોનું યોગદાન ખરેખર મહાન છે.

સાહિત્યરૂપી સૃષ્ટિમાં એવા પણ અનેક મહાન વિકલાંગો મળે છે કે જેઓએ પોતાના જીવનમાં ક્યારેય કોઈ રંગ જોયો નથી છતાં સાહિત્યરૂપી સૃષ્ટિમાં અવનવા રંગોથી રંગોળી સર્જેલ છે. જેઓએ જીવનમાં ક્યારેય કોઈ બોલ સાંભળેલ નથી કે બોલેલ નથી છતાં

સાહિત્યને વાચા આપેલ છે. આ તમામે પોતાની શારીરિક મર્યાદાને ભુલાવીને સાહિત્યમાં ઓજસ પાથરેલ છે. ચાલો, ત્યારે સાહિત્ય ક્ષેત્રે વિકલાંગોએ આપેલ અમૂલ્ય યોગદાન તરફ એક દૃષ્ટિ કરીએ.

હોમર (ઈસવી સન પૂર્વે ૧,૦૦૦ વર્ષ) : તેઓ યુરોપના અતિ પ્રખ્યાત કવિ હતા. તેઓ જન્મથી જ અંધ હોવાનું મનાય છે, “ઈલિયાડ” અને “ઓડિસી” પ્રખ્યાત મહાકાવ્યોના કવિ છે. “ઈલિયાડ” મહાકાવ્યમાં ટ્રોય રાજ્ય અને ગ્રીસ વચ્ચેના યુદ્ધનું વર્ણન છે, ગ્રીક યોદ્ધા એલીસના પરાક્રમનું વર્ણન છે. “ઓડિસી” મહાકાવ્યમાં પણ ટ્રોય રાજ્ય અને ગ્રીસ વચ્ચેના યુદ્ધનું વર્ણન છે, ગ્રીક યોદ્ધા યૂલીસિસના પરાક્રમનું વર્ણન છે.

જહોન મિલ્ટન (ડિસેમ્બર ૦૯, ૧૬૦૮ - નવેમ્બર ૦૮, ૧૬૭૪)

તેઓ ઈંગ્લિશ સાહિત્યના ખૂબ પ્રખ્યાત કવિ હતા, તેઓએ ઈંગ્લિશ સિવાય ઈટાલિયન અને સ્પેનિશ ભાષામાં પણ લખેલ છે. ૧૯૫૨માં સંપૂર્ણ અંધ થયા પછી તેઓએ “પેરેડાઈઝ લોસ્ટ” (૧૬૬૭), “પેરેડાઈઝ રિગેન્ડ” (૧૬૭૧) અને “સેમ્સન એગોનિસ્ટિસ” (૧૬૭૧) રચેલ છે અને આ રચનાઓએ (ખાસ કરીને “પેરેડાઈઝ લોસ્ટ”એ) તેઓને અપાર નામના આપેલ છે. ઈંગ્લિશ સાહિત્યની સર્વોત્તમ પૈકીની એક એવી “પેરેડાઈઝ લોસ્ટ” મહાકાવ્યની રચના માટે તેઓ સદાય યાદ રહશે.

સંત સુરદાસ (આશરે ૧૬ મી સંવત, ૧૫૪૨-૧૬૦૬) :

પ્રજ સાહિત્યના તેઓ પ્રખ્યાત કવિ હતા. જન્મથી જ અંધ હતા, હૃદયથી શ્રીકૃષ્ણ-ભક્તિમાં ઓતપ્રોત હતા, રામાયણ તેમજ મહાભારત પર અનેક પદો રચ્યા છે. “સૂરસાગર”, “સૂરસારાવલી” અને “સાહિત્ય લહરી” તેઓના પ્રખ્યાત સંગ્રહ છે.

ઋષિ અષ્ટવક - પ્રાચીન ભારતના તેઓ મહાન ઋષિ હતા. ૨ પગ, ૨ ઘૂંટણ, છાતી અને માથું એમ ૮ અંગ વાંકાં (વક) હોવાથી તેઓ “અષ્ટવક” તરીકે ઓળખાયા હતા. રાજા જનક અને ઋષિ યાજ્ઞવલ્ક્યના ગુરુ હતા. તેઓએ જનક રાજાને આત્મા વિષે જે જ્ઞાન આપ્યું હતું તે “અષ્ટવક ગીતા” તરીકે પ્રખ્યાત છે. વૈદેહી જનક રાજા તેઓને ગુરુપદ આપે એ જ તેઓના જ્ઞાનની ઊંડાઈ દર્શાવે છે.

હેલન કેલર (જૂન ૨૦, ૧૮૮૦ - જૂન ૦૧, ૧૯૬૮) :

૧૯ માસની નાની વયે જ તેઓ બહેરાશ અને અંધાપાનો ભોગ બન્યાં હતાં.

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

તેઓએ કુલ ૧૨ પુસ્તકો લખ્યાં છે. તેઓની આત્મકથા (ઓટોબાયોગ્રાફી) “ધ સ્ટોરી ઓફ માય લાઈફ” વિકલાંગોને સમજવામાં ખૂબ ઉપયોગી થાય એમ છે.

જ્યોર્જ લુઈસ બોગસ (ઓગસ્ટ ૨૪, ૧૮૯૯- જૂન ૧૪, ૧૯૮૬) : વાર્તા, નિબંધ તેમજ કવિતાના આર્જેન્ટિન મૂળના તેઓ અતિ પ્રખ્યાત સાહિત્યકાર હતા. સ્પેનિશ તેમજ વૈશ્વિક સાહિત્યમાં અમૂલ્ય યોગદાન આપેલ છે. જન્મથી ગુરુદષ્ટિની તકલીફ, ૨૯ વર્ષની વયે મોતિયાની તકલીફ અને છેલ્લે ૫૫ વર્ષ પછી તેઓ સંપૂર્ણ અંધ થયા હતા. “ફીશીઅન્સ”, “અલ એલ્ફ”, “યુનિવર્સલ હિસ્ટ્રી ઓફ ઈન્ફેમિ” અને “ધ બુક ઓફ સેન્સ” તેઓના વાર્તાના પ્રખ્યાત સંગ્રહ છે. ‘લેબીરિયસ’ તેઓનો પ્રખ્યાત વાર્તા-નિબંધ સંગ્રહ છે. ૨૦૧૮માં તેઓને સાહિત્ય માટેનું સિમ્બોલિક નોબલ પારિતોષિક પણ મળેલ છે.

જેમ્સ જોસ (ફેબ્રુઆરી ૦૨, ૧૮૮૨ - જાન્યુઆરી ૧૩, ૧૯૪૧) : ૨૦મી સદીમાં થઈ ગયેલા સાહિત્યકારો પૈકી તેઓ એક પ્રમુખ હતા, જિંદગીની મધ્યે અંધાપાનો ભોગ બન્યા હતા. તેઓ ખૂબ સારા નવલકથાકાર, વાર્તાકાર અને કવિ હતા. તેઓની અંતિમ નવલકથા “ઉલિસિસ” ખૂબ પ્રખ્યાત છે જેને લખવામાં ૧૭ વર્ષ પસાર થયાં હતા. - “ફિનનેગ્સ વેક” અને “એ પોર્ટ્રેટ ઓફ ધ આર્ટિસ્ટ એઝ એ યંગ મેન” તેઓની અન્ય પ્રખ્યાત નવલકથાઓ છે, ૧૫ ટૂંકી વાર્તાઓનો સંગ્રહ “ડબલિનર્સ” તેમજ ૧૩ કાવ્યોનો સંગ્રહ “પોઈમ્સ પોલીઅય” અને લગભગ ૪૮ કાવ્યોનો સંગ્રહ “ચેમ્બર મ્યુઝિક” પ્રખ્યાત છે.

ફિસ્ટી બ્રાઉન (જૂન ૦૫, ૧૯૩૨ - સપ્ટેમ્બર ૦૭, ૧૯૮૧) : તેઓ પ્રખ્યાત આઈરિશ લેખક, કવિ અને નવલકથાકાર હતા (સાથોસાથ ખૂબ સારા ચિત્રકાર પણ હતા). સેલિબ્રસ પાલ્સીને લીધે મોટાભાગનું શરીર સાવ લકવાગ્રસ્ત થઈ ગયું હતું, ફક્ત ડાબો પગ જ બચી શક્યો હતો અને આ પગના પંજામાં પેન પકડીને સાહિત્ય સર્જતા હતા, પીછા પકડીને ચિત્રો દોરતા હતા. તેઓનાં સાહિત્ય અને ચિત્રો ખરેખર અદ્ભુત છે. ૧૯૫૪માં પ્રકાશિત થયેલ “ ડાઉન ધ ઓલ રેઝ”, “એ શેડો ઓન સમર”, “ઓફ સ્નેલ્સ એન્ડ સ્કાયલાક્સ” એ તેઓની પ્રખ્યાત નવલકથાઓ છે. “વાઈલ્ડ ગ્રો ધ લિલીઝ” તેઓએ રચેલ પુસ્તક છે.

માર્ક ઓ’બ્રાયન (૩૧ જુલાઈ ૧૯૪૯ - ૦૪ જુલાઈ ૧૯૯૯) : તેઓ પ્રખ્યાત અમેરિકન કવિ હતા, ૧૯૫૫માં પોલિયોની અસરને લીધે બાકીનું સમગ્ર જીવન પોલિયોગ્રસ્ત અવસ્થામાં વિતાવેલ. ગિલિયન કેન્ડલ સાથે મળીને તેઓએ “હાઉ આઈ બિકમ એ હુમન બીઈંગ : એ ડિસેબલ્ડ મેન્સ કવેસ્ટ ફોર ઈન્ડિપેન્ડન્સ” નામની પોતાની આત્મકથા

લખેલ છે. ‘બ્રીથિંગીસ’, “લવ એન્ડ બેઝબોલ”, “સોનેટ્સ એન્ડ સ્ટ્રાઈક-આઉટ્સ” તેઓના પ્રખ્યાત કાવ્ય-સંગ્રહો છે. જહોન હોકસ દ્વારા તેઓ પર બનાવેલ ફિલ્મ “ધ સિઝન’ને પણ ૨૦૧૨માં સનડાન્સ ફિલ્મ ફેસ્ટિવલમાં “ઓડિયન્સ એવોર્ડ” મળ્યો હતો.

લોરી કલેમેંટ્સ લેબેથ (૩૧ ડિસેમ્બર ૧૯૬૮) : તેઓ પ્રખ્યાત અમેરિકન કવયિત્રી હતાં, માત્ર ૧૭ વર્ષની ઉંમરે વિવિધ પ્રકારની વિકલાંગતાનો શિકાર બન્યાં હતાં. તેઓ કવિતા તરફ વળ્યાં અને અનેક ઉત્તમ કવિતાઓનું સર્જન કર્યું. “વેન એન્ડ બર્ન” તેઓનો પ્રથમ કાવ્ય-સંગ્રહ હતો જે બદલ તેઓને નેશનલ પોઈટ્રી સીરિઝ’ એવોર્ડ પણ મળેલ. તેઓ હ્યુસ્ટન યુનિવર્સિટીમાંથી પીએચ.ડી. થયાં હતાં.

મિચ્યુએલ સર્વન્ટેસ (સપ્ટેમ્બર ૨૯, ૧૫૪૭ - ૨૩ એપ્રિલ, ૧૬૧૬) : તેઓ પ્રખ્યાત સ્પેનિશ લેખક હતા. ૧૫૭૧માં નેવીમાં ફરજ બજાવતી વખતે લેપોન્તોની લડાઈમાં થયેલ ગંભીર ઈજાને લીધે ડાબો હાથ ગુમાવવો પડ્યો હતો. “જર્ની ટુ પાર્નાસસ” કવિતામાં ડાબો હાથ ગુમાવવા બદલ પોતાને કોઈ ખેદ ન હોવાનું કબૂલ કરેલ છે. “લા કાન્યાના ધ કર્નીંગ હિટ્લોગો ડોન ક્વિક્સોટ” તેઓની અતિ પ્રખ્યાત કૃતિ છે.

જેમ્સ થર્બર : (ડિસેમ્બર ૦૮, ૧૮૮૪ - નવેમ્બર ૦૨, ૧૯૬૧) : તેઓ પ્રખ્યાત અમેરિકન વાર્તાકાર, કાર્ટૂનિસ્ટ, નિબંધકાર, બાળ-સાહિત્ય સર્જક અને બુદ્ધિજીવી હતા. યુવાનીમાં તેઓની ડાબી આંખ ગઈ હતી છતાં તેઓએ ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્ય સર્જેલ છે. “ધ થર્બર કાર્નિવલ” માટે ૧૯૬૦માં તેઓને “ટોની એવોર્ડ” મળ્યો હતો.

એથોની ડોર (૨૭ ઓક્ટોબર, ૧૯૦૩) : તેઓ અમેરિકન નવલકથાકાર અને ટૂંકી વાર્તા લખનાર છે. ‘ઓલ ધ લાઈટ વી કાન્ટ સી’ નવલકથા માટે તેઓને ૨૦૧૫માં “પુલિટ્ઝર પ્રાઈઝ” મળેલ છે, ટૂંકી વાર્તાઓ અને નિબંધો માટે “ઓ હેટ્રી પ્રાઈઝ” અને બીજા અનેક એવોર્ડ મળેલ છે. તેઓની ટૂંકી વાર્તાઓ અને નિબંધો લગભગ ૪૦ ભાષાઓમાં અનુવાદિત થયેલ છે. ‘મેમોરી વોલ’, “ધ શેલ કલેક્ટર”, “અબાઉટ ગ્રેસ” અને “ફોર સિઝન ઈન રોમ” તેઓની પ્રખ્યાત સાહિત્યિક રચનાઓ છે.

માર્ક ઓ’બ્રાયન : ૬ વર્ષની ઉંમરે તેઓ પોલિયોગ્રસ્ત થયા હતા. તેઓ લેખક, કવિ અને પત્રકાર છે. તેઓએ “બ્રીથિંગ” નામે “પેસેફિક ન્યુઝ સર્વિસ” માટે લેખો, નિબંધો, કાવ્યો અને બુક-રીવ્યુઝ લખ્યા હતા. તેઓના જીવન પર બનેલ “બ્રીથિંગ લેશન્સ : ધ લાઈફ એન્ડ વર્ક ઓફ માર્ક ઓ’બ્રાયન ડોક્યુમેન્ટરી ફિલ્મને ૧૯૯૭માં “ઓસ્કાર એવોર્ડ” મળ્યો હતો.

મો. ૯૭૧ ૨૪૫૭૫૫૯

જીવનનાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં સ્ત્રીઓનું યોગદાન

હું એક સ્ત્રી છું, મારે સંઘર્ષ કરવાનો છે

મારા અસ્તિત્વ માટે.

આ સંઘર્ષમાં અંધકારભરી ક્ષણ પણ આવશે,

પણ શું ઘોર અંધકારમાંથી જ, પ્રકાશનું કિરણ નથી નીકળતું?

આધુનિક સ્ત્રીના અંતરનો આ અવાજ છે. આજનો યુગ નવનિર્માણનો યુગ છે જે નારીના સહયોગ વગર શક્ય નથી. છીપના બંધનમાંથી મોતીનું બહાર આવવું એ કુદરતી છે. તેવી જ રીતે હદ બહારનાં બંધનો તોડીને સ્ત્રી આઝાદ થઈને જાહેરજીવનમાં આવવા મજબૂર બને છે. સ્ત્રી કાંઈ આબળા નથી, સાક્ષાત શક્તિનું સ્વરૂપ છે. આજની સ્ત્રી ધારે તો શું ના કરી શકે? આજે જીવનનું કોઈ ક્ષેત્ર એવું નથી જ્યાં સ્ત્રીઓ સફળ ના થઈ હોય. સ્ત્રીઓની ધાર્મિક, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય સેવાથી તો ઈતિહાસ પણ ધબકે છે. અનસૂયા, ગાર્ગી, અહલ્યા, મદાલસા, શતરૂપા, મૈત્રેયી, સીતા, દમયંતી, તારામતી આ બધી નારીઓ ક્યારેય પાછળ રહી નથી છતાંયે પોતપોતાના પરિવારને પણ સંભાળેલા છે. પૌરાણિક કાળ બતાવે છે કે જાહેરજીવનમાં નારીનું પ્રદાન નાનુંસૂનું નહોતું.

સમાજમાં એવી માન્યતા છે કે સ્ત્રીઓ કમાણી નથી કરતી પરંતુ આ ખોટું છે. માનવજાતના શરૂઆતના તબક્કાથી જ આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં સ્ત્રીઓએ કોઈ ને કોઈ રીતે પોતાનો ફાળો આપેલ જ છે. એટલે સુધી કે નીચલા વર્ગની અશિક્ષિત સ્ત્રીઓ તો દળણા દળતી, ખેતમજૂરી કરતી, કપડા વણતી, દૂધ વેચતી, મકાનના બાંધકામમાં માથે ટોપલા ઉપાડતી, પારકા કામ કરતી, કપડાં, વાસણ, ઝાડુ-પોતાં કરીને પણ આર્થિક રીતે ઘરમાં મદદ કરતી. જ્યારે આજે સ્ત્રી એક વર્કિંગ વુમન કે અર્નિંગ વુમન તરીકે પણ જવાબદારી સંભાળે છે. સ્કૂલ-કોલેજમાં શિક્ષિકા કે પ્રાધ્યાપિકા, ટપોટપ કાગળો ટાઈપ કરતી ટાઈપિસ્ટ, વિવેકથી મધુર જવાબો આપતી ટેલિફોન ઓપરેટર, હસતા મુખે કાર્યક્રમ આપતી રેડિયો ટી.વી. ની ન્યૂઝ રીડર, મોટી હોસ્પિટલની જવાબદાર ડોક્ટર કે નર્સ, અદાલતમાં દલીલો કરતી સ્ત્રી-વકીલ, એરોપ્લેનમાં લોકોની સહાય કરતી એર

હોસ્ટેસ. આમ દરેક દરેક ક્ષેત્રોમાં વિવિધ કામો સ્ત્રીઓએ કેટલી કુશળતાથી સંભાળી લીધાં છે.

૧૧ મી સદીમાં ગુજરાતમાં સોલંકી કાળના રાજા કણદેવના મૃત્યુ પછી પાટણની સત્તા એમનો પુત્ર જયસિંહ નાનો હોવાથી રાણી મીનળદેવીએ સંભાળી હતી. ૧૩મી સદીમાં રઝિયા સુલતાનાએ પરદા પ્રથાનો ત્યાગ કરી શાસન સંભાળ્યું હતું. મોગલ સમ્રાટ જહાંગીરનાં બેગમ નૂરજહાં ૧૭મી સદીમાં શાસક તરીકે જાણીતા હતાં. મરાઠાઓમાં પણ આદિમાતા તરીકે પ્રથમ મરાઠા સ્ત્રી શાસક જીજ્ઞામાતાએ શિવાજીને પ્રેરણા આપેલ. ગ્વાલિયરના મહારાણી અહલ્યાબાઈ હોલકરે પણ મુત્સદ્દીગીરી વાપરીને શાસન સંભાળ્યું. રાણી લક્ષ્મીબાઈ પણ “મैं जंसी नहीं दूंगी”ના નારા લગાવતી અંગ્રેજોની સામેની લડતમાં શહીદ થઈ ગઈ હતી.

૧૯૪૭માં દેશ આઝાદ થયા પછી ઉત્તરપ્રદેશના રાજ્યપાલ તરીકે સરોજિની નાયડુની નિમણૂક થઈ હતી. ગાંધીજીએ તેમને ‘ભારતની કોકિલા’ એવું નામ આપ્યું હતું. વિજયાલક્ષ્મી પંડિત પણ રશિયા ખાતેના ભારતના પ્રથમ મહિલા રાજદૂત અને યુનોની જનરલ અસેમ્બલીના પ્રમુખપદે ચૂંટાયા હતાં. આવું સન્માન પ્રાપ્ત કરનાર તેઓ વિશ્વના પ્રથમ મહિલા હતાં.

વિશ્વમાં ભારતની સહુથી વધુ જાણીતી જો કોઈ મહિલા હોય તો તે છે, ભારતના ભૂતપૂર્વ વડા પ્રધાન - સ્વ. ઈન્દિરા ગાંધી. ૧૫ વર્ષો સુધી ભારતના વડા પ્રધાન પદે ટકી રહીને લાંબા ગાળા સુધી પ્રજામાં પોતાની લોકપ્રિયતા ટકાવી રાખવી એ નાનીસૂની સિદ્ધિ નથી. તેમની નેતૃત્વશક્તિ, મુત્સદ્દીગીરી, એક ભારતીય તરીકેની ખુમારી અને આત્મગૌરવ, તેમની બાહોશી, નીડરતા અને પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વને લોકો આજે પણ ભૂલ્યા નથી.

વર્તમાન રાજકીય પરિસ્થિતિ જોઈએ તો રાજકારણની ક્ષિતિજે અનેક મહિલાઓ સિતારાની જેમ ઝળકે છે. રાજકારણમાં સુખ્મા સ્વરાજ, સોનિયા ગાંધી અને મેનકા ગાંધીનો પ્રભાવ છે. રાજ્યના

નારી સૃષ્ટિ

મુખ્યપ્રધાન તરીકે તામિલનાડુમાં જયલલિતા, બિહારમાં રાબડી દેવી, ઉત્તરમાં માયાવતી, મધ્યપ્રદેશમાં ઉભા ભારતી, રાજસ્થાનમાં વસુંધરા રાજે અને દિલ્હીમાં શિલા દીક્ષિત સાથે ભારતના ઈતિહાસમાં સ્ત્રીઓએ એક નવું પાનું ઉમેર્યું છે. આમ એકસાથે પાંચ રાજ્યોમાં પાંચ મહિલા મુખ્યપ્રધાન તરીકે રાજ કરે છે. ત્યારે સરદાર પટેલના શબ્દો યાદ આવે છે. “જે સ્ત્રીઓ ઘર ચલાવે, એ સમગ્ર સંસાર પણ ચલાવી શકે છે.”

આ બધી સ્ત્રીઓ તો છે જે રાજકીય ક્ષેત્રમાં એક સિતારા સમાન ચમકે છે. પરંતુ જીવનનાં બીજાં એવા અસંખ્ય ક્ષેત્રો છે જ્યાં સ્ત્રીઓએ આપેલ ફાળો અનમોલ છે. જેમ કે વીસમી સદીની સૌથી વધુ લોકપ્રિય અને સેવાભાવી મહિલા - જેનું નામ મધર ટેરેસા છે. જેમણે દેશનાં લાખો અનાથ બાળકો, ગરીબ, નિરાધાર અને બીમાર માણસો તથા વૃદ્ધો માટે અનેક સેવાકાર્ય કર્યાં છે.

આપણા દેશમાં જે અગણિત પ્રતિભાઓ છે તેમાં શકુંતલા દેવીનું નામ મોખરે છે. કાગળ કે પેનની મદદ વગર દસથી વધારે આંકડાની રકમના અટપટા કોયડા કેલ્ક્યુલેટર કે કોમ્પ્યુટર કરતાં પણ વધારે ઝડપથી ઉકેલી દેનાર શકુંતલા દેવીએ ગીનીસ બુક ઓફ વર્લ્ડ રેકોર્ડ્સમાં પોતાનું નામ નોંધાવી ભારતીય સ્ત્રી સમાજનું ગૌરવ વધાર્યું છે.

પોલીસનું નામ સાંભળીને જ સ્ત્રીઓને ડર લાગતો હોય છે. ત્યાં એક યુવાન મહિલાએ ડી.એસ.પી.ની પરીક્ષા પ્રથમ વર્ગમાં પ્રથમ

નંબરે પાસ કરી પ્રથમ આઈ.પી.એસ. મહિલા બનવાનું માન મેળવ્યું અને માત્ર મહિલાઓને જ નહિ મર્દોને પણ આશ્ચર્યમાં નાંખી દીધા હતા. એ બહાદુર મહિલા છે કિરણ બેદી. જે દરેક મહત્વાકાંક્ષી યુવતીઓ માટે પ્રેરણારૂપ છે. જેને ૧૯૮૦માં “વુમન ઓફ ધ યર”નો ખિતાબ મળ્યો હતો.

આવાં તો અનેક નારીરત્નો વિશ્વમાં, ભારતમાં, ગુજરાતમાં બધે જ ચમકી રહ્યાં છે. જેમણે જીવનનાં અનેક ક્ષેત્રોમાં ફાળો આપેલ છે. ફક્ત ભારતમાં જ એટલાં નારીરત્નો છે કે જેના ફક્ત નામ જ લખીએ તો એક મોટો લેખ બની શકે તેમ છે જેમ કે, કલ્પના ચાવલા, પી.ટી.ઉષા, એશ્વર્યા રાય, જયલલિતા, સોનીયા ગાંધી, સુષ્મા સ્વરાજ, શેહનાઝ હુસેન, અમૃતા પ્રીતમ, બધાનાં ફક્ત નામ લખવા પણ શક્ય નથી. આ છે આધુનિક યુગનો સ્ત્રી સમાજ. જે દરેક ક્ષેત્રમાં આગળ ને આગળ વિકાસપંથે આગે કૂચ કરી રહ્યો છે અને અન્યાય, અત્યાચાર, અજ્ઞાન, અસમાનતા, અપમાન અને અનીતિની સઘળી જંજીરો તોડી નાખી છે.

માટે જ કોઈ કવિએ કહ્યું છે ને કે....

“નારી ના હોય તો પછી સંસાર હોય ના, જગતમાં લાગણી,
હેત અને પ્યાર હોત ના, ઓ માનવી તારી શી છે હસ્તી...?”

નારી વગર આ દુનિયા એક નિર્જન વસ્તી.”

(અનુ. પેઈજ ૨૬નું શરૂ) તમારું ભવિષ્ય તમારા હાથમાં કય રીતે ?

મિત્રો, અસ્તિત્વ એક પ્રવાહ જેવું છે. બધું જ વહેતું રહે છે કશું જ થીજી ગયું નથી. તમારું મગજ મૃત છે. તમે થીજી ગયેલા મગજ સાથે જીવો છો. તમે ખરેખર કબ્રસ્તાનમાં છો. પ્રત્યાઘાત આપવાનું બંધ કરો ને વધુ પ્રત્યાઘાત આવવા દો. તમારે કોઈ સંબંધ માણવો હોય તો તે અસલામત જ હોવો જોઈએ. નિર્ભય સલામત બનાવી દેશો તો તેમાં આનંદ નહીં હોય. તમારે જો સલામતી જોઈતી હોય તો મૃત વ્યક્તિ સાથે સંબંધ રાખવો પણ તેમાં તમને આનંદ નહીં આવે. જ્યારે એક પ્રેમી પતિ અને પ્રેમિકા પત્ની બની જાય છે તો તે સંબંધ નવ્વાણું ટકા મૃત બની જાય છે. જીવન જેલ જેવું બની જાય છે. ભૂતકાળને દોહરાવે રાખે છે. હનીમૂનને લગ્નજીવનના શરૂઆતના દિવસો ને આખી જિંદગી ગાયા કરે છે પણ એ ક્ષણે કેવું વર્તન હતું તે યાદ કરી તે પ્રમાણેનું વર્તન હાલની ક્ષણોમાં છે ખરું ?

જોઈ તો જુઓ ભવિષ્ય આપણે નથી ઘડી શકતા નહીંતર એ પણ મૃતપ્રાય બની ગયું હોત. જીવન તૂટી જાય તેવું નાજુક છે. આ પળમાં જીવો, ભવિષ્યની ચિંતામાં આ પળને ન ગુમાવો. જો તમે આ પળ એ વ્યક્તિ માટે જીવશો તો એ વ્યક્તિ તમારાથી દૂર શું કામ થાય. તમને છોડે જ શા માટે ? કેમ કે બીજી પળ આ પળમાંથી જ ઉદભવે છે. જો તમે એકબીજાને ખુશ રાખવામાં જ જીવન પસાર કરશો તો જીવન પરમાનંદ સ્વરૂપ લાગશે પણ જો તમે એકબીજાને દુઃખી કરશો તો જીવન દુઃખમય બની જશે.

તમારું ભવિષ્ય તમારા હાથમાં કઈ રીતે ?

માણસને ઊંડી આત્મીયતાનો પણ ડર લાગે છે. પ્રત્યાઘાત આપવાની આદત વ્યક્તિ સાથે ભૂતકાળમાં બનેલા બનાવ પ્રમાણે વર્તમાન પ્રત્યાઘાત હોય છે.

ઉદાહરણ : ભૂતકાળમાં કોઈએ તમારું અપમાન કર્યું હોય તો તે બનાવને ભૂલીને તમે પ્રત્યાઘાત નથી આપતા.

ઉદાહરણ : બુદ્ધ એક વૃક્ષ નીચે બેઠા હતા. તેમના શિષ્યો સાથે વાતો કરતા હતા ત્યાં એક માણસ આવ્યો અને બુદ્ધ પર થૂંક્યો. બુદ્ધે મોં લૂછી નાખ્યું ને પૂછ્યું, બીજું કંઈ કહેવું છે ? અહીં બુદ્ધ ગુસ્સે પણ થયા નહોતા અને નારાજ પણ નહોતા થયા. પેલો માણસ ગૂંચવાયો. બુદ્ધ તરફથી કંઈ પ્રત્યાઘાત નહોતો પણ તેમના શિષ્યો ગુસ્સે થયા ને તેમણે પ્રત્યાઘાત આપ્યો. શિષ્ય આનંદે કહ્યું, આ તો હદ થઈ ગઈ. અમે આ સહન નથી કરી શકતા. તમારું ભણાવેલું તમારી પાસે રાખો. અમે તો આ માણસને બતાવી આપીએ કે એણે જે કર્યું તે ન કરાય, તેના ખરાબ વર્તન માટે શિક્ષા થવી જ જોઈએ.

બુદ્ધે કહ્યું : તું શાંત થા. હું તેના વર્તનથી દુઃખી થયો નથી પણ તું મને નારાજ કરી રહ્યો છે. એ નવો નવો અજાણ્યો છે. મારા વિશે કંઈક સાંભળ્યું હશે. એ મારા પર નથી થૂંક્યો એ પોતાના ખ્યાલ પર જ થૂંક્યો છે, કારણ કે એ મને બિલકુલ જાણતો નથી. જો એ મને જાણતો હોત તો પછી મારા પર કેવી રીતે થૂંકી શકે !

બુદ્ધે કહ્યું : આનંદ ! તું ઊંડાણપૂર્વક મારા વિશે વિચારીશ તો તને તે સમજાશે. એ પોતાના મન પર જ થૂંક્યો છે. હું તેનો ભાગ છું જ નહીં અને હું જોઈ શકું છું કે આ બિચારો કંઈક બીજું કહેવા આવ્યો હશે. તેનું થૂંકવું પણ તેના કહેવાની રીત છે, કારણ કે કેટલીક પળો એવી આવે છે જ્યારે તમારા પૂરતી નથી હોતી ત્યારે બીજું કંઈક કરવું પડે છે. જ્યારે તમે કોઈની સાથે ઊંડા પ્રેમમાં હોવ ત્યારે તેને ચુંબન કરો છો કે આલિંગન કરો છો - આ શું છે ? તમે કંઈક કહી રહ્યા હોવ છો જ્યારે તમે ગુસ્સામાં હોવ ત્યારે તમે કોઈને મારો છો, તેના પર થૂંકો છો ત્યારે પણ તમે કંઈક કહેવા માંગો છો. બુદ્ધે કહ્યું હું એની વાત

સમજી શકું છું એ કંઈક કહેવા માંગતો હશે, આથી હું તેને પૂછું છું કે, તારે બીજું કંઈ કહેવું છે ?

આનંદ, તું તો મને વર્ષોથી જાણે છે છતાં આવો પ્રત્યાઘાત આપી રહ્યો છે. તારી આવેશપૂર્ણ આદતથી હું તારાથી નારાજ છું.

પેલો માણસ ઘરે ગયો. આખી રાત ઊંઘી ન શક્યો. તેને બુદ્ધ જેવી વ્યક્તિ જિંદગીમાં કોઈ મળી જ નહોતી. તેનું આખું શરીર ઝૂંજતું હતું. બીજા દિવસે પાછો આવ્યો. બુદ્ધના પગમાં પડી ગયો. બુદ્ધે તેને ફરીથી પૂછ્યું, “તારે બીજું કંઈ કહેવું છે ?” આ પણ ભાષા વડે ન કહી શકાય તેવી કહેવાની રીત હતી, જે સામાન્ય રીતે કહી શકાતું નથી. જ્યારે શબ્દો ટૂંકા પડે છે, જ્યારે વાત શબ્દોમાં સમાઈ શકતી નથી. બુદ્ધે શિષ્ય આનંદને કહ્યું, જોયું આનંદ ! આ માણસ ફરી આવ્યો. એ કંઈક કહેવા માંગે છે પણ શબ્દોમાં કહી શકતો નથી. એટલે મારા ચરણસ્પર્શ કરે છે. તેના મનમાં ઊંડી લાગણીઓ ઉભરાઈ રહી છે.

પેલા માણસે બુદ્ધ સામે જોઈને કહ્યું : “મેં ગઈ કાલે ખરાબ વર્તન કર્યું તેને માટે મને માફ કરી દો.”

બુદ્ધે કહ્યું : તું અત્યારે તે માણસ નથી જેણે કશું ખરાબ કહ્યું કે કર્યું હોય. તું કાલે જે હતો તે બીજો વ્યક્તિ હતો. આજે તું એ વ્યક્તિ જ નથી. ચાલ ભૂલી જા એ એક સપનું હતું. હવે આપણે બીજી વાતો કરીએ. **ઉદાહરણ :** તમે તમારી પત્નીને જ્યારે પહેલી વખત મળ્યા હતા તે રીતે જિંદગીના બીજા વર્ષોમાં જોઈ છે ખરી ? તમે તો એ જ જૂની સ્ત્રી... એ જ જૂનો પુરુષ સમજીને જુઓ છો. તમને શું ખબર હરપલ પરિવર્તનથી ભરેલી છે. કાલે જે વ્યક્તિ હોય તે આજે ન પણ હોય. દરેક પળે તમે મૃત્યુ પામો છો અને દરેક પળે જન્મો છો.

તમે સમજો છો હવે જોઈને શું કરવાનું ? વૃદ્ધ શરીર પ્રૌઢ પત્ની કંઈ મજા નથી આવતી, કેમ કે તમે તમારી દૃષ્ટિ પર પાટા બાંધી રાખ્યા છે. ભૂતકાળના સારા-નરસા અનુભવોને આધારે તમે તે વ્યક્તિ સાથે વર્તન કરો છો.

(અનુ. પેઈજ ૨૫ ઉપર)

સ્ત્રીઓ વધુ બિનસલામત બનવા લાગી છે, ત્યારે !

પુરુષ મૂલક સમાજમાં સ્ત્રીનું સ્થાન સદીઓથી ઊતરતી કક્ષાનું રહ્યું છે. તેમાં ધાર્મિક માન્યતાઓ તેમ જ કુરિવાજોએ મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે.

સ્ત્રીઓની પરિસ્થિતિ વિશે વિચાર કરતાં એવું લાગે છે કે ભારતીય સમાજ હજુ પણ એના પૂર્વ માહોલમાંથી બહાર આવ્યો નથી. સ્ત્રી પ્રત્યેની સમાજની દૃષ્ટિમાં ખાસ એવો ફેર પડ્યો નથી. બહારથી સ્વાંગ બદલાયો છે ખરો, શિક્ષણ વધ્યું છે ખરું, પણ સ્ત્રી ઉપભોગનું સાધન છે એ બાબતમાં લાંબું પરિવર્તન આવ્યું નથી. આજે સમાજમાં જે શરમજનક દુર્ઘટનાઓ બની રહી છે તે જોઈએ ત્યારે માથું શરમથી ઝૂકી જાય છે અને હતપ્રભ થઈ જવાય સમાજમાં-કુટુંબમાં સ્ત્રીનું ઊતરતું સ્થાન છે. તેની સામે લડવાનું તો છે જ પણ આ જે પુરુષો નિર્લક્ષ્ય બનીને જે રીતે સ્ત્રીઓને રંજાડે છે, તેની ઉપર બળાત્કારો કરે છે તેનો ઈલાજ શો? એ પ્રશ્ન ભીંત સાથે અફળાઈને પાછો ફેંકાય છે. એનો પડઘો ક્યાંય ઝીલાતો હોય કે તેના શીઘ્ર ઉપાયો પણ યોજાતા હોય તેવું ઓછું જણાય છે.

પણ આવાં રોદણાં રોવાથી શો ફાયદો? એક ભાઈ કહેતા હતા કે તમારા જેવા વધુ પડતા સંવેદનશીલ થઈને નાહકના દુઃખી થાઓ છો. આવું બધું તો આદિકાળથી ચાલ્યું આવે છે. અને હજુ પણ ચાલતું રહેશે. કારણ કે આમાં મુખ્ય બાબત છે વિજાતીય આકર્ષણની. કેટલાક લોકો તેને આમ હળવી રીતે ઘટાવે છે. જો કે આદિવાસી તેમ જ જંગલ કે પર્વતીય પછાત પ્રદેશોમાં સ્ત્રીઓ વધુ નિર્ભય હોય છે. જ્યારે સુધરેલા ગણાતા સમાજમાં સ્ત્રીઓ વધુ બિનસલામત બનવા લાગી છે. તેને માટે કોઈ ભૌતિકવાદ, ચલચિત્રો. ટી.વી. વગેરે જવાબદાર ગણે છે. તો બીજી બાજુ અસંયમી જીવન, ઉપભોગનાં અમર્યાદ સાધનો અને વ્યસનો-સમાજિક ડરનો અભાવ. આવાં કારણો પણ હોય છે. કારણો તો ઘણાં છે ને રહેવાના. પરંતુ કોઈ પણ સુજ્ઞ સમાજ આવું ચલાવી શકે નહિ. સમાજમાં બહેન-દીકરી અરે, કોઈની પત્ની કે વિધવા સ્ત્રીઓને પણ કામાંધ માણસો છોડતા નથી. કાંતો બળાત્કાર કરીને ભાગી છૂટે છે, નહિ તો સ્ત્રીને મારી ફેંકી દે છે. સ્ત્રી માટે મરવું કે જીવવું એ બન્ને સમાન બની રહે છે. બળાત્કાર થયેલી સ્ત્રી તરફ સમાજ ખૂબ જ હીન દૃષ્ટિએ જુએ છે. તેને ‘પાપિણી’ માને છે તેને સંઘરવા કોઈ તૈયાર હોતું નથી. વળી તેમાં સ્ત્રી સગર્ભા બને તો આત્મહત્યા કર્યાં સિવાય એને બીજો કોઈ રસ્તો નથી.

મૂળ વાત એ છે કે સ્ત્રી સાથે કોઈ અઘટિત વર્તન કરે તો સમાજને એની એવી ચીડ નથી. ‘પુરુષો તો એવા જ હોય’ એમ માનીને સાંત્વના મેળવી લે છે. વળી લોકો સ્વકેન્દ્રી બનવા લાગ્યા છે. ‘મૂકોને વાત’ જેના જેવા

નસીબ’ પર પીડા તરફ લોકોમાં ઉદાસીનતા આવવા લાગી છે. સમાજ ઝડપભેર સંવેદનશીલતા ગુમાવવા લાગ્યો છે જે ખૂબજ ચિંતાજનક છે. હજુ એક વાત સમાજ પાસે સ્વીકૃત કરાવવાની બાકી છે. તે એકે બળાત્કાર પામેલ સ્ત્રી કોઈ કુલટા નથી. તેના સ્ત્રીપણાનો લાભ ઉઠાવવામાં આવ્યો છે તેમ સમજીને તેના તરફ હિન દૃષ્ટિએ નહિ જોવું જોઈએ.

સમાજમાં આવી નૈતિક હિંમત ક્યારે આવશે કે આવતા બીજી સદીઓ વીતશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે, કારણ કે આવી બહેનોને પ્રેમભેર સ્વીકારવામાં ખુદ બહેનોની માન્યતાઓ પણ આડે આવતી હોય છે. “એવી છોકરીનો હાથ કોણ ઝાલશે?” તેવો ડર પણ હોય છે. સમાજ એટલું સમજી લે કે જો આ જ ચાલતું રહેશે તો આવતીકાલે કોઈનીય બહેન-દીકરીની પણ આવી દશા થવાનો સંભવ છે. જરા મન ખુલ્લું કરીને વિચારીએ. સ્ત્રીના શરીરને કોઈ પુરુષ બળજબરીથી ભ્રષ્ટ કરે તેથી સ્ત્રી પોતે ભ્રષ્ટ થતી નથી. તેના શારીરિક કૌમાર્યને ક્ષતિ પહોંચે છે ખરી, પણ તેથી તેના સ્ત્રીત્વને ક્ષતિ પહોંચી ન જ ગણાય એટલી હિંમત સમાજમાં પ્રેર્યા વિના નહિ ચાલે.

ભારતીય સમાજે ‘સ્ત્રી દેવી’ છે ‘નારી તું નારાયણી’ કહીને સ્ત્રીને ઊંચે ચડાવી છે પણ તેનો વાસ્તવિકતા સાથે કોઈ મેળ ખાતો નથી તેથી ભારતીય સંસ્કૃતિના નામે લાંબા વખતથી સેવેલાં દંભમાંથી સમાજે વહેલી તકે મુક્ત થવાની જરૂર છે.

સ્ત્રીના પ્રેમનો અનુભવ ભાગ્યે જ કોઈ પુરુષને હોય છે. એટલે તો પુરુષો હંમેશાં પ્રેમની બાબતમાં ગેરસમજ કરે છે. કારણ કે પુરુષ કોઈ સ્ત્રીને પ્રેમ કરે છે તે પ્રેમ જલ્દી કામવાસનાની માંગ શરૂ કરી દે છે. જ્યારે સ્ત્રી કામવાસના વગર વર્ષો સુધી પ્રેમ કરી શકે છે. ખરેખર તો જ્યારે સ્ત્રી બહુ ઊંડો પ્રેમ કરે છે ત્યારે પુરુષની કામવાસનાની માંગ સ્ત્રીને એક આંચકો આપે છે. સ્ત્રી એવું વિચારે છે કે આટલા ગહન પ્રેમમાં કદી કામવાસનાની માંગ કરી શકાય! સ્ત્રીનો પ્રેમ ગહન છે, તે પૂરા શરીરથી રૂંવેરૂંવેથી છે, સમગ્રતાથી છે. પૂર્ણ છે. એટલે સ્ત્રી પોતાના બાળકને જે રીતે પ્રેમ કરે છે, તેવા પ્રેમનો અનુભવ તેના પતિને ક્યારેય નથી હોતો. સ્ત્રીનો પ્રેમ પૂરો ત્યારે જ હોય જ્યારે તે પોતાના પતિને પુત્રની રીતે અનુભવ કરે બાળકમાં સ્ત્રીને કામવાસનાનું કોઈ રૂપ દેખાતું નથી એટલે પ્રેમ પરમ શુદ્ધ હોય છે. જ્યાં સુધી પતિ પણ દીકરાના જેવો ન દેખાય ત્યાં સુધી સ્ત્રી પૂર્ણ તૃપ્ત નથી બનતી.

સ્ત્રી-પુરુષ-સંબંધોનો સદીઓ પુરાણો ઢાંચો જ્યાં સુધી અસ્તિત્વ ધરાવે છે ત્યાં સુધી પરસ્પર સમજણને અવકાશ નથી. ટૂંકમાં જરૂર માત્ર પ્રતિક્રિયાની નથી, આમુલ કાંતિની છે. ■

JCTM
SONI
JEWELLERS

PVT.LTD

INDIA | USA

Soni Jayendrakumar Chunilal
(Paliyadwala)

Pride of
The Bride

WEDDING COLLECTION

OPP. HARIDARSHAN SOCIETY,
RAMJI MANDIR, RANIP, AHMEDABAD 382480

+91 97129 73101

412, HARDING PI ST 103,
NASHVILLE, TN 37211

+1 615 802 8650

12197 LEBANON RD,
SHARONVILLE, CINCINNATI, OH 45241

+1 224 415 4678

લોકોપયોગી માર્ગદર્શન

દેવસ્થાન / ઈનામી બારખલી નાબુદી ધારા હેઠળ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટોએ ધારણ કરેલ જમીનોને ગણોતધારાની સંલગ્ન જોગવાઈઓ

આઝાદી મળ્યા બાદ કુદરતી સંશાધનોની વહેંચણી અને સપ્રમાણ સંપત્તિની વહેંચણીના ભાગરૂપે જમીન સુધારા કાયદાઓ સમગ્ર દેશમાં અમલમાં મુકવામાં આવ્યા અને જેને ભારતના બંધારણની અનુસૂચિમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો જેનાથી બંધારણીય પીઠબળ મળવાથી અન્ય કાયદાઓ ઉપર સર્વોપરી અને કાયદાની કોર્ટો દ્વારા પણ વિપરિત અર્થઘટન કરવામાં ન આવે ૧૯૬૦ સુધી ગુજરાત / મહારાષ્ટ્ર મુંબઈ રાજ્યોનો ભાગ હતા. એટલે આઝાદી બાદના જમીન સુધારા કાયદાઓ ગણોત કાયદો ૧૯૪૮ ખેત જમીન ટોચ મર્યાદા કાયદાઓ મુંબઈ રાજ્યના સમયગાળા દરમ્યાન ઘડાયેલ તે આજે સુધારા-વધારા સાથે અમલમાં છે. સૌરાષ્ટ્ર રાજ્ય ૧૯૫૬ સુધી અલગ હતું અને કચ્છ પણ “સી” રાજ્ય હતું. આ રાજ્યમાં પણ સૌરાષ્ટ્ર જમીન સુધારા કાયદાઓમાં સૌરાષ્ટ્ર ઘરખેડ, બારખલી, એસ્ટેટ એકવીઝીશન વિગેરે કાયદાઓ અમલમાં મુકવામાં આવ્યા, આ બધા કાયદાઓનો મુળભુત હેતુ જમીન ઉપરના ગણોતીયા / કબજેદારોને જમીન ઉપરના કાયમી હક્કો આપવા અને તે મુજબ ગુજરાત / સૌરાષ્ટ્રમાં સારી રીતે અમલ પણ થયો. સૌરાષ્ટ્ર રાજ્યના જમીન સુધારા કાયદાઓ સૌથી શ્રેષ્ઠ હતા અને તેનો શ્રેય તત્કાલીન મુખ્યમંત્રીશ્રી યુ. એન. ઢેબરને જાય છે.

જમીન સુધારા કાયદાઓના અમલીકરણના સાથે જુદા જુદા દેશી રજવાડામાં ઘણા જમીનોના સતાપ્રકાર હતા, જેમાં દેવસ્થાન / ઈનામી / ચાકરીયાત / જાગીર નાબુદી / વાંટા / પાન્ડુ મેવાસ વિગેરે. રાજ્ય સરકાર દ્વારા જમીન સુધારાના ભાગરૂપે આ વિવિધ સતાપ્રકાર રદ કરીને આ જમીનો ઉપરના ગણોતીયાઓને / કબજેદારોને પણ કાયમી હક્ક આપવાના હતા. એટલે તે મુજબ સતાપ્રકાર નાબુદી અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યા. Tenure Abolition Act. જેમાં દેવસ્થાન / ઈનામી નાબુદી ધારો-૧૯૬૯ અગત્યનો છે. જે કાયદા હેઠળ આ ધારાઓ હેઠળ જમીન ધારકો હતા તેઓને ૧૫-૧૧૫ની નિયત તારીખે Deemed Purchaser ગણવાના હતા. તેઓએ ધારણ કરેલ જમીનને જુની સતાપ્રકારની ગણવાની જે તે સમયે હતી. પરંતુ આ સતાપ્રકારોમાં જે તે સમયે જમીન મહેસુલ માફી / અર્ધમાફી / વળતરની રકમ જેવી બાબતો હતી. તે આ કાયદાઓથી રાજ્યસરકારે મહેસુલ માફી આપી હોય તે સિવાય તમામ જમીનો મહેસુલને પાત્ર બનાવવામાં આવી છે. (Liable for Land Revenue) મોટા ભાગના સતાપ્રકાર નાબુદી કાયદાઓમાં

જમીન ધારકોને કબજેદાર માલિક બનાવવા માટે ગણોતધારાની જોગવાઈઓ લાગુ કરવામાં આવી અને કલમ ૪૩ એટલે કે Restrictive tenure બિન તબદીલીને પાત્ર જમીનો ગણવામાં આવી સરકારે જે સતાપ્રકાર નાબુદી અધિનિયમો ઘડવામાં આવ્યા તેમાં જમીન જુની શરત / નવી શરત / પટ્ટની રકમ વિગેરે બાબતોમાં મોટા પાયે આજે પણ વિસંગતતા પ્રવર્તે છે અને તેને કારણે રાજ્યસરકારે સરળીકરણના પરિપત્રો કર્યા છે, પરંતુ ૨૦૧૭માં મહેસુલ વિભાગે નવી શરતના નિયંત્રણો લાગુ કરતો પરિપત્ર કર્યો તેનાથી વધારે વિસંગતતાઓ પેદા થઈ એટલે સરળીકરણના પરિપત્રો તમામ સતાપ્રકારો માટે તા. ૨૭/૫/૨૦૨૨ ગણત-૧૦૨૦૨૨-૯૫૨/૮ ના માર્ગદર્શક પરિપત્રો કર્યા છે, પરંતુ મહેસુલી અધિકારીઓને વિવેકાધીન સતા આપવાથી જમીનના સાચા જમીનધારકોને જુનીશરત / નવીશરતની પળોજણમાંથી મુક્તિ મળી નથી.

ગણોતધારો ૧૯૪૮ અને જુદાજુદા સતાપ્રકાર અધિનિયમ અને ખાસ કરીને દેવસ્થાન / ઈનામી નાબુદી ધારામાં ૧૯૬૯માં પણ ગણોતધારાની કલમ-૮૮બી હેઠળ સાર્વજનિક / ધર્માદા / દેવસ્થાન શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ વિગેરેને આવી જમીનો ઉપર ગણોતીયા હોય તો તેઓને કાયમી કબજા હક્ક ન આપવા અને સંસ્થાઓની સખાવતી સંસ્થાઓને મુક્તિ આપવાની જોગવાઈ છે. આ સતાઓ મામલતદાર અને કૃષિપંચને આપવામાં આવેલ, આ જોગવાઈઓને મુળભુત હેતુ સખાવતી સંસ્થાઓને તેમની રચનાત્મક પ્રકૃતિ ચાલુ રહે તે માટે ગણોતધારાની તેમજ અન્ય સતાપ્રકાર કાયદામાંથી મુક્તિ આપવામાં આવેલ, પરંતુ મોટાભાગે સમયાંતરે જુના સખાવતી / સાર્વજનિક ટ્રસ્ટના સંચાલકો મૃત્યુ પામવાથી કે સંચાલક મંડળ બદલાવાથી ટ્રસ્ટોની જમીનોના અને ખાસ કરીને દેવસ્થાનની જમીનોમાં જે પુજારી કે કબજેદાર હતા તેઓએ બારોબાર જમીનો વેચી દીધી અથવા ખેડુતનો દરજ્જો ગણીને જમીનો અન્ય જગ્યાએ વેચાણ પછી આપી દીધી હતી. દેવસ્થાનની જમીનો આ રીતે બારોબાર વેચાણ કરવાના કિસ્સા બાબતમાં નિયંત્રણ લાવવાના ભાગરૂપે રાજ્ય સરકારે ગણોતધારાની કલમ-૮૮ઈ ઉમેરવામાં આવી અને ૧૯૮૭નાં સુધારા કાયદાથી આ જોગવાઈ લાગુ કરવામાં આવી. ગુજરાત હાઈકોર્ટ એસસીએ નંબર ૯૮૭૬/૧૯૯૨ માં જસ્ટીસ આર.એમ. દોશીને ૧૩/૧૦/૨૦૦૦ થી ચુકાદો આપી દેવસ્થાન / ઈનામી ? ગણોતધારાની

સમાજ સૃષ્ટિ

તમામ જોગવાઈઓની સ્પષ્ટતા કરતાં જણાવેલ છે કે જે કોઈ દેવસ્થાન ઈનામી નાબુદી ધારાની ૧૯૬૯ હેઠળ Deemed Purchaser બન્યા તેઓની ૧૯૮૭ પહેલાંની જમીન જુની શરતની ગણાય અને ૧૯૮૭ બાદ જમીન ગ્રાન્ટ કરવામાં આવી હોય તો તે જમીન નવી નિયંત્રિત સત્તાપ્રકારની ગણાય અને આ અંગે મહેસુલ વિભાગે ૮/૪/૨૦૨૦ ના પરિપત્ર ક્રમાંક ગણત-૧૧૦૭/૩૭૪૦/ઝ અન્વયે જરૂરી સ્પષ્ટતાઓ કરી છે અને તે મુજબ સ્પષ્ટપણે દેવસ્થાન ઈનામી ધારાની અમલની તારીખ ૧૫/૧૧/૬૯ છે અને ગણોત્તરના ૮૮બી હેઠળ મુક્તિ આપેલ જમીનોમાં કે ૬૯ બાદ કબજેદાર બનાવેલના કિસ્સામાં સુધારા કાયદાની અમલની તારીખ. ૨૦૪/૧૯૮૭ છે અને તે અનુસાર જુની શરત / નવી શરતની જમીનો ગણવાની છે.

હવે સૌરાષ્ટ્રમાં જે દેવસ્થાન ઈનામી ધારો-૧૯૬૯ અમલમાં આવ્યો તે પહેલાં બારબલી અધિનિયમ હેઠળ ધાર્મિક અને સખાવતી સંસ્થાઓએ ધારણ કરેલ જમીનોની જોગવાઈ હતી. આ ધાર્મિક અને સખાવતી સંસ્થાઓએ ધારણ કરેલ જમીનોના દેવસ્થાનમાં જે પુજારી હતા. અથવા તો સંચાલકો હતા તેઓએ મંદિરના દિવા / પુજા માટે પુજારીઓના નામ બીજા હક્કમાં રાખવાના હતા પરંતુ તેઓના નામ ઘણી જગ્યાએ ૭/૧૨ માં કબજેદાર તરીકે દર્શાવતા ઘણી જગ્યાએ પુજારીઓ / સંચાલકો ખેડુતનો દરજ્જો ધારણ કરીને જમીનો વેચી દીધી / અને ખેડુત તરીકે અન્ય જગ્યાઓએ જમીનો ખરીદી લીધી આવી મોટા પાયે ગેરરીતી થતી હોવાનું અમો કલેક્ટર રાજકોટ હતા ત્યારે ધ્યાનમાં આવ્યું અને સરકારનું આ બાબતમાં ધ્યાન દોરતાં મહેસુલ વિભાગે તા.૯-૪-૨૦૧૦ના પરિપત્ર ક્રમાંક-એસ-૩૦-૨૨૦૭-૩૩૪૭/ઝ અન્વયે ધાર્મિક અને સખાવતી હેતુ માટે ધારણ કરેલ જમીનના કબજા હક્ક અને ખેડુતના દરજ્જા અંગે માર્ગદર્શક સુચનાઓ આપી છે તે અનુસાર ધાર્મિક / સખાવતી સંસ્થાને જાતખેડ માટે જમીનના ભોગવટાદાર ગણવામાં આવશે નહિ કે પુજારીને આજ રીતે સરકારના આ પરિપત્રના આધારે ચેરીટ કમિશ્નરના તા.૧૨-૧૦-૨૦૧૦ના પરિપત્રથી આ કાયદાના અને સરકારે સ્પષ્ટતા કરી છે તે ભંગ કરીને કોઈ વેચાણ/તબદીલીના આધારે નોંધો હક્કપત્રકમાં પાડવામાં આવી હોય તે આવી નોંધો રીવીઝનમાં લઈ રદ કરવા જણાવવામાં આવ્યું છે. આમ જમીન સુધારા

કાયદાઓ અને સત્તાપ્રકાર નાબુદી અધિનિયમોમાં જાહેર ટ્રસ્ટો / ધાર્મિક સંસ્થાઓને મુળભુત હેતુ જળવાય અને રચનાત્મક પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહે તે માટે ગણોત્તરધારામાંથી મુક્તિ આપવામાં આવેલ, પરંતુ આજકાલ જમીનોના ભાવમાં વધારો થવાથી અથવા તો ધાર્મિક સંસ્થાઓએ ધારણ કરેલ જમીનો સમયાંતરે સંચાલકો બદલવાથી અથવા મુળભુત હેતુ મુજબ સંચાલન થતું ન હોવથી મુળ સારા હેતુ માટે મુક્તિ આપવામાં આવેલ તે ગેરરીતી કરી તબદીલ કરવામાં આવી રહે છે અને આ જમીનોના સત્તાપ્રકાર અંગે પણ અર્થઘટનના પ્રશ્નો ઉપર વિસંગતતા પ્રવર્તે છે. જે સારા અને પ્રમાણિક ટ્રસ્ટોનું હિત જળવાય અને મુળભુત હેતુ નિષ્ફળ બનાવી જમીનો તબદીલ થઈ રહી છે. તે નિયંત્રિત કરવી જરૂરી છે.

“જાહેર ટ્રસ્ટો / દેવસ્થાન હેઠળની જમીનોનું નિયમન જરૂરી”

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન

ઇન્સ્ટિટ્યુટ ફોર સિવિલ સર્વિસિસ

પોલીસ કોન્સ્ટેબલ-૨૦૨૪ ની ભરતીમાં પસંદગી પામેલ VUF ઇન્સ્ટિટ્યુટ ફોર સિવિલ સર્વિસ એકેડમીના તમામ વિદ્યાર્થીઓને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન. માં ઉમિયાના આશીર્વાદ આપની સાથે હંમેશા રહે અને આપનું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ બને તેવી મંગલ કામના.

ખૂબ ખૂબ અભિનંદન

પટેલ કવિલકુમાર

પટેલ જતિન

લાહોલા કુલદીપ

પટેલ કિયાન

પટેલ મીત

સોઘરી હેતનકુમાર

પટેલ મીતકુમાર

પટેલ ચરાવી

પટેલ સિદ્ધિબેન

ટીમ - વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન

Vishw Umiya Foundation Institute For Civil Services (VUFICS),
Radiant School of Science, Kh - O, Sargasan, Gandhinagar
382421, Gujarat.

72020 80202

Shree R.P. Patel

Patron & President - Vishw Umiya Foundation

જીવનની શક્યતાઓ કેટલી ?

જીવન પોતે જ એક મોટી શક્યતા છે. આપણને જીવન મળ્યું એટલે જાણે શક્યતાઓનું જબ્બર મોટું પોટલું મળ્યું. એ પોટલું ઊંચકવાનો આનંદ લઈએ તો સુખ જ સુખ અને 'હાય રે પોટલું' એમ સમજી રોદણાં રોઈએ તો દુઃખ જ દુઃખ. બસ, આ બે શક્યતાઓ તો પાક્કી.

થઈ શકે, કરવું હોય તો... બની શકો, જો નક્કી કરો તો... શક્ય છે, જો વિચારો તો... જીવનમાં આ જો અને તો-ની વચ્ચે જે લોલકની જેમ ધુમ્પા કરે છે તેનું નામ 'શક્યતા' છે. જીવનની શક્યાતઓ અપાર, પળે પળ, ક્ષણે ક્ષણ, શક્યતા જ શક્યતા... શબ્દ જ સ્પષ્ટ છે. અહીંયાં, મીઠા દૂધનો કટોરો ભર્યો પડ્યો જ છે. છપ્પન ભોગધારી ભોજનથાળ નજર સામે જ છે. ઊંચે ઊઠવાનું આકાશ અફાટ છે... બસ, તમે કટોરો ઉપાડો એટલી વાર છે; તમે કોળિયો ભરો એની રાહ છે, તમે પાંખ ફફડાવી ઊડો તેની જ પ્રતીક્ષા છે. અહીં છે, સઘળું છે, અપાર છે, અમાપ છે, માંગો તેટલું છે, ધારો તેટલું છે પણ તમે ઊઠો તો શક્યતા, ન ઊઠો તો ખાલી હાથ.

એમ કહેવાય છે કે માણસ જન્મે ત્યારે ભગવાન તેના ખભે બે કોથળા મૂકે છે. એક ખભે પર Full bag of Luck અને બીજા ખભે પર Empty bag of Experience. પ્રારબ્ધનો ભરચક્ક થેલો

અને અનુભવનો ખાલીખમ થેલો. બે ખભે બે થેલા. આ બે થેલાઓ જીવનની શક્યતાઓ નક્કી કરે. જીવનભર કરવાનું શું? એવી શક્યતાઓ શોધ્યા કરવાની કે જીવન પુરુ થાય ત્યાં સુધીમાં અનુભવનો ખાલીખમ થેલો ઠાંસોઠાંસ ભરાય જાય. પ્રારબ્ધનો થેલો ખાલી થઈ જાય તે પહેલાં અનુભવનો થેલો ભરી લેવાનું નામ જીવન! ઘણા જીવો પ્રારબ્ધ ખર્ચી નાખે પણ ભાથું કશું બાંધે નહીં, એમનું જીવન શક્યતાઓથી નહીં પણ શૂન્યતાથી વીતી જાય.

જીવનની ત્રણ શક્યતાઓ તો ખરી જ ખરી. જેમ વિશ્વની કોઈ પણ ગતિ ન્યૂટનના ગતિના ત્રણ નિયમોથી બહાર નથી, તેમ કોઈનું પણ જીવન આ ત્રણ શક્યતાઓથી મુક્ત નથી. આ રહી એ ત્રણ જીવનશક્યતાઓ : (૧) સંઘર્ષની જિંદગી (૨) સફળતાની જિંદગી (૩) સાર્થકતાની જિંદગી. સંઘર્ષ, સફળતા, સાર્થકતા. આ ત્રણ જીવનની શક્યતાઓ. સંઘર્ષ નથી તો જીવન જ નથી. સંઘર્ષની જિંદગી જ

જીવનની બીજી શક્યતાઓનાં દ્વાર ખોલે છે. જે સંઘર્ષ કરતા નથી તે સફળ થતા જ નથી. પણ સંઘર્ષ કરતાં જે થાકતા નથી તે બીજી શક્યતા નામે 'સફળતા' ને વરે છે. સફળ થયા એટલે આગળ વધવાની શક્યતા ઊભી થઈ. જો સફળતાથી છકી ન ગયા, જો સફળતાનો અહમ્ મગજ પર હાવી ન થઈ ગયો તો છેલ્લે મળે 'સાર્થકતા'ની શક્યતા. યાદ રહે : સફળ થવું સહેલું છે, પણ સાર્થક થવું કઠિન છે, અને જીવનનું શ્રેય તો સાર્થકતામાં છે. સફળતા ક્ષણજીવી નીવડી શકે. સફળ તો મહાત્મા ગાંધી પણ થયા ને સફળ તો ઓસામા બિન લાદેન પણ થયો !... પણ ગાંધીની સફળતા બૃહદ્ વિશ્વ માટે સાર્થક પુરવાર થઈ તેથી તે 'મહાત્મા' બન્યા, અને લાદેન હત્યારો બન્યો ! સફળતા જે પચાવી જાણે તે સાર્થકતા પામે. ગુણવંત શાહ વારંવાર ઉદાહરણ આપે છે : 'મેંડોના સફળ છે, પણ મધર ટેરેસા સાર્થક છે.' સફળતા તમે તમારા માટે જે કંઈ કરો તેમાં મળે છે. સાર્થકતા તમે અન્ય માટે કશું કરો તેમાં છે.

જીવનના બેલેન્સશીટમાં આશાની એસેટ અને કમિટમેન્ટનું કેપિટલ હોય, ગુડવીલનું રિઝર્વ અને કુરણાનું કેરીફોર્ડ હોય, અને બેલેન્સશીટ પ્રેમના પાસવર્ડથી અને અહિંસાના આગ્રહથી ખૂલે તો જીવન શક્યતાઓનો ભર્યો ભંડાર બની રહે. ■

ભવોભવની ભૂલ સુધારીએ !

તમે કલ્પના કરો કે પાંચ તોફાની, ઉદ્ધત, ખૂંખાર અને અત્યંત વેગથી દોડતા અશ્વોવાળો રથ હોય અને એ રથનો મન-મસ્ત સારથિ આંખો મીચીને રથ દોડાવતો હોય તો કેવું થાય ? બસ, આવી છે આપણી પાંચ ઈંદ્રિયો અને તેના પર સવાર આપણું મન. એ ઈંદ્રિયો માનવીમાં પ્રબળ વિકાર જગાવે છે અને એનું મન એને આંધળોભીત બનાવીને આમ તેમ દિશાહીન દોડાવ્યે જાય છે.

જેઓ ઈંદ્રિયો દોડાવે તેમ દોડતા હોય છે અને સદા એની શરણાગતિ સેવતા હોય છે, એવા લોકો સતત દુઃખી, વ્યથિત અને સંતપ્ત રહે છે. વાસના પર જેનો વિજય ન હોય એના મનને જરા બહાર કાઢીને જોશો, તો ખ્યાલ આવશે કે એ મનમાં વાસનાની પ્રાપ્તિ અને તૃપ્તિ માટે કેવી દોડધામ મચી છે ! સ્વાદલોલુપ માનવીની નજર સદૈવ વાનગીઓ પર ચકળવકળ ધૂમતી હોય છે અને મીઠાઈની દુકાન જોતાં એનું મન કેટલું બધું વિક્ષુબ્ધ બની જાય છે !

ઈંદ્રિયોનું શરણ એ દુઃખનો રસ્તો અને વિનાશનો માર્ગ છે. એને શરણે જઈને વ્યક્તિ પોતે પોતાના વિનાશને સામે ચાલીને નિમંત્રણ આપતો હોય છે. ઈંદ્રિયોના તાલે એ કૂદી કૂદીને નાચતો હોય છે ત્યારે એને ખ્યાલ પણ હોતો નથી કે એ શું કરી રહ્યો છે ? કારણ કે ઈંદ્રિયોથી સાંપડતા સુખની કલ્પનામાં એ રમમાણ હોય છે. એ વિચારે છે કે આ ઈંદ્રિય સુખ મળશે એટલે કેટલો બધો અપાર આનંદ પ્રાપ્ત થશે ! પરંતુ એ સુખ તો ક્ષણિક હોય છે અને પછી તો માત્ર દુઃખ જ રહે છે.

ખ્રિસ્તી ધર્મમાં કહ્યું છે : 'કોઈ પણ વ્યક્તિ બે માલિકની સેવા કરી શકતો નથી.' જ્યારે અહીં તો બે નહીં, પાંચ માલિક છે, વ્યક્તિની પાંચેય ઈંદ્રિયો એની માલિક છે. આવી પાંચેય ઈંદ્રિયોના ભોગમાં ડૂબેલા માણસની કેવી દુર્દશા થતી હશે ! જ્યાં બે ઈંદ્રિયોને સાચવવી મુશ્કેલ છે, ત્યાં પાંચ - પાંચ ઈંદ્રિયો ભેગી

થાય ત્યારે કેવો ઉલ્કાપાત સર્જતો હશે ! વળી, માણસનું ચિત્ત એને ક્યારેક ભૂતકાળમાં, તો ક્યારેક ભવિષ્યકાળમાં ઘુમાવતું રહે છે.

મુદ્દાની વાત છે એ ઊછળતી, ઉધમાત કરતી ઈંદ્રિયો પર સંયમ રાખવાની. કવિઓએ નારીસૌંદર્યનાં વર્ણનો કર્યાં છે ત્યારે એમણે નારીને વાસનાની દૃષ્ટિથી નહીં ; પરંતુ સુંદરતાની દૃષ્ટિથી જોઈ છે. માણસ પૌષ્ટિક ભોજન કરે એ આવશ્યક છે ; પરંતુ જીભને વશ થઈને અત્યંત સ્વાદિષ્ટ ભોજન પાછળ વેલો બને તે ખોટું છે. જોવાનું, સાંભળવાનું, ભોજન કરવાનું - એ બધુંય આવશ્યક છે. આંખ, કાન, જીભ, દેહ વગેરેની સંભાળ પણ જરૂરી છે, પરંતુ એ સંભાળ એના સ્વાસ્થ્ય પૂરતી સીમિત હોય છે. એની અતિ સંભાળ કે એનાં લાકોડ દુઃખદાયી બને છે. દેહની વધુ પડતી ચિંતા કરતા અને એની ફેશનમાં કલાકોના કલાકો ગાળતી વ્યક્તિને જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે ત્યારે કેવું થાય છે ? પહેલાં જે તેજસ્વી અને ચમકદાર ત્વચા (સ્કીન) જોતો, એ જ વ્યક્તિ પોતાની કરચલીયુક્ત ત્વજા જોઈને ક્યો ભાવ અનુભવશે ? શરીર પરત્વેની આપણી ઘેલછા આત્માને વિસ્મૃત કરાવી દે છે.

શરીરસુખને જ સર્વસ્વ માનનારના શરીરમાં જ્યારે વ્યાધિ થાય છે, ત્યારે એને કેવો અનુભવ થાય છે ?

એવરેસ્ટ વિજેતા શેરપા તેનસિંગ જગતના સૌથી ઊંચા શિખરને આંબનારો પહેલો માનવી હતો અને એ જ શેરપા તેનસિંગ એની જિંદગીના અંતિમ સમયમાં માંડ માંડ ચાલી શકતો હતો. એને માટે એક ઉંબરો ઓળંગવો, એ એવરેસ્ટ ઓળંગવાથી પણ વધુ યાતનાદાયક હતું, શરીરની શક્તિ પર નાજ હતો, એની અશક્તિ જોઈને એ પોતે નિરાશ થયેલો.

જે શરીરસુખને જ પોતાના જીવનનું ધ્યેય માને છે એને અંતે સર્વથા નિરાશ થવું પડે છે. કેટલાય ભવ સુધી વ્યક્તિએ પોતાના દેહને સર્વસ્વ માન્યો છે અથવા તો દેહને મુખ્ય માનીને આત્માને

તદન ગૌણ ગણ્યો છે. આ જન્મમાં એવું કરવું ઘટે કે આપણા આત્માને મુખ્ય રાખીને એની પાછળ ગૌણ રૂપ દેહને રાખીએ. જો આ પરિવર્તન સધાય, તો આ જન્મમાં વ્યક્તિ ઘણું આધ્યાત્મિક પાથેય પામી શકે. બીજા અર્થમાં કહીએ તો વ્યક્તિ એની ભવોભવની ભૂલ સુધારી શકે. આત્માને ભૂલનારો માનવી હવે એ આત્માને આગળ રાખીને ચાલતો રહ્યો હશે. ઈંદ્રિયોનો એ ગુલામ હવે ગુલામી ત્યજીને એનો માલિક બનીને હશે. ચંચળ, આમતેમ ભટકતું એનું ચિત્ત હવે શાંત સમાધિમાં ડૂબેલું હશે.

જેમ જેમ એ ઈંદ્રિયોની આસક્તિમાંથી દૂર થતો જશે અને આત્મા પ્રત્યે લીન થતો જશે, તેમ તેમ એના જીવનનું સંગીત બદલાતું જશે. એક સમયે એના મનને કામોત્તેજક દશ્યો આકર્ષતાં હતાં અને એ એની પાછળ દોટ લગાવતો હતો, હવે એવાં દશ્યોને એ જાણે નગણ્ય હોય એમ સામાન્ય નજરે જોતો હશે. જે વાનગી જોઈને એનું આખું અસ્તિત્વ ઝૂમી ઊઠતું હતું અને જેને આરોગવા માટે એ અતિ ઉત્સુક બની જતો હતો, એ જ વાનગી સામે પડી હશે અને એનું રૂંવાડું પણ ફરકતું નહીં હોય. પહેલાં જે ગતિ ઈંદ્રિયો તરફ હતી, એ ગતિ હવે વળાંક લઈને આત્મા પ્રત્યે થાય છે. એક સમયે કાનને ઘોંઘાટનું સંગીત પસંદ હતું, હવે એ કાન સિતાર, વીણા કે વાયોલિનના શાંત સૂરોની ઝંખના કરે છે.

પહેલાં એ સતત બોલતો રહેતો હતો, વાણીવિલાસ કરતો હતો, મોબાઈલ પર કલાકોના કલાકો સુધી લાંબી વાતો કરતો હતો; હવે એને વાણીના બદલે મૌન વિશેષ ગમે છે. બહુ બોલવાને બદલે અતિ અલ્પ વચનો બોલે છે. પહેલાં બોલતાં પૂર્વ એ વિચાર કરતો નહોતો કે હું જે બોલું છું તે યોગ્ય, વિવેકપુર:સરનું અને આવશ્યક છે ખરું? હવે, એ બોલે છે ત્યારે પહેલા વિચારે છે કે મૌન તોડીને આટલું બોલવું જરૂરી છે ખરું કે પછી મૌનમાં રહેવું જ આવશ્યક છે.

એ અનુભવશે કે એક સમયે જ્યાં ઈંદ્રિય - વાસનાનો મહાસાગર ધૂધવતો હતો તેવા હૃદયમાં ઊંચે ઊછળતાં મોજાંઓ આત્માની ઓળખને પરિણામે શાંત થઈ ગયાં છે. એક સમયે વાસનાના વિચારોને કોઈ નિયંત્રણ નહોતું, હવે ધીરે ધીરે એ બધા

આથમી ગયા છે અને હૃદય એ કામનાના ધૂધવતા સાગરને બદલે સાક્ષીભાવનું શાંત સરોવર બની ગયું છે. એમાં ક્યારેક, ક્યાંક, થોડીક વાર કોઈ વમળ જાગે છે, પણ એ જાગે છે તેવાં જ જળમાં વિલીન થઈ જાય છે. વાસનાના તોફાની સાગરને બદલે શુદ્ધ પ્રેમનું શાંત સરોવર જોવા મળે છે. એને ખ્યાલ આવે છે કે હવે અગાઉ બહારની આકર્ષક લાગતી દુનિયાનું આકર્ષણ આથમી રહ્યું છે. એની ગતિ જ બદલાઈ રહી છે. એ બહારને બદલે હવે પોતાના ભીંતર તરફ ગતિ કરે છે.

પહેલાં બહારના કોલાહલ સાંભળવામાં એને ખૂબ આનંદ પડતો હતો. કોઈ ઘોંઘાટ ભરેલું સંગીત હોય, કોઈ ડિસ્કોનું ગીત હોય કે પછી કોઈ વ્યક્તિની નિંદા-કૂથલી હોય, એ એના કાનને ખૂબ ગમતાં હતાં. હવે? એવી પરિસ્થિતિ છે કે ઘોંઘાટિયું સંગીત સાંભળીને એનાથી દૂર જવાનું મન થાય, કોઈની નિંદા સાંભળીને એનાથી અળગા રહેવાનું મન થાય અર્થાત કાનની ઈંદ્રિય તો છે જ; પરંતુ એ ઈંદ્રિયનું વલણ અને કાર્ય બદલાઈ ગયું છે.

આજ સુધી એ સુંદર સ્ત્રીનાં અંગોપાંગનો, સ્વાદિષ્ટ વાનગીનો, કોઈની ટીકાનો, મોહક દશ્યોનો અને સુંવાળા સ્પર્શનો આશક હતો. હવે એ બધાને બદલે એ એના આત્માનો આશક બને છે. એ પોતાના ભીંતરના સૂરને સાંભળવા પ્રયત્ન કરે છે, એ પોતાના સ્વ-રૂપને જોવા માટે થનગને છે, એને હવે બહારના સ્વાદ કે સુગંધમાં રસ રહેતો નથી અને એ કોઈ વ્યક્તિને સુંવાળો સ્પર્શ કરવાને બદલે ઈશ્વરની મૂર્તિને મુલાયમ સ્પર્શ કરે છે. આ રીતે ઈંદ્રિયના વિષયોને તે અતિક્રમી જાય છે અને આત્મા સુધી પહોંચીને એના આનંદમાં રમમાણ રહે છે.

આજ સુધી બાહ્ય અપેક્ષાઓથી જીવતો હતો, બહારના સુખથી એને અપાર આનંદ મળતો હતો, અશુદ્ધ ભાવો કે અશુદ્ધ વિચારોને સેવતો હતો. હવે એના જીવનમાં એવી કાંતિ આવી છે કે જેને પરિણામે એ સતત આત્મશુદ્ધિ પ્રત્યે જાગૃત બનીને ધ્યાનલીન રહેવાની કોશિશ કરે છે. ઈંદ્રિયોરૂપી પાંચ તોફાની અશ્વો અને એક મનસ્વી સારથિ પર અંકુશ મેળવે છે. ■

ઝેર તો પીધાં જાણી અજાણી

અમે એકવાર અમરેલીના પ્રવાસે હતા અને એક મિત્ર સાથે બેઠા હતા. એમણે કોઠીનો આઈસ્ક્રીમ મંગાવ્યો. બહુ સ્વાદિષ્ટ હતો. એમાંથી આઈસ્ક્રીમની વાત નીકળી તો એમણે કહ્યું કે, અમરેલીના અમુક વિસ્તારમાં અમુક આઈસ્ક્રીમ ખાવાનું ટાળજો. અમે કારણ પૂછ્યું તો કહે, એ નકલી દૂધમાંથી બને છે.

આવો જ એક બીજો પ્રસંગ, અમે અમૂલના એ અધિકારી સાથે બેઠા હતા અને દૂધની ગુણવત્તાની વાત આવી તો એમણે કહ્યું કે, ગુજરાતની ડિમાન્ડ છે એટલે દૂધ ઉત્પાદન નથી, એનો મતલબ એ છે કે, નકલી દૂધ વેચાય છે. અથવા તો એમાં ભેળસેળ થાય છે. અને આવા કિસ્સા પકડાયા પણ છે.

ઉપલેટા બાજુના એક ખેડૂતે અમને ફોન કરીને કહેલું કે, “અહીં આવો, તમને બતાવું કે, એક ડ્રમમાં પાણી ભર્યું હોય અને એમાં કેમિકલના બે-ચાર ટીપા નાખવામાં આવે તો એ સફેદ બની જાય છે અને એ દૂધ તરીકે વેચાય છે.”

ગુજરાત જ નહીં દેશમાં ઘણી જગ્યાએથી નકલી દૂધ પકડાયાના કિસ્સા એકથી વધુ છે. અને આ માત્ર દૂધ પૂરતી વાત નથી. શાકભાજી, ફળ અને અનાજમાં પણ એટલી હદે કીટનાશકો જોવા મળી રહ્યા છે કે, શું ખાવું ને શું ના ખાવું? એની મૂંઝવણ થઈ પડે. કોરોના કાળમાં લોકો બહુ ડરી ગયા

હતા અને કોઈ પણ ચીજ બહારથી લાવવામાં આવે તો એને સ્વચ્છ કરવામાં આવતી પછી એ છાપું કેમ ના હોય! એ સમયમાં વેજી વોશ નામની પ્રોડક્ટ જાણીતી થઈ હતી. ઘરમાં શાકભાજી પહેલા બરાબર ધોવામાં આવે પછી એની વાનગી બને. પણ વાત હવે ત્યાં સુધી પહોંચી ગઈ છે કે, આ રીતે શાકભાજી ઉપરથી તો ગંદી ચીજો દૂર થઈ જાય પણ શાકભાજીની અંદર હોય એનું શું? એ તો આપણા પેટમાં જ જાય છે અને અનેક બીમારીઓને નોતરું આપે છે. જાણ્યે અજાણ્યે આપણે આજે શાકભાજી કે, દૂધ કે, ફળ કે પછી અનાજ ખાઈ શરીરમાં ઝેર નાખીએ છીએ. અને એનાથી પેટની ખરાબીથી માંડી કેન્સર સુધીની ઘાતક બીમારીઓનો ભોગ બનીએ છીએ.

દેશ આઝાદ થયો અને ત્યારે ખેત ઉત્પાદન વધારવા માટે હરિયાણી ક્રાંતિની શરૂઆત થઈ અને એ માટે ખેતરોમાં જંતુનાશક દવાઓ અને ખાતરનો વપરાશ શરૂ થયો. ઉત્પાદન તો જરૂર વધ્યું પણ એના

કારણે પાકમાં જંતુનાશકોનું પ્રમાણ એટલું વધ્યું કે, જમીનને પણ નુકસાન થઈ ચૂક્યું છે અને એ જણસો લોકો ખરીદે છે અને ખાય છે એમના પેટમાં પણ એ જંતુનાશકો જાય છે.

આ મુદ્દે ભારતમાં અને વિદેશમાં અનેક અભ્યાસો થયા છે અને બધાનું તારણ એ છે કે, શાકભાજી પર છાંટવામાં આવતા જંતુનાશકો લોકોના પેટમાં જાય છે. અને અભ્યાસ એવું કહે છે કે, ૩૪ જંતુનાશકો છે જે પાક માટે વપરાય છે. આમ તો જંતુઓને, કીટને મારવા માટે એનો છંટકાવ થાય છે પણ એમાં તો એક ટકા જ જંતુનાશક ઉપયોગ થાય છે બાકીના ૯૯ ટકા તો પાકની અંદર જ રહી જાય છે. અને આ જંતુનાશકો આપણા પેટમાં જાય પછી એની શું આસર થાય છે એ આપણે જાણતા જ નથી. એ આપણી કેલેરી બાળવાની ક્ષમતાને અસર કરે છે અને એ કારણે મોટાપાની સમસ્યા શરૂ થાય છે.

આવા જંતુનાશકોનો વપરાશ સૌથી વધારે કેળા ને કોબીજમાં થાય છે. કેટલીક જગ્યાએ તો એક ટાંકો રાખવામાં આવે છે

સમાજ સૃષ્ટિ

અને એમાં પાણી ભરી અમુક પ્રકારના કેમિકલ ઉમેરાવામાં આવે છે અને પછીએમાં કેળાની આખી લૂમ ડુબાડવામાં આવે અને એક બે મિનિટમાં એને બહાર કઢાય એટલે એ પાકી ગયેલા હોય છે. કોબીજ પર દવાનો છાંટકાવ થાય એટલે એના પાંદડા જલ્દી ખુલી જાય છે. દ્રાક્ષ, રીંગણા, ભીંડામાં પણ આવું જ થાય છે. વધુ પાક માટે આવું કરવામાં આવે છે. આમીરખાનનાં સત્યમેવ જયતે કાર્યક્રમમાં એક ખેડૂતે સ્વીકારેલું કે બજાર માટે અમે જંતુનાશક વાપરીએ છીએ અને ઘર માટે અમારા ખેતરમાં ઓર્ગેનિક શાકભાજી ઉગાડીએ છીએ.

અને એક વસ્તુ ધ્યાનથી જોજો. મોટાભાગે શાકભાજી હોય કે ફળ, એના પર કોઈ ડાઘ હોય તો આપણે એ ખરીદતા નથી. વાસ્તવમાં જંતુનાશકો છાંટવામાં આવે તો એવા ડાઘ પડતા નથી. ઓર્ગેનિક હોય તો એમાં ડાઘ હોય છે. અને હા, જંતુનાશક છાંટવામાં આવે તો શાકભાજી કે ફળ ચમકદાર રહે છે. ઓર્ગેનિકમાં એવું નહીં જણાય. લીલો રંગ જળવાય રહે એ માટે પણ કેમિકલ વાપરવામાં આવે છે.

દેશમાં જંતુનાશકો સૌથી વધુ આંધ્રપ્રદેશમાં વપરાય છે અને એ પછી પંજાબ અને હરિયાણા છે. મહારાષ્ટ્રમાં ૧૩ ટકા કીટનાશકો વાપરવામાં આવે છે અને ગુજરાતમાં એનું પ્રમાણ ૭ ટકા છે. અનાજમાં પણ સમસ્યા તો છે જ, ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ એગ્રીકલ્ચર રીસર્ચ દ્વારા થયેલા સંશોધન પ્રમાણે ચોખા અને ઘઉંમાં પોષક તત્ત્વો ઘટા જાય છે. અત્યારે એમાં ઝિક અને આયર્નમાં

સરેરાશ ૨૦થી ૩૦ ટકા ઘટાડો જોવા મળે છે પણ આ જ સ્થિતિ રહી તો ૨૦૪૦ સુધીમાં દેશના આ ઘઉં કે ચોખા ખાવાલાયક નહીં રહે. ને શનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઓક્સિડેશનલ હેલ્થનાં એક અહેવાલ મુજબ બજાર અને ખેતરમાંથી અમુક નમુના લેવાયા અને એમાં ૫ થી ૬ ટકા જંતુનાશકોની હાજરી જોવા મળી હતી.

મહત્વનો સવાલ એ છે કે, આ બધાથી આપણા આરોગ્યને નુકસાન કેટલું થાય છે. વિવિધ પ્રકારના કેમિકલ્સ અને જંતુનાશકો ખેતીમાં વાપરવામાં આવે છે. એ કારણે જમીનને પણ અસર થાય છે અને લોકોને અસ્થમા, ઓટીઝમ, ડાયાબિટીસ, પાર્કિન્સન, અલ્ઝાઈમર, ફર્ટીલીટીને અસર, અને કેન્સર સુધીના રોગ થઈ શકે છે. દિલ્હીમાં એક અભ્યાસ થયો હતો અને એમાં જોવા મળ્યું કે, ૩૫ થી ૪૦ વર્ષની વયના યુવાનોનાં લોહીમાં આલ્ફા બીટા. એડોસલ્ફાઈન, ડીડીટી, એલ્ડ્રિન જેવા કેમિકલો જોવા મળ્યા હતા. આ કારણે બાળક વહેલું જન્મી શકે છે. કિડનીઓથી માંડી કેન્સર સુધીની સમસ્યા થઈ શકે છે. કેશોદના અજાબ ગામમાં આ જ કારણે અનેકને કેન્સર થયા છે અને કેટલાકના મૃત્યુ પણ થયા છે.

વિશ્વભરમાં જંતુનાશકોનો ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે અને એનો આંકડો ૨૦ લાખ ટન થવા જાય છે. સવાલ એ છે કે, તો શું કરવું? આનાથી કેમ બચવું? જવાબ એક જ છે કે, ઓર્ગેનિક શાકભાજી, ફળ કે અનાજ ખાવા જોઈએ. પણ સવાલ એ છે કે, ઓર્ગેનિક

ઉત્પાદન કેટલું છે? એક અંદાજ મુજબ દેશમાં માત્ર ૨ ટકા જેટલા ખેડૂતો જ ઓર્ગેનિક ખેતી તરફ વળ્યા છે. હવે એમાં વધારો થઈ રહ્યો છે પણ ત્યાં સુધી શું? અને ઓર્ગેનિક ઉત્પાદનો છે એની ગેરંટી કોણ આપે? એવી કેટલીક સંસ્થા છે. રાજકોટમાં બે ત્રણ સંસ્થાઓ દ્વારા ઓર્ગેનિક ખેડૂત હાટ ત્રણ દિવસ કરવામાં આવી અને એમાં ૮૦ જેટલા જ ખેડૂતોને સમાવાયા બાકી બધાને નકારવા પડ્યા હતા કારણ કે, એમની પાસે પૂરતું સર્ટિફિકેશન નહોતું.

જરૂર એ છે કે, ખેડૂતોમાં જાગૃતિ લાવી એ સજીવ ખેતી તરફ વળે એવા પ્રયત્નો વધે. એ માટે પ્રોત્સાહન અપાય. યુરોપ અને અમેરિકામાં આ મુદ્દે જાગૃતિ ઝાઝી છે પણ ભારતમાં એમાં કમી લાગે છે. ઘણીવાર વૈદ્યો કહે છે કે, ઘઉંની બદલે દેશી બાજરો ખાવ, મીલેટ વર્ષની પણ ઉજવણી થઈ. મીલેટ વાનગીઓની રેસિપી વાયરલ થાય છે પણ ખાટલે મોટી ખોટ એ છે કે, ઓર્ગેનિક મિલેટ ઉત્પાદનો ક્યાંથી લાવવા? દેશમાં હરિયાણી કાંતિ થઈ, સફેદ કાંતિ થઈ. લાગે છે કે, હવે ખેતીમાં ઓર્ગેનિક કાંતિની જરૂર છે. આ માટે ખેડૂત સહિત બધાએ જાગવું પડશે. ના જાગ્યા તો જે શરીરને પોષણ આપવા માટે જાણીતા છે એ પંગુ બનાવતા રહેશે. થોમસ જેફરસને ખેતી માટે બહુ સરસ વાત કહી હતી કે, આ એવો વ્યવસાય છે કે સારી સંપત્તિ સર્જે છે. નૈતિકતા લાવે છે અને સુખમાં વધારો કરે છે. આ આદર્શ વાસ્તવિકતા બને તો એનાથી બીજું રૂડું શું!

SMART EXHAUST

ZERO ELECTRICITY

ECONOMICAL

DURABLE

રસીક પટેલ (ટુંડાવવાળા)

૯૮૨૫૪ ૨૧૨૨૦

વીકી પટેલ

૯૭૨૬૩૮૪૫૬૪

Mfg. Corrugated Sheets, Plane Sheets, Decorative Sheets, Skylight dome, Parking Shade, FRP Moulded Items

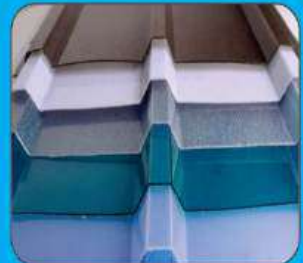

Shree **BALAJI**
FIBRE GLASS

2, Jogeshwari Estate, Nr. Revabhai Estate, Opp. Kevdawadi, C.T.M., Amraiwadi, Ahmedabad-26.

Ph. : 079-25852018, M. : 98254 21220, 97263 84564

Web : www.balajifiberglass.com • Email : info@balajifiberglass.com

કર્ણાટકના દર્શનીય સ્થળો

કર્ણાટક રાજ્યમાં પ્રવેશ કરવો એટલે ભારતની કાંચન ભૂમિમાં પ્રવેશ કરવા બરાબર છે. કારણ કે મહીં મૈસુર નજીક કોલસાની સોનાની ખાણ અને કનકગિરિ પર્વત આવેલ છે. શિલ્પ અને સ્થાપત્યથી સમૃદ્ધ કર્ણાટકની ઉત્તરે મહારાષ્ટ્ર અને ગોવા, પૂર્વમાં આંધ્રપ્રદેશ, પશ્ચિમમાં અરબી સમુદ્ર અને દક્ષિણે કેરાલા અને તામીલનાડુ રાજ્યો આવેલા છે. કાર્ણનાડુમાંથી કર્ણાટક શબ્દ આવ્યો છે એનો અર્થ થાય છે ‘ઉચ્ચભુમિ’.

કર્ણાટકનો ઇતિહાસ રામાયણકાળને સ્પર્શે છે. રામાયણમાં વર્ણવેલી ચાર સુપ્રસિદ્ધ નગરીઓમાંથી કિષ્કિંધા, વાલી અને સુગ્રીવની નગરી હાલના કર્ણાટકમાં હતી. કર્ણાટકનું પાટનગર બેંગલોર છે. એ ઉપરાંત મેંગલોર, મૈસુર, શ્રીરંગપટ્ટમ, બેલૂર, હળેબીડનું શિવમંદિર, સોમનાથપુરમ, શ્રવણબેલગોડા, બાન્દીપુરનું વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય, સુપ્રસિદ્ધ જોગનો ધોધ, શ્રૃંગેરીમઠ, હરિહર, વિજયનગર, તુંગભદ્રાબંધ, બદામીના ગુહામંદિરો, બીજાપુરનો ગોળગુંબજ, હુબલી, બેલગામ, બીડર, ગુલબર્ગ વિગેરે જોવાલાયક સ્થળો છે.

દક્ષિણનું નયનરમ્યનગર બેંગલોર

કર્ણાટક રાજ્યના પ્રવેશદ્વાર સમાન બેંગલોર પહેલા અંગ્રેજોનું ઉનાળાનું નિવાસસ્થાન હતું. ૧૬મી સદીમાં વસેલુ આ નગર ટીપુ સુલતાન અને હૈદરઅલીનો પ્રમુખ ગઢ હતું. આ બંને શુરવીરોએ બેંગલોરમાં વિશાળ ઉપવનો, રમ્ય ઉદ્યાનો અને સુંદર મહેલો બનાવી સુસજ્જ અને સુશોભિત કર્યું તેમજ ચારેબાજુ સઘન વનરાજી સર્જી શણગાર્યું. ટીપુ સુલતાને ચાર દિશામાં દૂર દૂર ચાર ચોકી મિનારા બંધાવીને ભવિષ્ય ભાષ્યું હતું કે બેંગલોર અહીં સુધી વિસ્તરશે. બેંગલોરમાં આવેલા અસંખ્ય વિદ્યાધામો ભારતભરના છાત્રોને આકર્ષે છે. ખુબસુરત બાગ-બગીચાને કારણે બેંગલોરમાં આવેલા અસંખ્ય વિદ્યાધામો ભારતભરના છાત્રોને આકર્ષે છે. ખુબસુરત બાગ-બગીચાને કારણે બેંગલોર ‘ગાર્ડનસીટી’ તરીકે ભારતભરમાં પ્રખ્યાત છે. સમગ્ર ભારતમાં આવુ સુરમ્ય અને શાંત વાતાવરણ, સ્વચ્છ, સંસ્કારી અને આયોજન બધ્ધ નગર ભાગ્યેજ હશે ! બેંગલોર તેના સુખડના સાબુ, તેલ, ધૂપ અને અગરબત્તી દ્વારા સદા સુગંધ ફેલાવે છે એજ પ્રમાણે બેંગલોરની સ્વચ્છતાની સુરમ્યતાની અને સંસ્કારીતાની સુગંધ સદા સર્વદા મહેકતી રહે છે. અહીં અનેક

Chamundi Hill

દર્શનીય સ્થળો આવેલા છે.

લાલબાગ : અહીં આવેલ બાગોમાં લાલબાગ બધાથી ખૂબસુરત અને દર્શનીય છે. ૧૮મી સદીમાં ટીપુ સુલતાન અને હૈદરઅલી એ બનાવેલો આ બાગ ૨૪૦ એકર ક્ષેત્રફળમાં ફેલાયેલા છે. બાગમાં દૂર્લભ ફૂલછોડનો વિશાળ સંગ્રહ, સો-સો વર્ષ જૂના વૃક્ષો બેનમૂન ફૂવારાઓ, કમળોનું તળાવ, ગુલાબ બાગ વિગેરે છે.

કબ્બનપાર્ક : ટીપુ સુલતાન અને હૈદરઅલી બંને પિતા-પુત્રએ ૧૮૬૪માં ૨૧૦૦ હેક્ટરના વિસ્તારમાં વિશાળ અને રમણીય ઉપવન તૈયાર કરાવેલ છે. આ વિશાળ ઉદ્યાનમાં એક પ્રાચીન સંગ્રહાલય પણ આવેલ છે. પાર્કમાં સઘન ઘટાવાળા અને પુષ્પાચ્છાદીત વૃક્ષો યોજના બદ્ધ રીતે ઉગાડેલા છે.

ટીપુનો કિલ્લો : પિતા હૈદરઅલીએ આ ગ્રીસ્મ મહેલ બંધાવવાની શરૂઆત કરેલ અને તેના પુત્ર ટીપુ સુલતાને તેને પૂર્ણ કર્યો હતો. ટીપુ સુલતાન ઉનાળાનો સમય અહીં પસાર કરતો હતો.

ગંગા ઘરેશ્વર મંદિર : બેંગલોરના કિલ્લાની નૈઋત્યુ દિશામાં આવેલું આ મંદિર ભવ્ય ખડકમાંથી તૈયાર કરેલું છે. આ મંદિરમાં ભવ્યકદના ખડકમાંથી ભગવાન શિવના ત્રિશુલ, ડમરૂ અને છત્ર બનાવેલ છે.

બેંગલોરનો કિલ્લો : ઈ.સ. ૧૫૩૭માં માટીથી બનેલ આ કિલ્લાને હૈદરઅલીએ ફરીથી પથ્થરનો બંધાવ્યો હતો. ૧૭૯૧માં ટીપુ સુલતાનને હરાવીને અંગ્રેજોએ આ કિલ્લા પર અંગ્રેજ આધિપત્ય સ્થાપ્યું હતું.

યાત્રા સૃષ્ટિ

ભવ્ય શિવ પ્રતિમા : બેંગલોરમાં કીટ્સ કેમ્પના માલીકે બનાવેલ ભગવાન શિવજીની ભવ્ય અને દિવ્ય ધ્યાનસ્થ શિવની મૂર્તિ શિવ ભક્તોમાં અનેરો રોમાંચ ઉત્પન્ન કરે છે. શિવજીના સિંહાસન નીચેના ભાગમાં બનાવવામાં આવેલ ભોંયરામાં અમરનાથ અને કૈલાસ ઉપરાંત ૧૨ જ્યોતિર્લિંગના દર્શનનો લાભ પણ મળે છે. ગુફામાં સતત ‘ૐ નમઃ શિવાય’ નો નાદ ગુંજતો રહે છે.

નંદી પહાડી : બેંગલોર થી ૬૮ કી.મી. દૂર આવેલ આ પહાડી લોકપ્રિય ગિરિમથક છે. પહાડી વિસ્તારમાં ટીપુ સુલતાન અને અંગ્રેજો વચ્ચે ખૂબાર જંગ ખેલાયો હતો. અહીંથી બેંગલોરનું રમણીય દૃશ્ય દેખાય છે.

કોલરનું સુવર્ણક્ષેત્ર : બેંગલોરથી ૧૦૦ કી.મી. દૂર મૈસુર પાસે આવેલી આ સોનાની ખાણમાંથી ભારતનું મોટાભાગનું સુવર્ણ ખોદી કઢાય છે. દુનિયામાં આ ઊંડામાં ઊંડી સોનાની ખાણો છે. એમાં સોનું ખોદવા માટે ૩૦૦૦ મી. ઊંડે ધરતીમાં ઉતરતા લીફ્ટની સુવિધા છે.

વિવિધ સ્થળોથી અંતર

તીરૂપતિ : ૨૫૮ કીમી., મૈસુર : ૧૪૦ કીમી., હૈદરાબાદ : ૫૬૬ કીમી., કોડાઈકેનાલ : ૫૮૦ કીમી., પૂના : ૮૪૦ કીમી. ઉંટી : ૩૦૦ કીમી., નાશીક : ૮૨૫ કીમી.

ભાગ બગીચા અને મહેલોનું શહેર મૈસુર

૨૫૦૦ ફૂટની ઉંચાઈએ આવેલ મૈસુર સમગ્ર ભારતના નગરોમાં એક આગવી પ્રતિભા ઉપસાવે છે. મૈસુરમાં પ્રવેશતાંજ પ્રવાસીઓ ચંદનની સુગંધનો શ્વાસ લેવા માંડે છે. નવરાત્રિ અને દશેરાનો ઉત્સવ ખૂબ જ ધામધૂમથી ઉજવવામાં આવે છે. ઉદ્યાનોના શહેર તરીકે જાણીતું મૈસુર કુદરતી સૌંદર્ય તથા ઐતિહાસિક વારસાનું અદ્ભુત સામંજસ્ય ધરાવે છે. દર વર્ષે દેશ-વિદેશમાંથી લાખો પર્યટકો અહીં મુલાકાતે આવે છે. રાક્ષસરાજ મહિસાસુરનો અહીં ચામુંડા માતાએ વધ કર્યો હતો પરિણામે આ શહેરનું નામ મહિસુર અને ત્યારબાદ મૈસુર પડ્યું. મૈસુર તેના ઐતિહાસિક મહેલો, મિનારા, ગુંબજ અને વૃંદાવન ગાર્ડન માટે પ્રખ્યાત છે.

ચામુંડી હીલ : મૈસુર થી ૧૩ કીમી. દૂર ૩૫૫ મી. ઉંચી પહાડી પર ભગવાન શિવના વાહન નંદીની ૫ મી. ઉંચી ભવ્ય અને વિશાળ મૂર્તિ છે. એમનાથી નજીક જ ૧૨ મી સદીમાં બનેલું

Somnathpura

ચામુંડેશ્વરી દેવીનું ભવ્ય મંદિર આવેલું છે. અહીંથી પહાડી પરથી બાગ-બગીચાની ખૂબ સુરતીની નિરાળી છટા જોઈ શકાય છે.

વૃંદાવન ગાર્ડન : મૈસુરથી ૨૦ કીમી. દૂર વિશ્વ પ્રસિદ્ધ વૃંદાવન ગાર્ડન ૫ કીમી. ના ક્ષેત્રમાં ફેલાયેલો છે. આ ગાર્ડન સાંજે ૫ વાગે ખુલે છે. ગાર્ડનના પ્રવેશદ્વાર પર કાવેરી નદી અને ડેમનું દૃશ્ય સુંદરતમ છે. અહીં આવેલા સંગીતમય ફૂવારા, પાણી, વિવિધરંગોની પાણીમાં છટા, પ્રકાશ, સંગીતનું અદ્ભુત મિશ્રણ દર્શકોને મંકમુગ્ધ કરી દે છે. અહીં કાવેરી નદી પર બંધ બાંધીને ૭૫ કીમી. ના વિસ્તારવાળું વિશાળ કૃત્રિમ સરોવર તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. એ કૃષ્ણરાજ સાગર બંધ તરીકે ઓળખાય છે. આ ઉદ્યાનમાં મનોહર વૃક્ષો, કમનીય પુષ્પકુંજો, મનોરમ્ય લતામંડપો, રંગબેરંગી પુષ્પોની ક્યારીઓ, પુષ્પશૈયાઓ અને હરિયાળુ મખમલીઘાસ દરેક પ્રવાસીઓને મંત્રમુગ્ધ કરી દે છે. ફૂવારા સાથે વિવિધ રંગોવાળો પ્રકાશ રંગબેરંગી જલધારાઓ વચ્ચે રાત્રિના સમયે સ્વર્ગ જેવું દૃશ્ય ખડુ થાય છે. ગાર્ડન સુધી પહોંચવા માટે ૨ કીમી. ચાલવું પડે છે.

મૈસુર પેલેસ : બસ સ્ટેશનથી નજીક આવેલો આ મહેલ ૫ કીમી.ના વિસ્તારમાં ફેલાયેલો છે. ત્રણ માળના આ મહેલમાં ૨૮૦ કિગ્રાનું સોનાનું સિંહાસન છે. રવિવારે સાંજે આ મહેલમાં જ્યારે એકસાથે ૧ લાખ લેમ્પ સળગે છે ત્યારે પેલેસનું રોમાંચકારી દૃશ્ય જોવા મળે છે. વાસ્તુકલા અને ચિત્રકલા માટે અનુકૂળ મહેલ દર્શનીય છે.

શ્રી રંગપટ્ટમ : મૈસુર થી ૧૬ કીમી. દુર આ ઐતિહાસિક શહેર એક સમયે હૈદરઅલી તથા ટીપુ સુલતાનના રાજ્યનું પાટનગર

યાત્રા સૃષ્ટિ

હતું. અહીં ટીપુ સુલતાનનો મહેલ, વિશાળ કિલ્લો તથા રંગનાથ મંદિર જોવાલાયક છે. અહીં હૈદર અને ટીપુના મકબરા પણ છે. કાવેરી નદીના બે પ્રવાહો વચ્ચે આવેલુ આ નગર ઐતિહાસિક છે. અંગ્રેજોને એક પછી એક યુદ્ધમાં ભયંકર પરાજય આપનાર મહાવીર ટીપુ સુલતાન એક દેશદ્રોહી સરદારના દગાથી અંગ્રેજોએ આ અજેય દૂર્ગમાં પ્રવેશ મેળવી દુર્ગ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હતો. અંતિમ પળ સુધી ભયંકર જીવ સટોસટની લડાઈ લડતા લડતા ટીપુ સુલતાન આ કિલ્લામાંજ વીરગતિ પામ્યો હતો. આ કિલ્લામાં એક સ્થળે ટીપુને દગો આપનાર દેશદ્રોહી મીરકાસીમની કબર પર આજે પણ પ્રવાસીઓ થુંકે છે.

મૈસુરની આસપાસના સ્થળો

હળેબીડનું શિવમંદિર : બેલૂરથી ૧૬ કીમી. દૂર આવેલ આ મંદિર ૮૦ વર્ષ સુધી બાંધકામ કરવા છતાં પૂર્ણ થયુ ન હતું. આજેપણ એ અપૂર્ણ છે. પરંતુ એની શિલ્પકલા સુકુમાર લલીત અને રમ્ય છે. એમાં રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણ કથાઓના આધારે દેવોની વિવિધ લીલાઓ પત્થરમાં કંડારવામાં આવી છે. મંદિરમાં પ્રવેશતાંજ મુગટધારી શિવ અને સુંદર કેશવિન્યાસ અને અલંકારોથી વિભૂષિત નમણા પાર્વતીજી અત્યંત ઓજસ્વી લાગે છે. મંદિરના ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફ બે શિવલિંગ આવેલા છે. ઉત્તર તરફનું વિશાળ શિવલિંગ અત્યારે પૂજાય છે. આ મંદિર પૂર્ણ થયું હોત તો તેની સ્થાપત્યકલા ચરમસીમાએ પહોંચી હોત.

સોમનાથ પુરમ : મૈસુરથી ૪૫ કીમી. દૂર આ મંદિર ઈ.સ. ૧૨૬૫માં હોયશળ રાજવંશના સેનાધિપતી સોમે બંધાવ્યું હતું. અહીં ત્રણ મંદિરો આવેલા છે. મધ્યમાં કેશવ મંદિર, દક્ષિણમાં ગોપાલ મંદિર અને ઉત્તરમાં જનાર્દન મંદિર આવેલા છે. વિશાળ શિલ્પ વૈવિધ્યમાં કોઈ કૃતિનું પુનરાવર્તન થયું નથી. એનું શિલ્પ રમણીય છે.

શ્રવણ ભલગોડા : મૈસુરથી ૮૩ કીમી. દુર, બેંગલોર થી ૧૬૦ કીમી. બેલૂરથી ૮૬ કીમી. અને હળેબીડ થી ૧૦૨ કીમી. દૂર આ સ્થળે ભગવાન બાહુબલીની સંસારની સર્વોચ્ચ મહાકાય પ્રતિમા આવેલી છે. આ પ્રતિમા ૫૭ ફૂટ ઊંચી છે. અને એક અખંડ મહાશીલામાંથી કંડારવામાં આવી છે. લગભગ ૨૫ કીમી. દૂરથી આ મૂર્તિ જોઈ શકાય છે. આ પ્રતિમા દિગંબર છે. ઈન્દ્રગીરીના ૬૧૪ પગથિયા ચઢ્યા બાદ પ્રતિમાના ચરણમાં પહોંચી શકાય છે. આ પ્રતિમાનો મહામસ્તક અભિષેક ૬૨ ૧૨ વર્ષે થાય છે. એ સમયે

Jog Falls

લાખો લોકો અહીં આવે છે.

બાંદીપુર અભયારણ્ય : મૈસુરથી દક્ષિણમાં ૮૦ કીમી. દૂર આવેલું આ સ્થળ મૈસુરના મહારાજા અને વિશિષ્ટ મહેમાનો માટે શિકાર કરવાનું સ્થળ હતું. આ અભયારણ્યમાં હરણા, વાઘ, દીપડા, હાથી, સાંભર અને હરણના ટોળેટોળા જોવા મળે છે. વન્યપ્રાણીઓના દર્શન માટે ઓકટોબરથી મે સુધીનો સમય અનુકૂળ છે. આ અભયારણ્યની એકબાજુ તામીલનાડુનું અને બીજાબાજુ કેરળનું અભયારણ્ય પણ આવેલ છે.

બેંગલોર : મેંગલોર એ પ્રાચીન સમયથી ભારતનું પશ્ચિમ સમુદ્ર તટનું અગત્યનું મહાબંદર છે. ટીપુ સુલતાનના સમયમાં એનું નૌકાસૈન્ય અહીં રહેતું હતું. મેંગલોર નજીક આવેલ કાદરી પહાડીનું દૃશ્ય રમણીય છે.

જોગનો ઘોઘ : મૈસુર થી ૩૪૮ કીમી. દૂર વિશ્વનો સૌથી ઊંચો જોગનો ઘોઘ ૮૬૦ ફૂટની ઊંચાઈએ થી ૧૩૨ ફૂટ વિસ્તારવાળા જળકુંડમાં પડે છે ત્યારે સંસારનું સુંદરતમ દૃશ્ય સર્જાય છે. શરાવતી નદીનો વિશાળ જળરાશી ચાર ધારાઓ દ્વારા જળકુંડમાં પડે છે. એનું દર્શન અવિસ્મરણીય અને અદ્ભુત છે.

બેલૂરનું કેશવ મંદિર : અલૌકિક શિલ્પ વૈભવ ધરાવતુ આ મંદિર હળેબીડથી ૧૬ કીમી. દૂર છે.

મુખ્ય શહેરોથી અંદર

ચેન્નાઈ : ૪૭૦ કીમી., બેંગલોર : ૧૩૫ કીમી., અમદાવાદ : ૧૬૫૦ કીમી., ભોપાલ : ૧૫૧૫ કીમી., ઉટ્ટી : ૧૬૦ કીમી., હૈદરાબાદ : ૭૦૦ કીમી., મુંબઈ : ૧૧૬૮ કીમી., દિલ્લી : ૨૧૫૫ કીમી.

મો. ૯૪૨૭૪ ૯૫૧૭૫

કિડની ધીમે બોલે છે પરંતુ મોડું થાય ત્યારે જોરથી ચેતવે છે

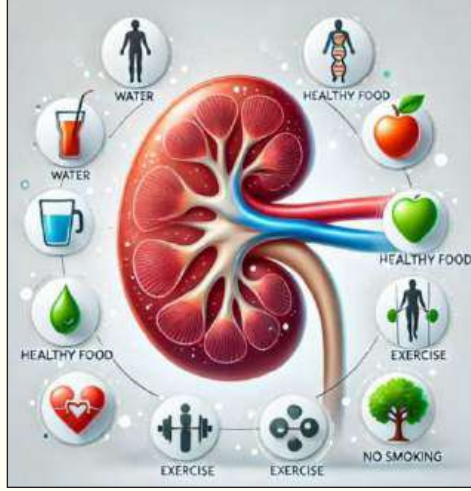
‘પાણી પહેલાં પાળ બાંધવી’ એ આપણા ગુજરાતીઓની ઓળખ છે. કોઈ મુશ્કેલી કે સમસ્યા સર્જાય તે પહેલાં જ અગમચેતીના પગલાં સ્વરૂપે આપણે તેના નિવારણ માટે વ્યવસ્થા કરતાં હોઈએ છીએ.

નેફ્રોલોજિસ્ટ તરીકે હું ઘણી વખત એવા દર્દીઓના સંપર્કમાં આવી છું કે જેમને કિડનીની સમસ્યા ત્યારે ખબર પડે છે જ્યારે નુકસાન પહેલેથી ઘણું જ વધી ચૂક્યું હોય છે. કિડનીનો રોગ વર્ષો સુધી શાંત રહી શકે છે આથી, અમારું કામ માત્ર સારવાર કરવાનું જ નહીં પરંતુ રોગને વહેલાં ઓળખીને તેને અટકાવવાનું પણ છે.

વ્હાલા વાયક મિત્રો, હમણાં જ મારી પાસે આવેલ બે દર્દીઓ સાથે બનેલ સત્ય ઘટના માટે આ લેખ દ્વારા આપ સહુ સુજ્ઞ વાયકો સુધી પહોંચાડવી છે કે જેથી આપણે સહુ કિડનીનું કાર્ય અને મહત્વ સમજીએ તથા તેને સ્વસ્થ રાખી શકીએ.

બેંતાલીસ વર્ષના રસિકભાઈ એક સ્વસ્થ અને કર્મશીલ વ્યક્તિ. તેમની બેંતાલીસ વર્ષ સુધીની સ્વસ્થ જીવનયાત્રાને જોઈને ક્યારેય પણ કોઈને વિચાર સુધ્ધાં ન આવે કે રસિકભાઈને કિડનીની ગંભીર સમસ્યા થઈ શકે.

રસિકભાઈને છેલ્લા દસેક દિવસોથી ભારે ઉલટી અને દસ્ત થઈ રહ્યાં હતા જેના લીધે તેમના શરીરમાં પાણીની માત્રા એકાએક ઓછી થવા માંડી અને રસિકભાઈ ડીહાઈડ્રેશન એટલે કે પાણીની અછતનો ભોગ બન્યા. આ ઉપરાંત તાવ અને દુઃખાવા માટે તેમણે ડોક્ટરની સલાહ વિના જ પેઈનકિલર દવાઓ લીધી. શરૂઆતમાં તો રસિકભાઈને ખૂબ થાક લાગતો, પછી પેશાબ ઓછો થવા લાગ્યો અને પગમાં સોજો આવવા લાગ્યો. રસિકભાઈને તુરંત જ શેલ્બી મલ્ટી-સ્પેશિયાલીટી હોસ્પિટલ્સ ખાતે લાવવામાં આવ્યા.

શેલ્બી મલ્ટી-સ્પેશિયાલીટી હોસ્પિટલ્સ ખાતે બધી જ તપાસના અંતે જાણવા મળ્યું કે રસિકભાઈની કિડની ખૂબ જ ઓછું કાર્ય કરી રહી હતી. તેમના લોહીમાં ક્રિએટીનીન ખૂબ વધેલું હતું અને સ્થિતિ ગંભીર હતી.

હવે ડાયાલિસીસ કરાવ્યા વિના જીવને જોખમ હતું. ડાયાલિસીસની વાત સાંભળીને રસિકભાઈના પરિજનો ગભરાઈ ગયા. રસિકભાઈના પત્ની કહે, “હેં મેડમ, એમને ડાયાલિસીસ આખી જિંદગી કરાવવું પડશે? તેમની કિડની ક્યારેય પહેલાં જેવી નહીં

થાય?” મેં તેમને શાંત પાડ્યા અને સમજાવ્યું, “આ રોગને અમારી મેડીકલની ભાષામાં AKI કહેવાય છે. AKI એટલે Acute Kidney Injury. બિલકુલ શાંત થઈ જાઓ બહેન. આ ડાયાલિસીસ કાયમી નથી. આ સારવાર તમારા વર જલ્દીથી સાજા થઈ જાય ફક્ત તે પુરતી છે. આ સારવાર રસિકભાઈની કિડનીઓને આરામ આપવા માટે જ છે.”

આમ, રસિકભાઈ અને સગાં-વ્હાલાઓને બધું જ વિગતવાર સમજાવીને રસિકભાઈને ડાયાલિસીસ શરૂ કરાવ્યું. સાથે-સાથે પ્રવાહી સારવાર, ચેપ નિયંત્રણ અને નુકસાનકારક દવાઓ બંધ કરવામાં આવી. સમયસર અને સુવ્યવસ્થિત સારવારના પરિણામે રસિકભાઈના પેશાબનું પ્રમાણ વધવા લાગ્યું, ક્રિએટીનીન ઘટવા લાગ્યું અને થોડા દિવસો બાદ ડાયાલિસીસ બંધ કરી દેવામાં આવ્યું. આજે રસિકભાઈની બંને કિડનીઓ સંપૂર્ણપણે નીરોગી થઈ ગઈ છે અને તેઓ ડાયાલિસીસ મુક્ત જીવન જીવી રહ્યાં છે.

રસિકભાઈ સાથે ઘટેલ ઉક્ત ઘટના પરથી આપણે જાણ્યું કે ડાયાલિસીસ કાયમી હોતો નથી. AKI (Acute Kidney Injury) જેવા રોગોમાં ડાયાલિસીસ જીવન બચાવનારી સારવાર છે. સમયસર

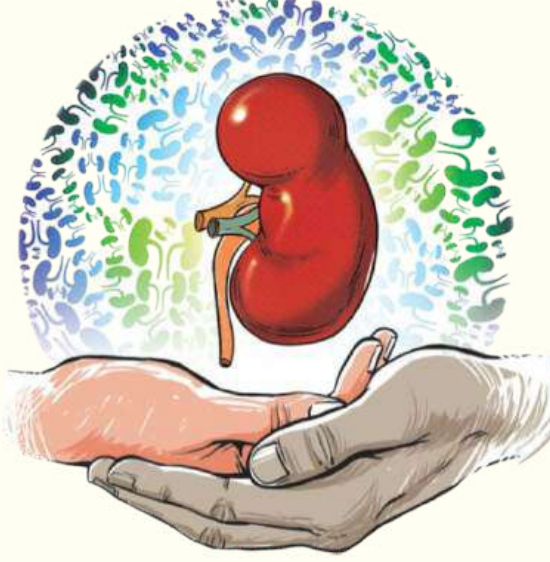
આરોગ્ય સૃષ્ટિ

કિડનીના નિષ્ણાતપાસે પહોંચવું જીવન બચાવે છે. યાદ રાખો. ડાયાલિસીસ અંત નથી પરંતુ ઘણાં દર્દીઓ માટે તે જીવનની નવી શરૂઆત હોય છે.

સુલોચનાબહેન એક શ્રીમંત પરિવારમાંથી આવે છે. ૫૮ વર્ષના સુલોચનાબહેનનું જીવન બાળપણથી જ સુખ સાહ્યભીમાં વિત્યું. પાણી માંગે ત્યાં શરબત મળે અને શરબત માંગે ત્યાં દૂધ હાજર થાય. સાસરામાં પણ દોમ- દોમ સાહ્યભી હોવાથી પરણીને સાસરે આવ્યા બાદ પણ આ સિલસિલો ચાલુ રહ્યો. સુલોચનાબહેનની જીભ ચાલે અને નોકર-ચાકરોના હાથ-પગ ચાલે. આવી જ બેઠાડું જીવનશૈલીને કારણે સુલોચનાબહેનનું શરીર ધીરે- ધીરે રોગોનું ઘર બનવા લાગ્યું. સુલોચનાબહેનને ડાયાબીટીસ આવ્યો અને હાઈ-બ્લડપ્રેશર પણ આવ્યું. ડાયાબીટીસ અને હાઈ-બ્લડપ્રેશર માટે સુલોચનાબહેનના ફીઝીશીયન અને એન્ડોક્રાઈનોલોજિસ્ટે યોગ્ય દવાઓ શરૂ કરાવી પરંતુ, સુલોચનાબહેન દવાઓ ક્યારેક લેતાં અને ક્યારેક છોડી દેતા. સુલોચનાબહેનના પરિવારજનો દવાઓ નિયમિતપણે લેવા માટે વારંવાર યાદ અપાવતા પરંતુ, જાણે કશું જ ના થયું હોય તેમ તેઓ કોઈનાય સલાહ-સૂચનોની કદર કરતાં નહીં.

શરૂઆતમાં સુલોચનાબહેનને માત્ર થાક લાગતો. પરંતુ, પછી પગમાં થોડો સોજો દેખાવા લાગ્યો, ખંજવાળ વધી, ભૂખ અને ઉંઘ ઓછી થઈ. સુલોચનાબહેને વિચાર્યું ઉંમરના કારણે જ થતું જ હશે પરંતુ, જ્યારે શ્વાસ ચઢવા લાગ્યો ત્યારે પરિવારજનો તેમને શેલ્બી હોસ્પિટલના ઈમરજન્સી વિભાગમાં લઈ આવ્યા. ઈમરજન્સી વિભાગમાં આદરેલ સઘન તપાસ અને તમામ પરીક્ષણોને અંતે જે બહાર આવ્યું તે બિલકુલ ચોંકાવનારું હતું.

સુલોચનાબહેનની કિડની ૨૫% પણ ઓછી કાર્ય કરી રહી હતી. તેમજ કિડનીની સોનોગ્રાફી કરતાં કિડની નાની થઈ ગઈ હોવાનું માલુમ પડ્યું. સુલોચનાબહેનને Chronic Kidney Disease

(CKD) સ્ટેજ-૪ થયાનું નિદાન થયું. આ સંભાળતા જ સુલોચનાબહેન અને તેમના પરિજનોના ચહેરા ઉપર ડર છવાઈ ગયો.

શું હવે મારી કિડની ફરી સાજી નહીં થાય? શું મારે ડાયાલિસીસ કરાવવું પડશે? સુલોચનાબહેને પ્રશ્નોની ઝડી વરસાવી. નેફ્રોલોજિસ્ટ ડોક્ટર તરીકે મારો જવાબ સ્પષ્ટ હતો, સુલોચનાબહેન, થયેલ નુકસાન પાછું ફરી શકતું નથી પરંતુ, આપણે નુકસાનને અહીંજ અટકાવી શકીએ કે વધવાની ગતિ ઓછી કરી શકીએ.

સૌ પ્રથમ હાઈ-બ્લડપ્રેશરને નિયંત્રણમાં લેવા દ્વારા સુલોચનાબહેનની સારવાર શરૂ થઈ. ડાયાબીટીસને પણ કંટ્રોલમાં લેવામાં આવ્યો. સુલોચનાબહેનની આહારચર્યામાં પણ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો. નિયમિત Followups શરૂ થયા. સદનસીબે સુલોચનાબહેનને ડાયાલિસીસ કરાવવાની નોબત આવી નહીં. સોલચનાબહેન હવે બરાબર સમજી ગયા છે કે કિડનીના રોગ સાથે પણ જીવન શક્ય છે.

વાચક, મિત્રો, ઉક્ત સત્ય ઘટના આપણને શું શીખવે છે ? Chronic Kidney Disease (CKD) અંતર્ગત જે નુકસાન કિડનીને થઈ ચૂક્યું હોય તે પરત ફરતું નથી પરંતુ, તેને અટકાવી ચોક્કસ શકાય છે. CKDની શરૂઆતમાં કોઈ જ લક્ષણો દેખાતા નથી. નિયમિત તપાસ જ એકમાત્ર રસ્તો છે. ડાયાબીટીસ અને હાઈ બ્લડ-પ્રેશર ધરાવતા દર્દીઓએ ખાસ સાવચેત રહેવાની જરૂર છે. ડાયાબીટીસના દર્દીઓમાં નિયત સમયાંતરે કિડનીની તપાસ કરાવવી અત્યંત જરૂરી બને છે. આવો, આપણે સહુ કિડનીનું મહત્વ સમજી સંતુલિત જીવનચર્યા અપનાવીએ અને યોગ્ય પરેજી પાળીએ.

મો.૮૮૧૨૮૮૦૫૩૧૦

સંકલનકાર : પુષ્પક ઝવેરી,
શેલ્બી હોસ્પિટલ - અમદાવાદ.

Signature®
LUXURY FRAGRANCES

COCKTAIL
DEODORANT & EAU DE PARFUM

પ્રથમ વખત
એક જ DEO માં
દસ
પુરબુ

~: Also available :~
EAU DE PARFUM

લાંબા
સમય
સુધી ચાલે

BAN
SINCE 1966

BAN LABS (P) LTD.

For Suggestions & Feedback Contact Manager - Customer Care: ☎ +91 84603 72121 ✉ consumer.care@banlab.com 🌐 www.banlabs.com

MADE IN INDIA. CTCL DEODORANT BODY SPRAY

ખેડૂતોના પરસ્પરના “અનુભવોની આપ-લે” શું ખેતીમાં તબું બળ પૂરી શકે ?

કોઈ એક જગ્યાએ મેળો ભરાયેલો. તમાશા બતાવી રળી લેનારા ખેલાડીઓ તેવી જગ્યાએ પહોંચી જતાં હોય છે. ત્યાં એક તંબુની બહાર એક બોર્ડ મારેલું, “ અંદર ઘોડો ગાય છે !” અંદર જોવા જવાની ટીકીટ હતી માત્ર એક રૂપિયો. “ હેં ! આપણી જેમ ઘોડો ગીત ગાય છે ?” આવું જોવા જબરી ભીડ જામી હતી.

અંદર જોઈ આવેલા લોકો મનોમન હસતાં હસતાં બહાર નીકળતા, અને અંદર જવા ઉત્સુક લોકોને એ જોઈ લેવા ખાસ આગ્રહ કરતા હતા એટલે અંદર જવાની પડાપડી વધતી હતી. જેટલા તંબુની અંદર જઈ, જોઈ આવ્યા હતા તે બધું જાણી ગયા હતા કે “ઘોડો કંઈ ગાતો ન હતો” પણ ઘોડા પાસે ગાય બાંધેલી જોવા મળતી હતી ! એટલે તંબુવાળાની વાતને ખોટીયે કેમ કહેવી ? પણ જે લોકો આ રીતે છેતરાયા હતા તેમ બધા છેતરાય તેમાં તેઓ ખુશ હતા. પોતાના અનુભવનો લાભ સૌ કોઈને મળે એવી વૃત્તિ આપણી રહેતી હોય તો છેતરનારાંના ગપ્પાં હાલતાં વહેલાસર બંધ થઈ જાય.

દુઃખ વહેંચવાથી ઘટે = જીવનમાં પછડાટો ખાધા વિના અનુભવ નથી મળતો. પણ અનુભવીઓ પોતાના સંચિત અનુભવો સૌ ને વહેંચતા રહે તો બધાએ પછડાટો નથી ખાવી પડતી. દુઃખો તો જીવન સાથે જડાએલા જ છે. તેમાંથી રાહત મેળવવી હોય તો અનુભવીઓના ચરણ પકડવા પડે. સચુંકત કુટુંબમાં વૃધ્ધોની દોરવણી રહેતી હોય છે. અરે ! વૃધ્ધો વિનાનું ઘર સુકાની વિનાની નાવ જેવું છે. ભલે ઘરડા-બુઢ્ઢા પણ જ્યારે કુટુંબના આવા મોભીછત્રનું મૃત્યું થાય છે ત્યારે કુટુંબના સભ્યોને લાગતો આઘાત નાનો નથી હોતો. ન કરે નારાયણ ને કુટુંબનો કોઈ નાનો જણ મૃત્યુ પામે તો સ્વજનોને લાગતો આઘાત બેભાન બનાવી દે છે. જીંદગીભર એનો આઘાત ઓસરી શકતો નથી. આવા વખતે સૌ સગા-સ્નેહી, ઓળખીતા અને મિત્રો, અને એમાં પણ પાછા મોટી ઉંમરવાળા વડિલો કે જેઓ આવા કેંક કારમા ઘા સહન કરીને ઘડાયા પિટાયા હોય તેવા આ દુઃખી કુટુંબની મુલાકાતે આવતાહોય છે. અને તેમના દુઃખમાં ભાગ પડાવી, ધીરજ બંધાવી, બે શબ્દો દિલાસાના કહી, ધીમે ધીમે દુઃખના આઘાતમાંથી બહાર નીકળી ફરી દૈનિક વ્યવહારમાં જોડાઈ જવાની સમજણ આપતા હોય છે.

આપણો ખેડૂતોનો જમીન, પાણી, ઝાડવા, છોડવા અને જાનવર-જીવડા સાથેનો ધંધો છે. કુદરતી પરિબળો અને એમાં સર્જતા આકસ્મિક સંજોગોનો પાર નથી. રાતદાડો જોયા વિના પંડ્ય તૂટી જાય તેટલી મહેનત, બાર મહિના ભગવાનના ભરોસે-કહોને ઉધારે રળતા રઘ્યા પછીએ કુટુંબના રોટલા નીકળશે એવુંએ નક્કી નથી. છતાં આપણો બાપ-દાદાનો વ્યવસાય છે, પૂરો પ્રામાણિક ધંધો છે અનેવળી પાયાનો ગણાય તેવો મહત્વનો હોઈ આપણે ચોકિયાબળદ જેટલું બળ કરતા હોઈએ છીએ.

ખેતીના અનેકવિધ કામોમાં સ્થિતિ પ્રમાણે પધ્ધતિઓ કે રીતોને બદલવી પડતી હોય છે. કારખાના જેવું ખેતીમાં એકધારું કામ નથી હોતું. કેટલીકવાર એવું કામ થઈ જાય છે કે આપણે ભુંડીરીતે નુકશાની વેઠવાનો વારો આવી પડ્યો હોય ! આપણી કોઈ નાનકડી ભૂલના પરિણામે ક્યારેક આખેઆખી સીઝન ખોવી પડે તેવી કઠણાઈ બેસી જાય છે. ત્યારેતો આપણે એવી જ ગાંઠ વાળી લીધી હોય કે “આવી ભૂલ તો ફરીવાર ન જ કરવી !” આટલું અનુભવે શિખ્યાપછી બીજીવાર આ ભૂલનો ભોગ ન બનીએ એ ખરું, પણ માર ખાવામાંથી તો ન બચી શક્યાને ? કોઈ એકે કરેલી ભૂલની જાણ જો બીજા ધંધાર્થી ભાઈઓને કરી હોય તો આપણા અનુભવમાંથી તેઓ “ધડો” લઈ શકે, અને તેઓ આવી ભૂલ કરવામાંથી સમૂળગા બચીજાય, અને કોઈ એકે ભોગવેલા માઠાં પરિણામ સહન કરવાનો વારો અન્ય કોઈને ન આવે એવું ન થઈ શકે ? એટલે એવી ભૂલો બધાને કરતા અટકાવવા માટે થઈને પણ આપણને થયેલ માઠા અનુભવની આપલે એકબીજાને કરવી અત્યંત જરૂરી છે.

“નાપાસ” થયાની જાણ = થોડા વરસો પહેલાં એક ઉફાળો ખાસ કરીને મોટાફાર્મવાળા ખેડૂતોમાં સાગની ખેતી કરવા તરફ ઉઠ્યો હતો. એની આવકના હિસાબો કેલ્ક્યુલેટર નાનાં પડે એવા મુકાતાં હતાં નાના-મોટા સૌ ખેડૂતો સાગના પ્લાંટેશનમાં પૈસા રોકતા હતા. હું પણ એની સ્વતંત્ર જોખમવાળી દોડમાં જોડાયો હતો. મેં મારી વાડીમાં મારા પોતાના જ રોકાણથી ૧૦ એકરમાં સાગનું રોપણ કરેલું. બધી જ જાતની સગવડો-સારામાંસારી જમીન, પાણી પીવા ટપક પધ્ધતિ, ગોવાળી કરવા ખડેપગે હાજર હું અને મારી આખી ટોળકી.. પાણી માગેત્યાં દૂધ હાજર કર્યું.

કૃષિ સૃષ્ટિ

ખેડૂત આલમમાં આની જહેરાત પણ સારી થયેલી. એથી કેંક ટોળાં એને જોઈ વખાણી ગયેલાં. સાત વર્ષ ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા જેટલું આ સાગને રીઝવવા તપ કર્યું પણ એ ન રીઝ્યો. મારું ગણિત ખોટું પડ્યું. આઠમે વર્ષે વિદાય કાર્યક્રમ ગોઠવવોપડ્યો. આ વાત હું સૌરાષ્ટ્રના ખેડૂતોને ન કહું તો ફરજ ચૂક્યો ગણાઉં. પેલી “ઘોડો ગાય છે” વાળી વાત કીધરાખું તો બીજા કંઈ કેટલાયે અંટાઈ જાય. વધુ જણને તંબુમાં જતાં રોકવા તે મારી ફરજ ગણાય.

સુખ વહેંચવાથી વધે = દીકરાના લગ્ન હોય અને “હું, તું અને રતનિયો” —મા-બાપ અને મુરતિયો ત્રણે હરખમાં ચડીએ તો હરખ વધી વધીને કેટલોક વધે ? પણ એ આનંદમાં જ્યારે બહોળા સ્નેહી-સંબંધી, ઓળખીતા, મિત્રો-મુરબ્બીઓ સૌ ભળે ત્યારે પ્રસંગ કેવો દીપી ઉઠે ? હોય લગ્ન કે લેવાણું હોય મકાનનું વાસ્તુ-પૂજન, નાના ભૂલકાનો જન્મ દિવસ હોય કે હોય સરખે સરખા મિત્રો વચ્ચેની મિજબાની ! એ બધા સામુહિક આનંદના રૂડા અવસરો ગણાય. એને ક્યારેય એકલા એકલા ઉજવતા નથી. યથાશક્તિ આમંત્રણો આપી આપણા આનંદ અને સુખમાં બીજાને ભાગીદાર બનાવીએ છીએ. જેમ દુઃખ વહેંચવાથી ઘટે છે તેમ સુખ વહેંચવાથી વધે છે.

“લાભ” થયાની વાત = ખેતીમાંયે એની આનુસંગિક બાબતો-પાણી, પોષણ, સંરક્ષણ કે બિયારણ જેવી કોઈપણ બાબતો, નવી વાત, તરીકો, પદ્ધતિ-આંખો ઉઘાડી રાખીએ તો જરૂર પકડાઈ જતી હોય છે. એનાથી જો ઉડીને આંખે વળગે એવો લાભ દેખાવા માંડ્યો હોય તો તેનો ફેલાવો કેમ ન કરાય ભૈ ? દા.ત. દૂધીના વેલામાં બરાબરનું નિરીક્ષણ કરી, ડુંખો કાપતા રહેવાથી મળતું અદીગણું વધારે ઉત્પાદન, કપાસમાં ત્રણ-સાડાત્રણ ફૂટની ઉંચાઈ પછી તેનું માથું મોરી લીધા બાદ ૨૦-૨૫ દિવસ પછી બાજુની ડાળીઓની પણ ડુંખો મોરી લેવાથી ઉત્પાદનમાં મેળવાતો લાભ, હવે અમારે ત્યાં પ્રયોગ મટી વ્યવહાર બન્યો છે તે રૂબરૂ નજરે બતાવી જાણ ન કરું તો એ કંઈ બરાબર કહેવાય?

એક દ્રષ્ટિવાન ખેડૂત એક કૃષિ વિજ્ઞાની જેવી સંશોધન શક્તિ ધરાવે છે. નિતનવા પ્રયોગો અને નુસ્ખાઓ તેની કોઠાસૂઝમાંથી નીકળ્યા કરતા હોય છે. ઘણીવાર નિષ્ફળતા પણ મળતી હોય છે, પણ એ જ નિષ્ફળતા નવી નવી તરકીબો સુઝાડે છે. અને છેવટે મળનારી સફળતા બધી નુકશાનીનું વટક વાળી દે છે. આવી સફળ વાતોનો સીધો લાભ, લેવા ઈચ્છે તેવા અન્ય ખેડૂતો પણ લઈ શકે તેવું કરવાની માત્ર “ફરજ” નહીં,

પણ “નૈતિક જવાબદારી” એવા સંશોધક ખેડૂતની ગણાય મિત્રો !

અનુભવ આપ-લે ની પદ્ધતિઓ = (૧) વાતોના માધ્યમથી = મેં જોયું છે કે જ્યારે જ્યારે ખેડૂતોએ એકબીજાને મળવાનું થાય છે, ત્યારે સહેજે ખેતીની વાતો કરતા રહેતા હોય છે. આ રીતે મળનારાં સ્થળ અને પ્રસંગો ઓછાં નથી હોતાં.

ક્યારેક કોઈ કૌટુંબિક પ્રસંગોમાં ભેગા થઈ જતાં સહેજે વાત નીકળે ત્યારે, ક્યારેક આપણી વાડીએ અન્ય ખેડૂતોને જોવા-સમજવા આવવાનું થાય ત્યારે, આપણે બીજાની વાડીએ આવા કોઈ હેતુ માટે જવાનું થાય ત્યારે, કે કોઈ ચર્ચાસભા કે સેમિનારમાં ભાગ લેવાનું બને ત્યારે “વાતો” દ્વારા અનુભવની આપલે કરી શકતા હોઈએ છીએ. બહુ બળકટ અનુભવ હોય તો રેડિયો પ્રસારણ દ્વારા, કે કોઈ તાકીદના પ્રશ્નના નિવારણાર્થે આજે તો ટેલીફોનથી પણ એકબીજાના અનુભવઆપલે શક્ય છે

(૨) **નજરો નજર નિદર્શન કરીને** = માત્ર કાનથી સાંભળવા કરતાં આંખથી જોયેલ ઘટના કે વાત વધુ અસર પહોંચાડતી હોય છે, કોઈ વધુ વજનદાર મુદ્દાની ધારી અસર પહોંચાડવા વાડીપર જીવંત નિદર્શન, કે જ્યાં મોટી સંખ્યામાં ખેડૂતો ભેગા થવાના હોય તેવા કૃષિમેળા કે સંમેલનોમાં સફળતાનું મોડેલ ઊભુ કરી, અગરતો એ પ્રયોગ કે પદ્ધતિની દ્રશ્ય-શ્રાવ્ય સીડી તૈયાર કરી મોટા સમૂહને દેખાડી સારી વાતનું વિસ્તરણ કરી શકાતું હોય છે.

(૩) **લેખન-વાંચનથી** = અંદરો અંદરની વાતચીત કે સમાચાર માટે મોબાઈલ-ફોન દ્વારા એક અઘતન સુવિધા ઊભી થઈ જતાં પત્રો-ટપાલનું વજન હળવું થઈ ગયું છે. છતાં કેટલીય વિગતો ખેડૂતો પત્રો લખીને એકબીજાને પૂછતા રહેતા હોય છે. પત્રો દ્વારા હું તો ઘણાબધાં ખેડૂતો સાથે ગોષ્ટિ કરતો રહેતો હોઉં છું. પત્રો એકબીજાના અનુભવની આપલે માટેનું ઉત્તમ માધ્યમ છે. અરે ! બહોળા સમાજને ઉપયોગી કોઈ અનુભવ આપણને થયો હોય તો “અખબાર” અને “કૃષિમેગેઝીનો” સામેથી આવા —સૌને લાભના સમાચારો, વિગતો, અનુભવો હોંશે હોંશે પ્રસિધ્ધ કરવા તંત્રી અને સંપાદકશ્રીઓ આતુર હોય છે. આપણે તેમને વ્યવસ્થિતરીતે લખી મોકલવા જોઈએ. અરે ! કોઈની પાસે વધુ અનુભવનો ખજાનો ભેગો થયો હોય તો ‘પુસ્તક’ રૂપે પ્રસિધ્ધ કરી, બહોળા ખેડૂતવર્ગ માટે કાયમી ભાથારૂપ સંભારણું પણ બનાવી શકાય.

મો. ૯૩૨૭૫૭૨૨૯૭

સંપાદક :
ડૉ. ભગીરથ કે. પટેલ
ચેરમેનશ્રી - ઈનોવેટીવ અને
ઈનીશીયેટીવ કમિટી, સંપાદક
બાળકોના ચાહક અને પ્રેરક છે.

: લેખિકા :
ગિરા પિનાકીન ભટ્ટ
સુપ્રસિદ્ધ બાળ સાહિત્યકાર
અને દિલ્હી સાહિત્ય
અકાદમી એવોર્ડ વિજેતા
મો. ૯૯૦૯૬ ૪૧૨૬૨

પશુ-પંખીઓનું અનોખું કવિ સંમેલન

છલ્લુ શિયાળના ઘરે વહેલી સવારે આમંત્રણ કાર્ડ આવ્યું. ‘કવિ સંમેલન’... આવતી કાલે વહેલી સવારે. સમય: ૬ થી ૮. સ્થળ: ગામના પાદરે, આંબાવાડી.

છલ્લુ તો આ સાંભળી ખુશ ખુશ થઈ ગયું. કેટલાય સમયથી આતુરતા હતી. વિષય પણ અગાઉથી જ નક્કી હતો. માનવો આપણાં મિત્ર કે દુશ્મન?

આંબાવાડિયામાં આજે અનેરો માહોલ હતો. બધાં પંખીઓ રંગબેરંગી પીછાં સજીવજીવને આવ્યાં હતાં. તો... પશુઓએ તેમનાં પૂંછડાં અને શિંગડાં રંગ્યાં હતાં. કેટલાંક પશુપંખીઓ પોતાનાં માબાપ પાસે તો કેટલાક ગુરુજીઓ પાસે આખરી રિહર્સલ કરી રહ્યાં હતાં. ગલ્લુ ગધ્યાજી અને મલ્લુ માંકડું કાર્યક્રમનું સંચાલન કરતા હતા. છલ્લુ શિયાળ મુખ્ય મહેમાનપદે હતું. ઢલ્લી ઢેલડીએ નાણાં કારભાર સંભાળ્યો હતો. મલ્લુ માંકડાએ માઈક હાથમાં લઈ દીપપ્રાગટ્ય કરાવી કાર્યક્રમનો શુભારંભ કર્યો.

વહાલાં પશુપંખીઓ અને વહાલાં બચ્ચાંઓ કાર્યક્રમનો શુભારંભ નાનાં પંખીઓથી થાય તેવી આપ સહુની લાગણીઓને ધ્યાનમાં રાખી... પ્રથમ ચિલ્લી ચકલી એની કવિતા સંભળાવશે.

આ તે કેવો માણસ છે, ડોળા છે કે ફાણસ છે. મોટા મોટા માળા બાંધે, છતાં... મને બસ કે’ છે. ખૂબ સરસ... ને તાળીઓના ગડગડાટ સાથે કંઠી કોયલનું નામ બોલાયું.

કાળી તો પણ કંઠીલી છું, માનવ કે’તા વંઠીલી છું. આંબો મ્હોરે ગાતી ત્યારે... માનવ કે’તા ગરજીલી છું. ઓ... હો... હો... કુંડી તારી કમાલ... વાહ! વાહ! હવે કમ છે શાંતિના દૂત કબૂતરનો.

શાંતિ મને ન વહાલી છે, જાકારો દેતો માનવપ્રાણી છે બિરુદ આપી પાછું માંગે, કે’ક એવી વાત સંભળાણી છે. ખૂબ કમાલની વાત કહી દીધી. શાબાશ. હવે નંબર છે મંદ્રુ મરઘાનો.

મારી બાંગે એ જાગતો નથી, મને એ માનવ લાગતો નથી. સૂરજની સાથે ના તાલમેલ ક્યારે, બાંગ તણો બોમ્બ એને વાગતો નથી. ઘરનો થઈ ઘરમાં રહેવા ન મળ્યું. માનપાન પૈસાભાર ન મળ્યું. આમલેટ, કબાબ માણે આ માનવો આવી જિંદગી જીવવા માંગતો નથી. મને આ માનવ માનવ લાગતો નથી. ગજબની વાત, જોયું ને! માનવોનો અત્યાચાર... છતાં... ગણાવે ઉપકાર મંદ્રુ તારું મોં ખૂલે ત્યારે... કાન સરવા થઈ જાય. હવે પછી મોર એના થનગનાટ સાથે પ્રસ્તુત થશે.

મારી કિંમત તો છે કોડીની રે લોલ! રિલે ના હોય મોરપીંછ તો, હાલત થાય કફોડી રે લોલ! કાનૂડાને પીંછું આપ્યું ભૂલથી રે લોલ, એ ભૂલના ભોગે જીવ જાય જો... માનવ મટી થ્યો દાનવ ક્યારનો રે લોલ!... વન્સ મોર...

વન્સમોરથી વાતાવરણ ગુંજી ઊઠ્યું. કેવી કરી છે. કૃપા? કઠોરતાની હદ આવી ગઈ છે. પંખીડાં. વાહ વાહ! તમારામાં પડેલી સુષુપ્ત શક્તિઓ બહાર આવી. આનંદ આનંદ ને અભિનંદન.

આમ તો માનવ સામે જંગે ચડવું એટલે મોતને આમંત્રણ આપવું. પરંતુ વાણીસ્વાતંત્ર્યના અધિકારી આપણે પણ છીએ. હા, હવે બીજા રાઉન્ડમાં... પશુઓ... તેમાં સૌ પ્રથમ છે બિખી બિલાડી.

મ્યાઉં મ્યાઉં— મ્યાઉં, હું દૂધ, દહીં, ઘી ખાઉં, ઊંદર પકડી ખાઉં છતાં, અપશુકનમાં ગણાઉં, કામ કઢાવે કુનેહપૂર્વક, માણસ જાત નહારી, ગરજ મટી પછી ભાગ બિલ્લી, કૂતરાને બોલાવું? ક્યા... ખૂબ કહી... અપેક્ષા કરતાં કંઈક વધારે... હવે ભૂંડા ભૂંડજી એમની રજૂઆત કરશે.

ભૂંડામાં મને ભૂંડો ગણ્યો છે, ગામ-ગટરનો ગુંડો ગણ્યો છે. કહે સ્વચ્છતાનો ના પાઠ ભણ્યો છે, પ્રભુ! મલિન માનવ કેમ જણ્યો છે? જો... જો... કહેવાતા ભૂંડજીની કમાલ! તારીફ કરું ક્યા ઉસકી... જીસને તુમ્હે બનાયા... ઓ... હો... મલ્લુ માંકડાજી... બનાયા’ના સ્થાને ‘શિખાયા’... ગાય. મજા... મજા... હવે ગોપી ગાય એની વાણીમાં...

કહે ગાય અમારી માતા રે, એ મીઠા દૂધની દાતા રે, ભૂખેતરસે જીવ જાતા રે, ન ગૌહત્યાથી શરમાતા રે. કરે પાવક પાવકની માળા રે, આ માનવના શા ઢાળા રે. માધવે મન મૂકી પાળી રે, આ માનવ મન મેલા મહીં કાળા રે... બોલો... ગૌમાતાની વાતમાં છે કોઈ શક? શાંત છતાં જોશીલી જબાન જેટલી દાદ દઈએ એટલી ઓછી. ગૌમાતાનો આભાર.

ભલ્લી ભેંસ, ઉલ્લુ ઊંટ, હલ્લુ હાથી... લાઈન તો ખૂબ લાંબી હતી. કિન્તુ કંબો કૂતરો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. કંબો કમમાં હતો. થોડું મોડું થયું ક્ષમા સાથે— મારે માઈકની જરૂર નથી. સુરીલા રાગે ચાલુ કરી કવિતા—

મને કહે છે કૂતરો કૂતરો, પણ કૂતરો સાલા તું છે. કૂતરીના એવી ગાળ ન દેતો, એ ગાળને લાયક તું છે. નાની રોટલી આપે ટાઢી ને, ચોકી કરવા કહેતો, વફાદાર છું વર્ષો જૂનો, તોયે હટ્ટ હટ્ટ કહેતો મહેણાં દેતો. માણસ... માણસ, કેવો માણસ? લુચ્યો ને લઈગો માણસ. ઊંચો એટલો ઊંડો માણસ. જીવજંતુ સહુમાં ભૂંડો માણસ. માણસ તારું સાંખી લીધું, તેં સહુનું ખૂબ લોહી પીધું. લે... હવે તને સંભળાવી દીધું, સમજી જાને સીધેસીધું... બસ... બસ... બસ... હવે લાઈન ઘણી લાંબી છે. છતાંયે કૂતરો જેનું નામ. અટકવાનું ન લે નામ. સમયમર્યાદાને લક્ષમાં કવિ સંમેલન અટકાવ્યું. ફરી ક્યારે ગોઠવાશે? ને અન્ય કવિઓને ક્યારે કવિતા સંભળાવવાનો મોકો મળશે તેની ચિંતામાં સહુ હટ્ટાં પડ્યાં. ■

મુંબઈમાં સિદ્ધિ વિનાયક ચેપ્ટરના લોચિંગ સાથે વાર્ષિક ગુજરાતથી આગળ વધ્યું

મુંબઈ, ૧ ફેબ્રુઆરી - વાર્ષિક પરિવારે ગર્વથી તેના ૧૮માં પ્રકરણ અને ગુજરાતની બહારના પ્રથમ ચેપ્ટર - સિદ્ધિવિનાયક, મુંબઈ પ્રદેશ, મહારાષ્ટ્રમાં લોન્ચની બહેરાત કરી હતી. ઉદ્ઘાટક તરીકે ઉપસ્થિતમાં વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબના માર્ગદર્શન હેઠળ વિકાસના નવા યુગની શરૂઆત કરી હતી.

આ કાર્યક્રમમાં મુખ્ય મહેમાન શ્રી આર. પી. પટેલ, અતિથિ વક્તાઓ શ્રી બાબભાઈ બાંબણીયા (સ્થાપક, વિનાયક ઈલેક્ટ્રિકલ્સ) અને એડવોકેટ રાજ સરાફ (ભુતપૂર્વ જનરલ સેક્રેટરી, બીજેવાયએમ સાઉથ મુંબઈ), ડેની પટેલ (જનરલ તથા સેક્રેટરી, વીયુએફ, યુએસએ), આકાશ વડાલિયા (ચેરમેન, વાર્ષિક) અને મયુર પટેલ, સાગર પટેલ (કોર કમિટી સભ્યો)ની હાજરીમાં ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. સિદ્ધિવિનાયક પ્રકરણ ૪૫ સભ્યોથી શરૂ થયું, જેમાં ૧૭ મુલાકાતીઓનું સ્વાગત કરવામાં આવ્યું અને અમદાવાદ, રાજકોટ, સુરત, વડોદરા અને આણંદમાંથી ૪૦ થી વધારે સભ્યોએ ભાગ લીધો હતો.

સીનીયર નેશનલ બોસીઆ ઈન્ડિયા ચેમ્પીયનશીપ

ગુજરાતમાં આયોજિત 10th Senior National Boccia India Championship સીનીયર નેશનલ બોસીઆ ઈન્ડિયા ચેમ્પીયનશીપ ૨૦૨૫-૨૦૨૬માં અતિથિ વિશેષ તરીકે વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબ અન્ય મહેમાનો સાથે ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ પ્રસંગે પ્રમુખશ્રીએ વિજેતા ખેલાડીઓને મેડલ પ્રદાન કર્યા હતા અને પ્રતિયોગિતામાં ભાગ લીધેલ દિવ્યાંગ બાળકો સાથે વાતચીત કરી હતી અને રમત-ગમત માટે એમનો અનેરો ઉત્સાહ ખેંચ બાળકોનું ખોશ વધાર્યું હતું.

સમાચાર

બિઝનેસ કોન્કલેવ ૨૦૨૬: ટીમ VIBES શાનદાર સફળતા

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રમુખશ્રી આર.પી. પટેલે બિઝનેસ કોન્કલેવ-૨૦૨૬ના સફળ આયોજન બદલ ટીમ વાઈબ્સને અભિનંદન પાઠવ્યા હતા. તેમના મતે, કોઈપણ મોટી સફળતાનો પાયો પરસ્પર સહયોગ પર ટકેલો હોય છે. તેમણે આ ભવ્ય વિજય બદલ ચેરમેન આકાશ વડાલિયા, મયુર પટેલ, સાગર પટેલ (કોર કમિટી) અને સમગ્ર ટીમને હાર્દિક શુભકામનાઓ આપી હતી. આ સફળતા પાછળ અમૂલ્ય માર્ગદર્શન આપવા બદલ ડો. મલય મહાદેવિયા (ડાયરેક્ટર, અદાણી હેલ્થકેર), શ્રી જય થડેશ્વર (સ્થાપક, પોર્ટ્સ મીડિયા) તથા શ્રી વિરલ શાહ (ડાયરેક્ટર, એલ.જે. કોલેજ)નો આભાર માન્યો હતો. તેમણે વિશ્વાસ વ્યક્ત કર્યો હતો કે આ પ્રકારના સંયુક્ત પ્રયાસોથી આપણે એક મજબૂત ભવિષ્યનું નિર્માણ કરી રહ્યા છીએ.

ડો. એન. જી. શાહ સાર્વજનિક હાઈસ્કૂલના ૭૫ વર્ષ પૂર્ણ થયે અમૃત મહોત્સવ યોજાયો

૧૩ ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૬ના રોજ વાઘોડિયા સ્થિત ડો. એન. જી. શાહ સાર્વજનિક હાઈસ્કૂલના ૭૫ વર્ષ (અમૃત મહોત્સવ) પ્રસંગે મુખ્ય અતિથિ તરીકે વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રમુખ શ્રી આર. પી. પટેલ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ પ્રસંગે તેમણે જણાવ્યું કે, “મને એ જાણીને અત્યંત ગૌરવ થયું કે આ વિદ્યમાનનું ઉદ્દાટન પૂજ્ય સરદાર સાહેબનાં સુપુત્રી શ્રી મણીબેન પટેલ અને ભારતના પૂર્વ વડાપ્રધાન શ્રી મોરારજીભાઈ દેસાઈના વરદ હસ્તે થયું હતું. આવી ઐતિહાસિક અને પાવન ભૂમિ પર ૭૫ વર્ષ બાદ અમૃત મહોત્સવમાં સહભાગી થવાની તક આપવા બદલ હું સંસ્થાનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનું છું. જગત જનની મા ઉમિયાના ચરણોમાં પ્રાર્થના છે કે સંસ્થા ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરે અને વિદ્યાર્થીઓનું ભવિષ્ય અત્યંત ઉજ્જવળ બને.

શિવરાત્રિના પાવન પર્વ ઉમંગભેર ઉજવણી

શિવરાત્રિના પાવન પર્વ નિમિત્તે વિશ્વ ઉમિયાધામમાં ઉત્સાહભેર ઉજવણી કરાઈ હતી. મહાશિવરાત્રિ પર્વના અવસરે ઉમાપતિ દેવાધિદેવ શ્રી ઉમેશ્વર મહાદેવ તેમજ જગતજનની ઉમિયા માતાજીના પાવન સાનિધ્યમાં વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે આયોજિત લઘુરુદ્ર હોમાત્મક યજ્ઞ, શિવ-પાર્વતી વિવાહ, શિવતાંડવ આરતી તેમજ ઉમિયા માતાજી મહાઆરતી જેવા વિવિધ ભવ્ય અને ભક્તિમય કાર્યક્રમો યોજાયા હતા. આ પાવન અવસરે બહોળી સંખ્યામાં ભાવિક ભક્તોએ આઘ્યાત્મિક આનંદ અને દિવ્ય અનુભૂતિનો લાભ લીધો. આ પ્રસંગે યજમાનશ્રીઓ, કાર્યક્રમશ્રીઓએ આપેલ સહયોગ બદલ, તે તમામનો હૃદયપુર્વક આભાર માનીએ છીએ. જગતજનની મા ઉમિયા તથા શ્રી ઉમેશ્વર મહાદેવની કૃપા સદાય આપના પરિવાર પર બની રહે તેવી પ્રાર્થના. કાર્યક્રમનું સફળ વ્યવસ્થાપન - **VUF** યુવા મહિલા સંગઠન ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલ ત્યારે તેમની સમગ્ર ટીમને ખુબ ખુબ અભિનંદન.

સમાચાર

ઘુમા ખાતે શ્રીમદ્ ભાગવત કથાની પોથીયાત્રાની ઝલક

સંસ્થાના પ્રણેતા અને પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબની પ્રેરક ઉપસ્થિતિમાં પવિત્ર પોથીજીની ભવ્ય શોભાયાત્રા ભક્તિમય રીતે યોજાઈ હતી. આ યાત્રામાં મોટી સંખ્યામાં ધર્મપ્રેમી ભક્તજનો ઉત્સાહભેર જોડાયા હતા. આ પવિત્ર અવસરે સમાજની એકતા, અખંડ શ્રદ્ધા અને મંદિર નિર્માણના મહાસંકલ્પને નવી ઉર્જા પ્રાપ્ત થઈ હતી.

હિંમતનગર ખાતે “કર્મયોગી નેતૃત્વ સમારોહ” યોજાયો

તા.૧૫ ફેબ્રુઆરી હિંમતનગર ખાતે આયોજિત ‘કર્મયોગી નેતૃત્વ સમારોહ’માં વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ મુખ્ય અતિથિ વિશેષ તરીકે ગણમાન્ય મહાનુભાવોએ ઉપસ્થિત રહી કૃતજ્ઞતા અનુભવી. લોકોમાં જગત જનની મા ઉમિયા પ્રત્યેની અતૂટ શ્રદ્ધા અને રાષ્ટ્ર તેમજ સનાતન ધર્મ માટે કંક કરી છૂટવાનો ઉત્સાહ જોઈને મન પ્રફુલ્લિત

થઈ ગયું. આ પવિત્ર પ્રસંગે શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર, હિંમતનગર ખાતે પૂજા-અર્ચના કરવાનો લહાવો પણ પ્રાપ્ત થયો.

સમાચાર

“શ્રીમદ્ ભાગવત જ્ઞાનયજ્ઞ”માં માન. મુખ્યમંત્રીશ્રી ભુપેન્દ્રભાઈ પટેલની ઉપસ્થિતિ

વિશ્વ ઉમિયાધામ, અમદવાદ દ્વારા આયોજિત પવિત્ર “શ્રીમદ્ ભાગવત જ્ઞાનયજ્ઞ”માં માન. મુખ્યમંત્રીશ્રી (ગુજરાત રાજ્ય) ભુપેન્દ્ર પટેલ સાહેબે ભાવપૂર્વક ઉપસ્થિત રહી કથા શ્રવણનો દિવ્ય લાભ લીધો હતો. વિશ્વ ઉમિયાધામ માત્ર ધાર્મિક જ નહીં, પણ સામાજિક ઉત્થાન માટે પણ મોટું કાર્ય કરી રહ્યું છે. મુખ્યમંત્રીશ્રીની ઉપસ્થિતિ સંસ્થાના કાર્યકરો અને ભક્તો માટે ચોક્કસપણે એક નવી ઉર્જા પુરી પાડશે.

દિવ્ય રથ પરિભ્રમણ @ સામાજિક રેલી ઘુમા - બોપલ

વિશ્વના સૌથી ઊંચા ૫૦૪ ફૂટ જગત જનની મા ઉમિયાના મંદિર નિર્માણના સહયોગ અર્થે ઘુમા ખાતે તા.૨૪ ફેબ્રુઆરી થી ૨ માર્ચ, ૨૦૨૬ સુધી શ્રીમદ્ ભાગવત કથાનું ભવ્ય આયોજન કરવામાં આવેલ, જેના પ્રચાર પ્રસાર અર્થે મા ઉમિયાના દિવ્યરથ તેમજ બાઈક રેલીનું ભવ્ય આયોજન કરવામાં આવેલ. સદર રેલીનું પ્રસ્થાન આંબલી-ખોડિયાર માતાજી મંદિરથી શ્રી ઉમિયા માતાજી સંસ્થાન - ઉઝાના પ્રમુખશ્રી બાબુભાઈ જે.પટેલ અને VUF ના ઉપપ્રમુખશ્રી ડી.એન.ગોલ દ્વારા બાઈક રેલીનું પ્રસ્થાન કરાવી ગાગર પરિવાર વાડી(ઘુમા) ખાતે સંપન્ન થઈ, જેમાં મોટી સંખ્યામાં યુવા મિત્રો બાઈક સાથે ઉત્સાહપૂર્વક જોડાયા હતા અને સમગ્ર રેલી દરમિયાન તમામ રહીશો દ્વારા દિવ્યરથમાં બીરાજમાન મા ઉમિયાની આરતી તેમજ સ્વાગત કરી ધન્યતા અનુભવી.

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન

ઇન્સ્ટિટ્યુટ ફોર સિવિલ સર્વિસિસ

પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર (PSI) અને લોકરક્ષક (LRD) ભરતી ૨૦૨૭ની શારીરિક કસોટી (PST-PET) માં સફળતા મેળવનાર એકેડમીના તમામ વિદ્યાર્થીઓને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન અને અનેકગણી શુભેચ્છાઓ!

PATEL RITU

PATEL VYOM

PATEL VIMAL

PATEL ABHISHEK

PATEL ANERI

PATEL KHUSH

PATEL RAJ

PATEL PRIYANKA

PATEL DHRUV

PATEL KALPESHKUMAR

PATEL DARSHAN

PATEL DEEP

PATEL JAGDISH

PATEL GAYATREE

PATEL TUSHAR

DESAI GOKUL

ટીમ - વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન

Vishv Umiya Foundation Institute For Civil Services (VUFICS),
Radiant School of Science, Kh - O, Sargasan, Gandhinagar
382421, Gujarat.

72020 80202

Shree R.P. Patel

Patron & President - Vishv Umiya Foundation

Registered Under "R.N.I. No. GUJGUJ/2023/84401" Permitted to post at Ahmedabad PSO, on 8th date of every Month under Postal Regd. No. G-GNR-354 issued by SSP GNR valid upto 31/12/2025

Off. : Vishv Umiyadham - Jaspur, Opp. Vaishnodevi Temple, S. G. Highway, Ahmedabad, Gujarat - 382721

Residential & Retail Spaces
At GIFT City

www.gujrera.gujarat.gov.in/MAA14625

સંજયભાઈ પટેલ
(વિસલપુર)

Sales executives

+91 99743 52727

THE
CITADEL
COMMANDING THE CITYSCAPE

RETAIL AND OFFICE SPACES
AT ISCON AMBLI ROAD

PR/GJ/AHMEDABAD/DASKROI/AHMEDABAD MUNICIPAL CORPORATION/CAA14269/171024/311229
GUJRERA.GUJARAT.GOV.IN